

Norrbottnens roll i samhällsekonomin

En kritisk granskning av indikatorer samt några lärdomar för framtiden

Länsstyrelsen
Norrbottnen

Titel Norrbottens roll i samhällsekonomin - En kritisk granskning av indikatorer samt några lärdomar för framtiden. Länsstyrelsen Norrbotten. Rapportserie nr 10/2014.
Ingår i diarienummer 303-9131-13.

Författare: Thomas Ejdemo, Patrik Söderholm och Håkan Ylinenpää, Luleå tekniska universitet

Omslagsbild: Fotograf: Bildbyrå Johnér, Hans Bjurling

Kontaktperson: Carola Medelid och Per-Erik Andersson, Länsstyrelsen i Norrbottens län,
971 86 Luleå.
Telefon: 010-225 50 00 fax: 0920-22 84 11,
E-post norrbotten@lansstyrelsen.se
Internet: www.lansstyrelsen.se/norrbotten

ISSN: 0283-9636

Tryck: Länsstyrelsen i Norrbotten

Innehåll

Del I: Om rapporten	5
1. Introduktion	5
1.1 Bakgrund och motivering	5
1.2 Syfte och avgränsningar	5
1.3 Regional tillväxt och regional specialisering: en konceptuell diskussion	6
1.4 Rapportens disposition	10
Del II: Norrbottens bidrag till – samt beroende av – omvärlden: en kritisk betraktelse	13
2. Nuläget i Norrbotten: en introduktion och kort bakgrund.....	13
3. Bidraget till BNP och den regionala inkomsten	20
3.1 Regionala inkomster	24
3.2 Bruttoregionprodukten per sektor.....	28
3.3 Branschstrukturen: sysselsättning och förädlingsvärde.....	36
3.4 Sammanfattning och diskussion	40
4. Industrins investeringar	43
4.1 Industrins investeringar i Norrbotten jämfört med andra län och riket	44
4.2 Sammanfattning och diskussion	46
5. Utrikes handel och Norrbottens bidrag till Sveriges export	48
5.1 Varuexporten från Norrbotten jämfört med andra län och riket.....	48
5.2 Viktiga exportvaror från Norrbottens län	51
5.3 Exportens specialisering.....	56
5.4 Importer till Norrbotten	57
6. Fördjupningar: regional specialisering och ”tillväxtmotorer”	60
6.1 Regional specialisering.....	60
6.2 ”Tillväxtmotorer” i Norrbotten enligt shift-share analys	65
7. Besöksnäringens växande betydelse.....	71
7.1 Besöksnäringens utveckling i Norrbotten jämfört med andra län och riket	72
7.2 Besöksnäringens ekonomiska omfattning i Norrbotten jämfört med andra län och riket	76
7.3 Sammanfattning och diskussion	79
8. Dynamiken i ekonomin: regional förmåga till ekonomisk förnyelse	81
8.1 Förutsättningar för ekonomisk förnyelse.....	81
8.1.2 Sammanfattning och diskussion	86
8.2 Företagandet i länet: några enskilda indikatorer.....	87

9. Andelen högskoleutbildade och Luleå tekniska universitets roll	93
9.1 Andelen högskoleutbildade i Norrbotten jämfört med andra län och riket	93
9.2 Luleå tekniska universitets roll.....	95
9.3 Sammanfattning och diskussion	97
10. Demografi och regionala transfereringar.....	99
10.1 Hushållens bidragsförsörjning.....	99
10.2 Den offentliga sektorns ”bidragsberoende”.....	106
10.3 Den offentliga sektorns storlek: en tvetydig indikator	115
Del III: Summering och lärdomar	120
11. Övergripande resultat och intryck	120
11.1 Sammanfattning av viktiga resultat och slutsatser	120
11.2 Övergripande reflektioner och några lärdomar för framtiden	127
12. Referenser.....	131
Bilaga A. Beskrivning av shift-share analysen och dess resultat	136

Figurer

Figur 1. Produktionsmöjlighetskurvan skiftar vid tillväxt i regionens resurser	7
Figur 2. Befolkningsutveckling i Norrbotten, 1968-2013	14
Figur 3. Antal förvärvsarbetande (nattbefolkning) i Norrbotten	16
Figur 4. Förvärvsfrekvens i riket och Norrbottens län, befolkningen 20-64 år.....	17
Figur 5. Hushållens disponibla inkomster per invånare 2011, tusentals kronor.....	18
Figur 6. Bruttoregionprodukt per invånare och län 2011, tusental kr	23
Figur 7. BRP-utveckling över tiden (index, år 2000=100).....	24
Figur 8. Utvecklingen (index, år 2000=100) av nattbefolkningens lönesumma i Norrbotten och riket (löpande priser).....	25
Figur 9. Regional inkomst (natllönesumma), kronor per invånare och län 2011	26
Figur 10. Årlig genomsnittlig tillväxt i regional inkomst (natllönesumma) per invånare och län år 2000-2011, fasta priser	27
Figur 11. Värdeutveckling i varuproduktionen (index, år 2000=100)	29
Figur 12. Varuproduktion per capita och län år 2011, tusentals kronor	30
Figur 13. Sysselsättningsutveckling i varuproduktion (index, år 2000=100).....	31
Figur 14. Tjänsteproduktion per capita och län år 2011, tusentals kronor	32
Figur 15. Värdeutveckling i tjänsteproduktionen (index, år 2000=100)	33
Figur 16. Sysselsättningsutveckling i tjänsteproduktion (index, år 2000=100)	34
Figur 17. Utveckling av BRP från den offentliga sektorn (index, år 2000=100).....	35
Figur 18. Sysselsättningsutveckling i offentlig sektor (index, år 2000=100).....	36
Figur 19. Sysselsättning efter bransch (SNI 2007) i Norrbotten och riket som procent av total sysselsättning i regionen 2011	37
Figur 20. Branschvis (SNI 2007) andel av bruttoregionprodukt (BNP för riket) 2011.....	38

Figur 21. BRP-utveckling per bransch i Norrbotten (löpande priser, miljoner kr)	39
Figur 22. Norrbottens andel av rikets förädlingsvärde per bransch (SNI 2007)	40
Figur 23. Utvecklingen av industrins investeringar per invånare (index, 1992-1994=100).....	44
Figur 24. Industrins investeringar (miljoner kronor), årligt genomsnitt för perioden 2011-2013.....	45
Figur 25. Industrins investeringar i Norrbotten 1991-2013 (miljoner kronor, löpande priser)	46
Figur 26. Varuexport per län 2011 (miljoner kronor)	49
Figur 27. Varuexport (kronor) per capita och län år 2011.....	51
Figur 28. Norrbottens största exportvaror år 2013 (andel av länets totala varuexport).....	53
Figur 29. Index för varuexportens utveckling (år 2000=100)	54
Figur 30. Varuexporter från Norrbottens län över tiden (miljoner kronor).....	55
Figur 31. Exporter från Norrbotten och järnmalmpriser (index, år 2000=100).....	56
Figur 32. Herfindahl-Hirschman index för exportdiversifiering i Norrlandslänen och riket	57
Figur 33. Andel av Norrbottens totala varuimporter, 2013	58
Figur 34. Herfindahl-Hirschman index, sysselsättningskoncentration i Norrlandslänen och riket	61
Figur 35. ”Förväntad” och faktisk BRP-förändring mellan 2007-2011	70
Figur 36. Logiintäkter per region 2013 (tusentals kronor)	72
Figur 37. Logiintäkter per invånare och region 2013 (kronor).....	73
Figur 38. Logiintäkter, endast hotell (2008=100)	74
Figur 39. Antal gästnätter per region 2013.....	75
Figur 40. Index för antal gästnätter, Norrbotten och riket (2008=100).....	76
Figur 41. Fördelningen av omsättning som genereras av besökare i i Norrbotten 2013	79
Figur 42. Reglabs Innovationsindex per län.....	83
Figur 43. Indexvärden inom blocket Grundförutsättningar (t.ex tolerans och mångfald, kompetens och dynamik).....	84
Figur 44. Indexvärden inom blocket Förnyelseförmåga (t.ex nyföretagande, positivt klimat till förändring, fysiskt kapital)	85
Figur 45. Indexvärden inom blocket Marknadsförmåga (t.ex. förmåga till kommersialisering, internationella nätverk).....	86
Figur 46. Andel företagare 2012 av den totala befolkningen 20-64 år per län.....	88
Figur 47. Andel företagare av befolkningen 20-64 år	89
Figur 48. Nyföretagandet som antalet nya företag per 1000 invånare	90
Figur 49. Överlevnadsgrad bland nystartade företag 2008 tre år efter start	91
Figur 50. Andel högskoleutbildade av befolkningen 25-64 år*	94
Figur 51. Andel högskoleutbildade av befolkningen 25-64 år per län, 2013	95
Figur 52. Index antal examina per läsår (1977/78=100)	96
Figur 53. Examinerade personer 2011/12: Rekryterade från respektive län till högre studier och antalet som bor i länet två år efter examen	97
Figur 54. Bidragsförsörjning (helårsekvivalenter) och befolkning 20-64 år i riket	101
Figur 55. Bidragsförsörjning (helårsekvivalenter) och befolkning 20-64 år i Norrbotten	101
Figur 56. Utveckling av andel med bidragsförsörjning av befolkningen 20-64 år.....	102
Figur 57. Andel bidragsförsörjda (helårsekvivalenter) av befolkningen 20-64 år per län, 2013	103
Figur 58. Förändring av antal bidragsförsörjda (helårsekvivalenter) mellan 1999 och 2013.....	105
Figur 59. Landstingens utfall i kommunalekonomisk utjämning, kronor per invånare, 2005 och 2014	108
Figur 60. Landstingens utfall i kommunalekonomisk utjämning i tusental kronor, 2005 och 2014... ..	109
Figur 61. Inkomstutjämning, kronor per invånare 2005 och 2014.....	110
Figur 62. Kostnadsutjämning, kronor per invånare 2005 och 2014	111
Figur 63. Kommunalekonomisk utjämning, kronor per invånare i Norrbottenskommunerna, 2014. .	112

Figur 64. Kommunernas skatteintäkter i Norrbotten och genomsnitt för riket (kronor per invånare 2013).....	113
Figur 65. Länsvis aggregerad utjämning till kommuner och landsting 2014 (tusentals kronor).....	114
Figur 66. Den offentliga sektorns andel av BRP, 2011	116
Figur 67. Den offentliga sektorns andel i procent av BRP, 2000-2011.....	117
Figur 68. BRP-utveckling i Norrbotten, löpande priser (miljoner kronor) 2000-2011	118

Tabeller

Tabell 1. Bruttoregionprodukt (BRP) per län 2011	22
Tabell 2. Varuexporten per län år 2011	49
Tabell 3. Exportstatistikens indelning i produktslag	52
Tabell 4. Lokaliseringskvoter >1 i Norrbottens län 2012.....	63
Tabell 5. Shift-share analys av sysselsättningen i Norrbottens län 2007-2012	66
Tabell 6. Shift-share analys av BRP-tillväxt i Norrbottens län, 2007-2011	68
Tabell 7. Nordisk turism till Sverige; miljoner resor per besökt län och hemland år 2012.....	77
Tabell 8. Nordiska turismutlägg i detaljhandeln per län år 2012, miljarder kronor	78
Tabell 9. Indikatorer i Reglabs innovationsindex.....	82
Tabell 10. Examinerade från LTU 2011/12 samt deras ”flyttnetto”	96
Tabell 11. Bidragsförsörjning i Sverige 2013	104

Del I: Om rapporten

1. Introduktion

1.1 Bakgrund och motivering

I Norrbotten har det under en lång tid – åtminstone sedan slutet av 1970-talet – florerat en debatt om länet som ”närande” eller ”tärande” ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Denna debatt återkommer med jämna mellanrum, och argumenten varierar; vissa pekar på de förädlings- och exportvärden som finns i länets tunga basindustrier – t.ex. gruv- och stålindustrin, elproduktionen, skogsindustrin och på senare år också i en allt viktigare turismnäring. Dessa debattörer skulle således vilja peka på att Norrbotten är ett ”närande” län. Andra debattörer har i stället pekat på länets behov av statsstöd och regionalstöd, vilket ger intryck av en mer ”tärande” region. Frågan är om en inte sådan retorik nu bör ersättas av diskussioner kring hur länet kan stärka sin dynamik och attraktivitet.

Det är viktigt att det finns nyanserade och vetenskapligt grundade bilder av länets roll i samhällsekonomin, och som kan bidra till kunskapsunderlaget om Norrbotten. Denna rapport har tagits fram av forskare vid Luleå tekniska universitet i samarbete med Länsstyrelsen i Norrbotten för att bidra till ett sådant kunskapsunderlag. Arbetet har skett inom ramen för projektet ”Regional förnyelse”. Rapporten innehåller en kritisk granskning av en rad olika ekonomiska indikatorer som kan användas för att analysera såväl näringslivets som den offentliga sektorns och hushållens ekonomiska utveckling. Inte minst tar rapporten upp länets specialiseringar och deras betydelse, samt presenterar också indikatorer som kan användas för att följa hur länets specialiseringar utvecklas framöver.

1.2 Syfte och avgränsningar

Det övergripande syftet med rapporten är att ta fram ett kvantitativt underlag som bidrar till en ökad kunskap om Norrbottens roll i samhällsekonomin, inte minst i den nationella ekonomin. För att åstadkomma detta sammanställer och granskar vi en rad olika ekonomiska indikatorer, som med utgångspunkt i ett vetenskapligt förhållningssätt och från olika perspektiv beskriver Norrbottens ekonomiska utveckling och nuläge i förhållande till omvärlden. Inom ramen för detta ryms också några viktiga delsyften, dels; (i) att belysa och diskutera Norrbottens bidrag till samhällsekonomin samt dess beroende av andra regioner, samt; (ii) att med kvantitativa metoder undersöka och belysa länets specialiseringar samt diskutera betydelsen av dessa.

Den utveckling som observeras i rapporten gäller främst perioden från år 2000 fram till nuläget. I rapporten använder vi oss genomgående av jämförelser mellan Norrbotten samt andra län och riket som helhet. Poängen med detta är inte att ställa något län mot ett annat, utan främst att kunna beskriva och diskutera Norrbottens relativa styrkor, utmaningar och specialiseringar på ett meningsfullt sätt. En av utgångspunkterna för rapporten är att alla regioner är mer eller mindre specialiserade, och därför i hög grad beroende av varandra. Det finns många goda skäl till att det ser ut på detta sätt (se t.ex. avsnitt 1.3), men kopplat till detta återfinns också viktiga utmaningar.

1.3 Regional tillväxt och regional specialisering: en konceptuell diskussion

I den här rapporten betraktar vi Norrbottens län som en regional ekonomi. En utgångspunkt för rapporten är att regionen vill öka sitt välstånd, eller i en vidare mening sin *välfärd*. Ett sätt som regionen kan öka välfärden på är genom att uppnå ekonomisk tillväxt som förstärker hushållens och samhällets resurser. Välfärd är visserligen ett vidare begrepp som omfattar t.ex. *lycka*, men sambandet mellan ekonomisk tillväxt och välfärd är relativt starkt (Tillväxtanalys, 2010), åtminstone så länge det finns väl fungerande institutioner och politiska styrmedel för att adressera olika former av miljöproblem samt hushållning med naturresurser.

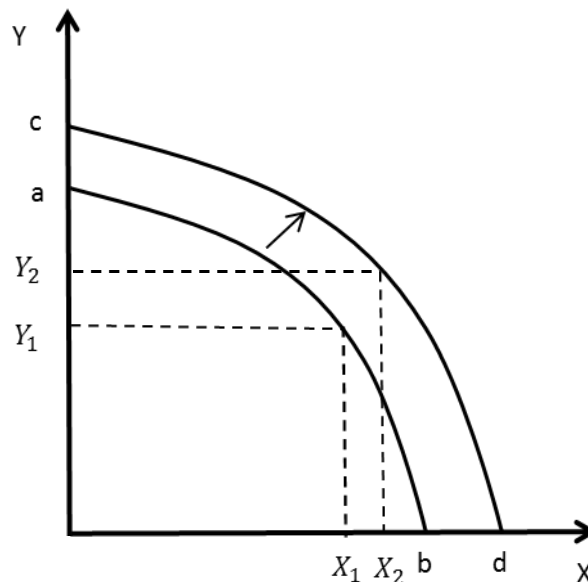
Hur kommer då regional tillväxt till stånd, och hur ska vi tolka det faktum att vissa regioner har högre tillväxt än andra? I ett senare avsnitt av rapporten undersöker vi hur ett antal indikatorer som produktion, export, sysselsättning och inkomster har utvecklats i Norrbotten. Om dessa ökar under en period säger vi att det har skett en positiv tillväxt (i den indikatorn), men frågan är vad tillväxt i en period säger om möjligheterna i nästa period. Om vi fokuserar på tillväxten i form av produktionens förädlingsvärde, som är det vanligaste måttet på ekonomisk tillväxt, så finns en skillnad mellan *faktisk* och *möjlig* produktion som är relevant att diskutera. Denna skillnad leder till slutsatsen att tillväxt i en period inte nödvändigtvis betyder att regionens produktionsmöjligheter är förstärkta i kommande period.

En regions kapacitet att producera varor och tjänster bestäms av tillgången till resurser, eller med andra ord *produktionsfaktorer* i form av arbetskraften och dess kompetens, naturresurser och produktionsteknologi. Möjligheterna att producera de komplexa kombinationer av varor och tjänster som efterfrågas i en samhällsekonomi kan förenklat beskrivas med ett enkelt teoretiskt ramverk, som illustreras i figur 1. Axlarna illustrerar produktionen av två ”varor”, *X* och *Y*, som här får representera alla de varor och tjänster som produceras inom regionen. Kurvan mellan punkterna *a* och *b* kallas *produktionsmöjlighetskurvan* och illustrerar hur

mycket regionen kan producera av olika kombinationer av X och Y när resurserna används effektivt (d.v.s. vid full sysselsättning, till exempel).

Den kombination av ”varorna” X och Y som skär kurvan vid punkterna X_1 respektive Y_1 utgör ett exempel på ett effektivt resursanvändande. Eftersom produktionsmöjligheterna begränsas av storleken på de tillgängliga resurserna kan produktionen av Y i det här läget endast öka på bekostnad av produktionen av X . Det finns alltså en *alternativkostnad* för att producera mer av antingen Y eller X , eftersom det skulle kräva en omfördelning av resurser, t.ex. arbetskraft. Det enda sättet att övervinna denna begränsning är om resurserna ökar genom att arbetskraften (humankapitalet), naturresurserna, eller produktionsteknologin förstärks. I figuren illustreras detta som ett skift utåt i produktionsmöjlighetskurvan, från $a-b$ till $c-d$. Om resurserna ökar (genom t.ex. inflyttning av arbetskraft) växer produktionsmöjligheterna och vid effektiv resursanvändning leder alla kombinationer av X och Y till större samlad produktion, vilket antas resultera i ökad välfärd. Det motsatta gäller om regionens resurser sammantaget minskar, d.v.s. om t.ex. arbetskraftens storlek minskar på grund av utflyttning utan att teknologi kan kompensera detta. Då minskar de framtida möjligheterna till produktion och ekonomisk välfärd i regionen.

Figur 1. Produktionsmöjlighetskurvan skiftar vid tillväxt i regionens resurser

Källa: Baserad på Nicholson (2002).

Det är naturligtvis inte så att alla tillgängliga resurser alltid utnyttjas effektivt. När vi hör att arbetslösheten ökar och att industrins kapacitetsutnyttjande går ner tyder det på att

kombinationen av de varor och tjänster som produceras representeras av en punkt någonstans innanför produktionsmöjlighetskurvan. I ett sådant läge finns en omedelbar tillväxtpotential om efterfrågan ökar, eftersom det då finns förutsättningar att snabbt effektivisera utnyttjandet av regionens resurser. Detta förutsätter att arbetskraften har den kompetens som efterfrågas, eller alternativt en hög lärförmåga så att kompetensen snabbt kan förstärkas.

Detta innebär också att i regioner där någon resurs minskar måste den ersättas med förstärkningar i andra produktionsfaktorer, om tillväxt ska vara möjlig. Westin (2011) påpekar att om produktionen inom en region sker genom att regionen tär på sina tillgångar (t.ex. mineraler) utan att återinvestera i dem medför det att regionens framtida tillgångar minskar. Det här innebär att en region som är beroende av produktion från icke-förnybara naturresurser på sikt måste finna också andra vägar att nå ekonomisk tillväxt, till exempel genom att förstärka regionens humankapital och möjliggöra tillväxt i kunskapsintensiva branscher.

Precis som resten av landet är Norrbottens län beroende av andra regioner, både inom och utanför rikets gränser. Vi handlar med varor och tjänster, utbyter kunskap och erfarenheter, samt reser och flyttar mellan regioner. Allt detta sker eftersom vi vill öka välfärden. Vidare tenderar regioner att specialisera sig på att producera någon eller några särskilda varor eller tjänster, och de blir därigenom beroende av varandra. Till exempel är Västernorrland känt för sin skogsindustri och Norrbotten för gruv- och stålindustrin. Det sker naturligtvis mycket annan produktion i båda länen, men dessa industrier tenderar att ha större betydelse i dessa län än vad som gäller för riket i genomsnitt. Sådana regionala specialiseringar innebär att regioner inom samma land påverkas av konjunkturcykler som inte nödvändigtvis helt och hållet sammanfaller med varandra. Regioner som specialiserar sig på cykliska industrier (t.ex. gruvbranschen) kommer att ha perioder av relativ framgång mätt som ekonomisk tillväxt, följt av utmanande perioder med svagare konjunktur.

Varför uppstår då regionala specialiseringar? En viktig insikt kom redan tidigt under 1800-talet från den brittiske nationalekonomen David Ricardo, som menade att länder bör specialisera sig på produktionen av de varor där de *relativt sett* har bättre förutsättningar till effektiv produktion, och sedan handla med andra länder för att få tillgång till de produkter man behöver; detta leder till en större samlad produktion (Nicholson, 2002). Denna insikt kallas teorin om *komparativa fördelar* och är ett resonemang som också går att tillämpa på regioner. Svenskarna Eli Heckscher och Bertil Ohlin byggde vidare på Ricardos teori om komparativa fördelar och lyfte fram *faktortillgångarnas* betydelse för specialisering och

handel (se t.ex. Case m.fl., 1996; Dunford m.fl., 2014). Ett typexempel är regioner som är rika på naturresurser och därmed har förutsättningar att specialisera sig på utvinning och vidareförädling av dessa, för att sedan handla med regioner som är fattiga på naturresurser men som har bättre förutsättningar för annan produktion. Norrbotten har enligt det s.k. Heckscher-Ohlin teoremet ett relativt övertag i faktortillgångar för t.ex. järnmalmproduktion jämfört med andra regioner och länder, vilket också förklarar varför länet har en sådan specialisering och exporterar stora värden av dessa produkter. I gengäld importeras varor och tjänster där inga tydliga komparativa fördelar finns.

Men det finns också exempel på regional specialisering som är svårare att förklara med de klassiska teorierna om komparativa fördelar. Ett exempel är Silicon Valley i USA, som är världskänt för sin dator- och elektronikindustri. De komparativa fördelarnas betydelse för handel och specialisering genom lokalisering av produktionstillgångar har genom åren kommit att tonas ner i takt med nya insikter från den ekonomiska forskningen, som bidrar till att förklara förekomsten av starka kluster som Silicon Valley. Några av de mest betydande härrör från Nobelpristagaren Paul Krugmans bidrag till forskningen kring internationell handel och ekonomisk geografi, som bland annat pekade på *stordriftsfördelarnas* roll i att förklara både varför länder med likartade komparativa fördelar handlade med varandra med liknande produkter (t.ex. bilar) och som förklaring till lokaliseringen av produktionstillgångar (se t.ex. Krugman, 2009). Stordriftsfördelar som uppnås genom en geografisk koncentration (agglomeration) av företag och arbetskraft möjliggör en hög grad av specialisering och inom agglomerationen finns också förutsättningar till kunskapsöverföring.

När teorin om komparativa fördelar som förklaring till lokalisering av produktionstillgångar och specialisering verkade tappa sin styrka i takt med minskade transportkostnader, ökad global konkurrens och alltmer kunskapsintensiv produktion menade i stället företrädare för den s.k. *nya ekonomiska geografin* att förekomsten av s.k. "agglomerationsekonomier" där stordriftsfördelar och kunskap som "spiller över" mellan företag bättre förklarade lokalisering och specialisering av mobila (flyttbara) produktionstillgångar (Basile och Girardi, 2010). Krugman (2009) menar att ingen på allvar tror att Silicon Valley växte fram som ett resultat av exogena (dvs. utifrån givna) faktortillgångar. Den nya ekonomiska geografin förklarar geografisk koncentration av företag som en endogent (inifrån) pådriven process där agglomerationen vinner stordriftsfördelar (Storper, 2011). Med andra ord är budskapet att geografiska koncentrationer av företag inom samma bransch (d.v.s. specialisering) kan förklaras av devisen att "framgång föder framgång".

Krugman (2009) och andra innan honom, har menat att var sådana koncentrationer uppstår kan bero på en (för regionen) lyckosam historisk slump, men det finns också uppenbart ett utrymme till initiativ för att stimulera förekomsten av geografiska koncentrationer och förutsättningar till ”spillovers”. Ett exempel är teknikparker i anslutning till universitet. Westin (2011) framhåller humankapitalets roll och menar att regioner som lyckas attrahera tillgångar med hög lärförmåga kan utveckla ny teknik som ger temporära monopol och absoluta konkurrensfördelar, vars vinster i sin tur kan användas till att attrahera tillgångar som ger ytterligare fördelar. Den ekonomiska tillväxten uppstår därför inte enbart i regioner där det finns en stark resursbas (t.ex. skog, malmfyndigheter etc.) utan lika mycket i regioner där kreativa människor vill bo och verka. Människor flyttar inte dit jobben finns, utan jobben uppstår där människor vill bo.

Kontentan av denna begränsade resumé av forskningen kring varför regional specialisering uppstår pekar på att det finns två huvudsakliga skäl - komparativa fördelar (i form av teknologi eller faktortillgångar) samt stordriftsfördelar som gynnas av agglomerationseffekter (Baslie och Girardi, 2010). Att regioner specialiserar sig leder alltså till ökad total produktion och ekonomisk välfärd eftersom regioner handlar med varandra, men av resonemanget kring produktionsmöjligheterna följer också att en specialisering som är baserad på icke-förnyelsebara resurser kan begränsa regionens tillväxtmöjligheter på sikt. Regional utveckling kan också hotas av s.k. ”spårbundenhet” och inlåsnings effekter, som tar sig uttryck i att en framgångsrik period för en region ibland bärs av upphovet till regionens framtida tillbakagång (Westin, 2011). En spårbunden region fortsätter att förlita sig till dåtidens ”tillväxtmodell” när de gamla näringarna tappar sin växtkraft. Det är samtidigt svårt att på förhand peka ut vilka branscher som kommer att växa och vilka som kommer att stagnera i framtiden, inte minst eftersom svaret på dessa frågor ofta är starkt avhängiga den tekniska utvecklingen. Gruvindustrin i Norrbotten har t.ex. en lång historia, och har bibehållit och förstärkt sin konkurrenskraft genom betydande innovationer. Fortfarande finns också en stark resursbas, som gör framtida gruvproduktion möjlig under rätta ekonomiska förutsättningar (dvs. tillräckligt höga råvarupriser). Det finns heller ingen enskild (central) aktör som beslutar om länets framtid; den regionala ekonomin är i hög grad decentraliserad.

1.4 Rapportens disposition

Rapporten består av tre huvudsakliga delar; den tar sin början i *Del I*, där också detta avsnitt ingår, som ger en introduktion och beskriver bakgrunden till rapporten. *Del II*, som är den

mest omfattande, utgör en kritisk granskning av en rad olika ekonomiska indikatorer som kan användas för att analysera såväl näringslivets som den offentliga sektorns och hushållens ekonomiska utveckling i Norrbotten jämfört med riket och andra län. Denna del är disponerad som följer.

Kapitel 2 ger en kort introduktion och bakgrund kring länets ekonomiska utveckling, för att beskriva ett övergripande sammanhang. Mot bakgrund av detta kan sedan de mer specifika indikatorer som introduceras i kommande delar tolkas. Kapitel 3 beskriver Norrbottens bidrag till BNP ur olika perspektiv. Kapitlet belyser också regionens inkomster och hur dessa har utvecklats relativt andra län och riket. Därefter belyser vi Norrbottens branschstruktur och hur den s.k. bruttoregionprodukten (förädlingsvärdet) är fördelat per bransch. Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion. I kapitel 4 diskuterar vi industrins investeringar i länet och ger några perspektiv kring dessas betydelse. Kapitel 5 beskriver Norrbottens roll som ett exportlän. I detta kapitel belyser vi Norrbottens bidrag till rikets export och vi undersöker också vilka de mest betydelsefulla exportvarorna är. Kapitlet innehåller en kvantitativ analys av Norrbottens specialiseringsgrad när det gäller exportvärdets sammansättning, och analyserar om Norrbotten är mer specialiserat än andra län samt än riket som helhet. Avslutningsvis belyser kapitlet vilka varor som länet importerar.

I kapitel 6 ger vi två fördjupade illustrationer av länets ekonomiska struktur. Vi tar fram indikatorer för specialiseringsgraden i länet jämfört med riket och andra län, detta baserat på hur koncentrerad sysselsättningen är till vissa branscher. I samma avsnitt tar vi också fram indikatorer som ger en detaljerad bild av vilka branscher Norrbotten specialiserar sig på samt diskuterar betydelsen av detta. I den andra fördjupningen använder vi en regionalekonomisk analysmetod (s.k. shift-share) för att studera tillväxt i sysselsättningen och i förädlingsvärdet på branschnivå. Denna kan hjälpa till att identifiera starka näringar.

I kapitel 7 betraktar vi besöksnäringen och dess växande betydelse för ekonomin. Avsnittet tar fram indikatorer kring hur antalet gästnätter samt logiintäkterna har utvecklats i länet jämfört med riket och andra län. Besöksnäringen omfattar dock fler verksamheter än de som erbjuder logi, men det statistiska underlaget ger begränsade möjligheter att beskriva detta. Därför sammanställer vi också några uppskattningar av den ekonomiska omfattningen av besöksnäringen i Norrbotten, som har genomförts av konsultbolag. Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion. Därefter beskriver vi i kapitel 8 ett tidigare initiativ för att mäta dynamiken i en regional ekonomi och redovisar några indikatorer som detta initiativ mynnat

ut i. Detta kan öka kunskapen kring förmågan till ekonomisk förnyelse i Norrbotten jämfört med andra regioner. För att komplettera denna bild sammanställer vi också några mer specifika indikatorer kring företagande, nyföretagande samt företagens överlevnadsgrad i Norrbotten jämfört med andra län och riket.

Kapitel 9 tar fasta på att en välutbildad arbetskraft är en tillgång för en region. I detta kapitel redovisar vi hur andelen högskoleutbildade i Norrbotten har utvecklats över tid, och diskuterar varför utvecklingen tenderar att skilja sig åt från den nationella. Vi illustrerar också Norrbottens roll som ett universitetslän genom att bl.a. lyfta fram antalet examina från Luleå tekniska universitet över tid. Därefter erbjuder kapitel 10 ett perspektiv på Norrbotten som skiljer sig åt från resten av rapporten. I tidigare kapitel fokuserar vi främst på indikatorer som beskriver Norrbottens produktion av olika värden, men i kapitel 10 undersöker vi i stället länets beroende av nationen i form av de sociala trygghetssystemen. Vi tar också upp den gemensamt finansierade välfärden och undersöker i vilken utsträckning länet får bidrag från det s.k. utjämningsystemet.

Slutligen innehåller rapportens *Del III* en summering av viktiga resultat och slutsatser från rapportens olika avsnitt, följt av några reflektioner med lärdomar för framtiden. Här diskuterar vi det övergripande resultatet och vilka tendenser detta verkar peka på. Avslutningsvis frågar vi oss också om jämförelser regioner emellan kan leda till att sträva efter medelmåttighet, och om det inte i stället är smarta specialiseringar som tar tillvara både regional kunskap och resursrikedom som är den rätta vägen att gå. Debatten om närande och tärande län bygger till största delen på en felaktig frågeställning; alla län är i någon utsträckning beroende av andra län och hjälper andra län att växa och skapa välfärd. Den intressanta frågan är i stället vilka utmaningar som olika regioner möter för att säkerställa ekonomisk utveckling på lång sikt. Här skiljer sig olika län åt, och vi kommer att fokusera på Norrbottens utmaningar.

Del II: Norrbottens bidrag till – samt beroende av – omvärlden: en kritisk betraktelse

2. Nuläget i Norrbotten: en introduktion och kort bakgrund

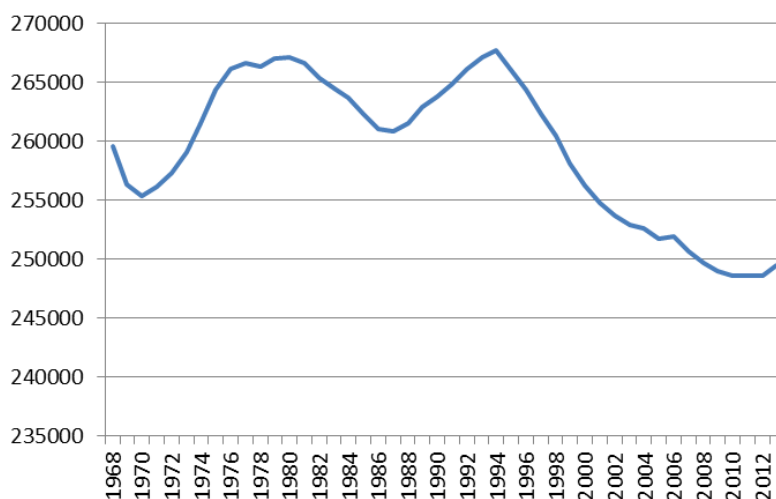
Innan vi går på djupet i den regionalekonomiska statistiken är det relevant att beskriva nuläget på ett övergripande sätt. Detta ger ett sammanhang inom vilket de mer specifika indikatorerna vi sedan introducerar kan tolkas.

För det första kan man konstatera att det tycks närmast omöjligt att diskutera vare sig historisk eller mer nylig ekonomisk utveckling i länet utan att tämligen snabbt komma in på naturresursernas roll. Att naturresurserna i form av råvaror som skog och malm och möjligheten att producera energi från utbyggnad av vattenkraft har spelat en avgörande roll för den norrbottniska och norrländska samhällsutvecklingen, på gott och ont, är ett väl etablerat faktum. I Norrbotten är de industrier som växt fram kring utvinningen av dessa resurser en kanske särskilt stark del av regionens självbild.

Idag finns ett flertal mer eller mindre välmående mellanstora städer i den norra landsändan med relativt diversifierade näringsliv, universitet, sjukhus och ett utbud av service och kultur, men på många orter kvarstår fortfarande ett starkt beroende av de råvarubaserade näringarna. Bilden av dessa samhällen har under en lång tid tenderat att präglas av stagnation, arbetslöshet och utflyttning i takt med ökad global konkurrens och en alltmer kapitalintensiv produktion (detta diskuteras t.ex. av Lundgren, 2012). Norrbottens befolkningsutveckling sedan 1968 framgår i figur 2. Befolkningen nådde en toppnotering under 1994 som förstärktes av en relativt stor utrikes nettoinflyttning på grund av kriget i det forna Jugoslavien. Sedan 1990-talets mitt har länets befolkningsutveckling varit negativ ända fram tills helt nyligen, då utrikes inflyttning återigen var stor nog för att resultera i en befolkningsökning.

Inom länet finns dock stora skillnader på kommunnivå och det har skett en omflyttning av människor från inlandet till kusten och främst Luleå, såväl som till övriga landet. Luleå, Piteå, Boden och Haparanda har alla haft en positiv befolkningstillväxt sedan 1968. Starkast har utvecklingen varit i länets större kustkommuner Luleå och Piteå, som tillsammans har ökat sin folkmängd med nära 30 procent under perioden 1968 till 2013. I inlandskommunerna har befolkningsutvecklingen varit svagare, sammantaget har inlandskommunerna minskat med 25 procent sedan 1968, men ett antal kommuner har faktiskt minskat med mer än 40 procent. En

viktig del av förklaringen är att den strukturomvandling som påbörjades redan under 1950-talet försvagade de lokala arbetsmarknaderna i en utsträckning som inte har gått att möta. En orsak till länets och hela Norrlands befolkningsmässiga tillbakagång är att det har saknats tillräckligt stora städer med diversifierade näringsliv, enligt det resonemang som förs av t.ex. Westin (2011).

Figur 2. Befolkningsutveckling i Norrbotten, 1968-2013

Källa: rAps-RIS.

Det har också blivit tydligt att det bristande utbudet på arbetstillfällen endast är en del av förklaringen till den ihållande utflyttningen av yngre människor, som särskilt många samhällen i Norrbottens inland har tampats med. *Attraktivitet* i en vid mening (t.ex. goda livsmiljöer, livsstilar, kulturutbud och karriärmöjligheter) har blivit ett centralt begrepp i utvecklingsdiskussionen. Storstäderna har haft en påtaglig sådan attraktivitet och alltfler har sökt sig till de stora städernas utbud och möjligheter. Den norra landsändan (och bruksorter på andra håll i landet) har tvingats anpassa sig till de nya förutsättningarna, vilket har skett med blandad framgång och ibland med hjälp av statliga stödåtgärder.¹

Efter en lång tid av hög arbetslöshet jämfört med riket har länet under 2000-talet återigen haft en hög tillväxttakt i sysselsättningen i ett flertal branscher, inte minst tack vare stark efterfrågan på gruvindustrins produkter vilket har gett upphov till en rad stora investeringar. På sina håll har dock den s.k. ”gruvboomen” också lett till ökade konflikter kring markanvändning och oro för miljöpåverkan.

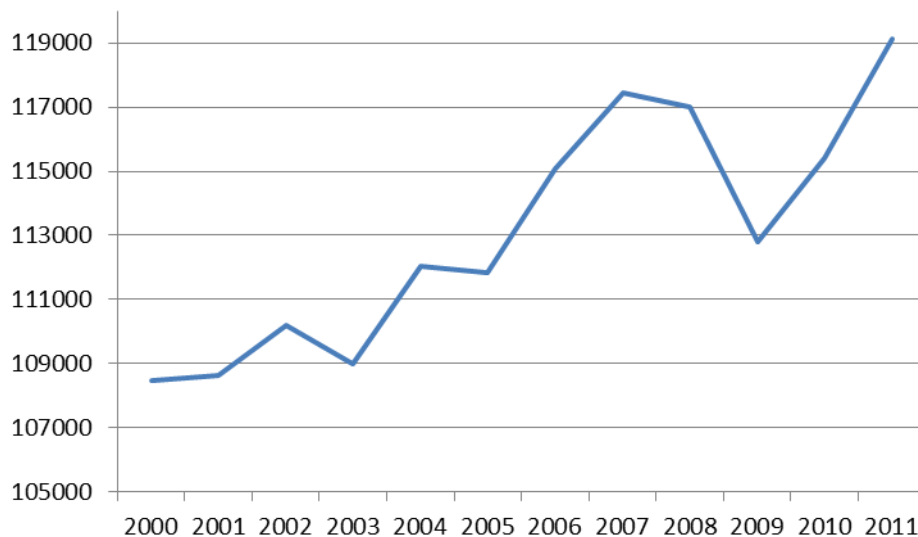
¹ Ett exempel är Svappavaara där arbetsgivaravgifterna slopades för vissa verksamheter under tidigt 1980-tal (se SFS 1983:1055), enligt uppgift för att motverka konsekvenserna av att LKAB stängde Leveäniemigruvan utanför samhället.

Medan mycket av utvecklingen i inlandet under 2000-talet har kretsat kring gruvnäringens expansion och de mångmiljardinvesteringar som genomförts av t.ex. LKAB, Boliden och Northland Resources har tillväxten i kustkommunerna präglats främst av den expanderande handelsbranschen och ökad tjänsteproduktion. De kanske mest uppmärksammade nyetableringarna som har skett vid kusten under de senaste åren är Facebook i Luleå samt IKEA-varuhuset i Haparanda, som har bidragit till att skapa internationell uppmärksamhet kring etableringsorterna tack vare företagens starka varumärken.

Gruvetableringar är ett typexempel på hur komparativa fördelar i form av mineraltillgångar kan leda till regional ekonomisk tillväxt, men regionens gynnsamma förutsättningar för andra verksamheter än råvaruproduktion har uppmärksammas i samband med både Facebook och IKEA-etableringarna. I båda fallen har ett stort engagemang från lokala intressenter bidragit till att påvisa dessa fördelar. I Facebooks fall handlar det bl.a. om säker tillgång till billig förnybar energi, kyla tack vare det kalla klimatet, samt närheten till Luleå tekniska universitet. I Haparanda kommun finns inte ett tillräckligt befolkningsunderlag för ett stort IKEA-varuhus, men i detta fall var gränskommunen en lämplig lokalisering för att attrahera kunder från flera närliggande länder tack vare goda vägförbindelser och ett relativt stort befolkningsunderlag även på den finska sidan om gränsen. Haparanda kan också erbjuda en god lokal tillgång till tvåspråkig arbetskraft.

Det finns förstås många fler exempel på nyetableringar såväl som expanderande befintliga verksamheter som har bidragit till länets ekonomiska tillväxt under 2000-talet. Men främst har sysselsättningstillväxten, som illustreras i figur 3, drivits på av de stora investeringsprojekten och en växande tjänsteproduktion, trots ett minskat befolkningsunderlag. Mellan år 2000 och år 2011 ökade antalet förvärvsarbetande i länet med 10 637 personer, medan antalet invånare i länet minskade med 7 693 personer under samma period.

Figur 3. Antal förvärvsarbetande (nattbefolkning) i Norrbotten

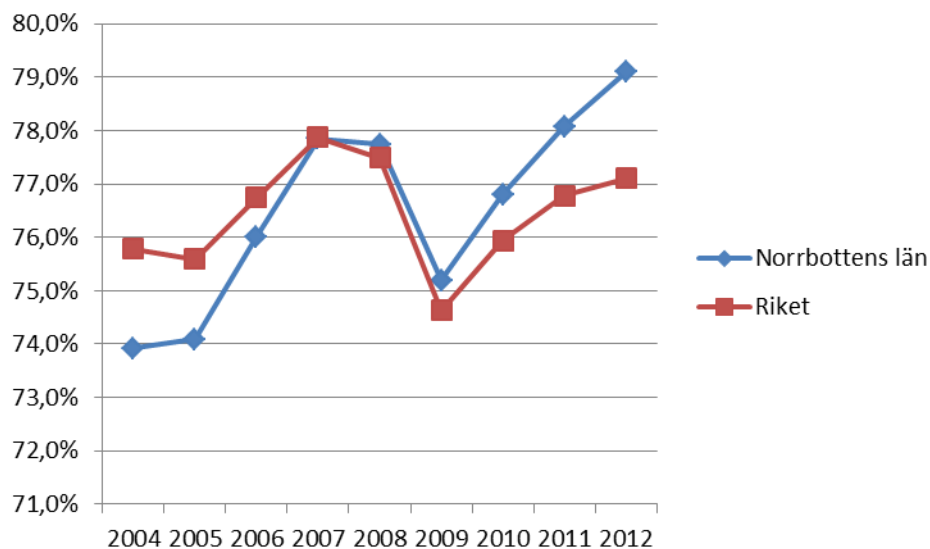
Källa: rAps-RIS.

I Norrbotten framstår kopplingen mellan råvarubaserad industri och regionens ekonomiska utveckling som relativt tydlig, särskilt på lokal nivå. I goda tider har särskilt gruvkommunerna utgjort starka tillväxtområden och en rad ekonomiska indikatorer har ökat snabbt – förädlingsvärden, inkomster, investeringar etc. Dock tenderar högkonjunkturer som den länet har upplevt under den s.k. ”gruvboomen” sedan 2000-talets mitt också att ta mycket av de existerande resurserna i anspråk. Gruvindustrins expansion kan på lokal nivå leda till lokal ”överhettning”, och driva upp nivån på löner och priser vilket i sin tur innebär kostnadsökningar för andra branscher (inklusive den offentliga sektorn). Detta får genomslag i ett flertal ekonomiska indikatorer – i Kiruna är t.ex. förvärvsgraden² bland de högsta i landet. I kombination med bostadsbrist och långa avstånd som försvårar pendling är detta utmanande för kompetensförsörjningen och den offentliga sektorn rapporterar vissa svårigheter att konkurrera om arbetskraften. Dessa undanträngningseffekter fångas sällan upp i de regionalekonomiska konsekvensanalyser som gjorts i samband med gruvetableringar (se t.ex. Söderholm och Svahn, 2014).

Även i resten av länet har förvärvsgraden varit relativt hög under de senaste åren – omkring två procentenheter högre än riket (se figur 4). Detta beror på att sysselsättningen har ökat, samtidigt som befolkningen i arbetsför ålder har minskat under perioden. Att en större andel

² Med förvärvsgrad avses här andelen av befolkningen i åldrarna 20-64 år som förvärvsarbetar. I Kiruna var förvärvsgraden 86,5 % år 2012, vilket detta år var den tredje högsta bland landets kommuner. År 2000 var dock situationen en annan: förvärvsgraden i Kiruna var 71 % och därmed tydligt under rikets dåvarande genomsnitt på 75,2 %.

av den arbetsföra befolkningen förvärvsarbetar är en positiv utveckling eftersom det bidrar till en förbättrad försörjningskvot³, men i takt med att förvärvsgraden stiger ökar också risken för matchningsproblem på arbetsmarknaden, särskilt som den arbetsföra befolkningen minskar⁴.

Figur 4. Förvärvsfrekvens i riket och Norrbottens län, befolkningen 20-64 år

Källa: SCB, via ekonomifakta.se.

Örtqvist (2013), som har analyserat näringslivets tillväxtförutsättningar, menar att Norrbotten har goda förutsättningar för en fortsatt stark utveckling. I hans undersökning uppgav ett genomsnitt av länets företag att de hade målsättningen att dubbla antalet anställda till 2020, men samtidigt indikerade enkätsvaren att en av de viktigaste utmaningarna som företagen upplevde var svårigheter att rekrytera kvalificerad personal. Detta upprepades också i Tillväxtverkets undersökning *"Företagens villkor och verklighet"*, som visade att tillväxtviljan i Norrbottens småföretag var högre än rikssnittet, men samtidigt ansåg en större andel än rikssnittet att bristen på lämplig arbetskraft är ett stort hinder för tillväxt (se Tillväxtverket, 2014a).

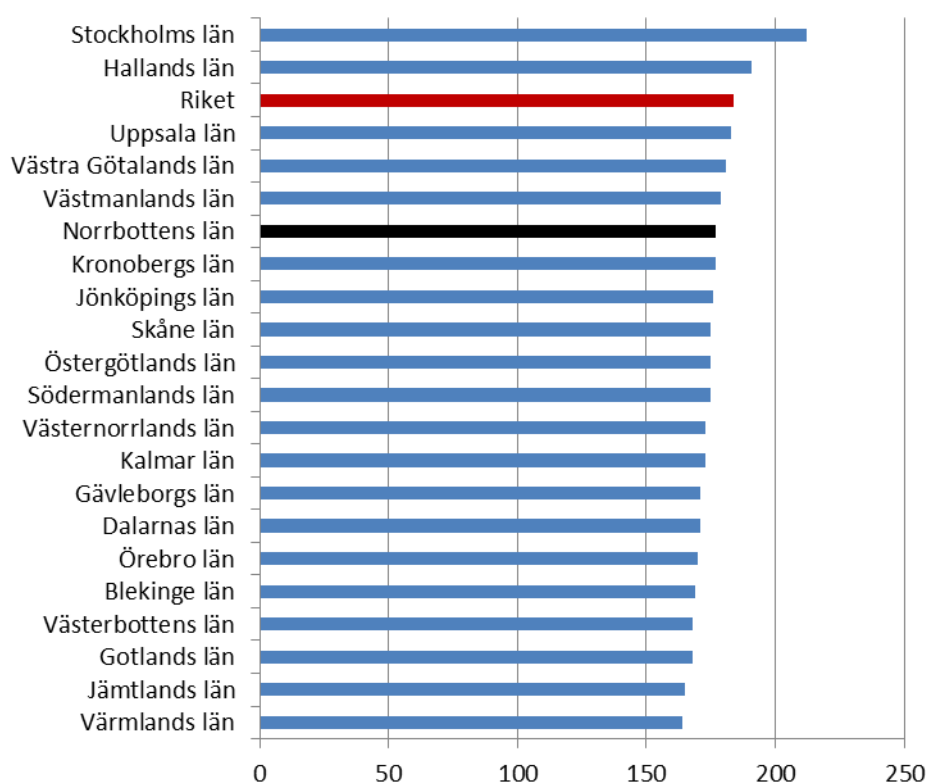
Westin (2011) påpekar ett oroande faktum; Norrbotten har visserligen haft en hög tillväxt i förädlingsvärde men den har möjliggjorts av produktivitetstillväxt på grund av stigande råvarupriser och effektiviseringar som har klarat att kompensera för den minskande

³ Försörjningskvoten är ett demografiskt nyckeltal som avser förhållandet mellan de som förvärvsarbetar och den totala befolkningen. De som förvärvsarbetar bidrar i någon mening till resten av befolkningens försörjning, inte minst genom gemensamt finansierad välfärd i form av skattefinansierad vård, skola och omsorg. Se Anderstig (2012) för en mer utvecklad diskussion samt framskrivningar för försörjningskvotens utveckling i Sverige.

⁴ Se Ejdemo och Lundgren (2013) för en mer utförlig diskussion och analys av kompetensförsörjningen i länet.

befolkningen. Detta får som konsekvens att näringslivets diversitet minskar och länet riskerar därmed att stå sämre rustat när konjunkturen vänder. För att kunna realisera de tillväxtambitioner som företagen ger uttryck för (se Örtqvist, 2013; Tillväxtverket, 2014a) och därigenom åstadkomma ett mer diversifierat näringsliv är det en förutsättning att Norrbotten lyckas vara nog attraktivt för att framgångsrikt konkurrera om en kvalificerad arbetskraft.

Eftersom sysselsättningen har ökat har hushållen i Norrbotten också haft jämförelsevis goda inkomster, som figur 5 visar för år 2011. I denna jämförelse ligger länet något under riksgenomsnittet, men figur 5 visar också att det främst är de höga inkomsterna i Stockholms län som drar upp riksgenomsnittet.

Figur 5. Hushållens disponibla inkomster per invånare 2011, tusentals kronor

Källa: SCB.

Baserat på dessa inledande indikatorer ser Norrbotten i nuläget ut som en relativt välmående region med en stark arbetsmarknad. Befolkningsutvecklingen förblir en utmaning i flera kommuner, även om en viss ökning har skett i länets totala befolkning under de senaste åren till följd av ökad invandring. Luleå och Piteå har fortsatt att växa i termer av invånare och intressant är också att Kiruna och Pajala, som under lång tid har setts som avfolkningsbygder, under de senaste åren har uppvisat försiktiga befolkningsökningar tack vare starkare lokala arbetsmarknader.

Sammanfattningsvis har Norrbotten haft en god ekonomisk utveckling på många sätt sedan år 2000, men denna verkar också till stor del ha bestått i ett ökat eller effektiviserat användande av regionens existerande resurser, snarare än en förstärkning av dem. Länets resurser i form av arbetskraft har minskat sedan år 2000 och företagen uttrycker oro för sina fortsatta tillväxtmöjligheter, som en konsekvens av en ansträngd regional förmåga till kompetensförsörjning.

Naturresursindustrierna är viktiga för både länet och riket och kommer att fortsätta vara så även framöver. Dock pekar tidigare erfarenheter från såväl Norrbotten som andra regioner på att en diversifiering av näringslivet är önskvärd både för att stärka regionens attraktivitet och för att behålla den trots konjunkturvariationer. Mot bakgrund av denna inledande nulägesbeskrivning, som introducerar några av de utmaningar som regionens bakgrund bär med sig, ger vi i kommande avsnitt en mer fördjupad regionalekonomisk bild av Norrbottens utveckling och nuläge i förhållande till övriga län och riket. Denna bild byggs upp med hjälp av ett stort antal indikatorer av olika slag, inte minst kring regionens specialiseringar. Vi börjar med att titta närmare på hur den ekonomiska aktiviteten i länet kan beskrivas, samt undersöker regionens inkomster i förhållande till övriga landet.

3. Bidraget till BNP och den regionala inkomsten

Introduktion och definition

Bruttoregionprodukten (BRP) är ett mått på storleken på den ekonomiska aktiviteten i en region. SCB beräknar BRP från produktionssidan⁵, vilket innebär att det som mäts är förädlingsvärdet – d.v.s. värdet av de varor och tjänster som produceras inom regionen, minus de insatsvaror som används (i praktiken värdet av löner plus vinster). Regionens BRP visar det samlade förädlingsvärdet för näringslivet, offentliga myndigheter och hushållens icke-vinstdrivande organisationer inom regionen⁶, men finns också nedbrutet på branschnivå. Det senare kommer vi att titta närmare på i en senare del av rapporten. Eftersom summan av alla Sveriges regioners BRP utgör bruttonationalprodukten (BNP) kan vi också tolka BRP som länets bidrag till bruttonationalprodukten, vilket innebär att det är en viktig indikator att ta upp i en diskussion om Norrbottens roll i samhällsekonomin.

Det är dock viktigt att förstå vad BRP egentligen säger för att kunna tolka den på ett meningsfullt sätt (samt undvika eventuella fallgropar). Westin (2011) samt Brännlund (2014) påpekar till exempel att BRP inte tar hänsyn till kapitalförslitning; detta gäller såväl mänskligt skapat kapital (t.ex. maskiner, byggnader etc.) som naturkapital (utvinning av mineraler, negativ nettotillväxt i skogen). Det här innebär att om bruttoregionprodukten åstadkoms genom att regionen tär på sina tillgångar utan att återinvestera i dem, blir resultatet att regionens framtida tillgångar minskar vilket kan leda till en långsiktigt ohållbar utveckling (Westin, 2011). BRP inbegriper heller inte värdet av s.k. externa effekter, dvs. positiva eller negativa sidoeffekter av produktion eller konsumtion som inte är prissatta på någon existerande marknad (t.ex. ekologiska tjänster samt miljöförstöring). Måttet saknar därför ett antal dimensioner för att kunna indikera det egentliga ”samhällsekonomiska värdet” av en region.

Det är också vanligt att BRP mätt per invånare används som en indikator för ekonomiskt välstånd och/eller utveckling. Till exempel använder den Europeiska Unionen BRP per capita, uttryckt i köpkraftspariteter, som ett underlag för fördelning av medel ur ett antal EU-fonder (se Rådets Förordning (EG) nr 1083/2006). Bruttoregionprodukten är som sagt ett mått på

---

⁵ BRP kan även (med tillgång till nödvändiga data) beräknas från *användningssidan* (konsumtion plus investeringar plus nettoexport) eller *inkomstsidan* (totala faktorinkomster inklusive driftöverskott). Se t.ex. Sundgren (1998) samt Jonsson och Svendsberget (2010) för beskrivningar.

⁶ En närmare beskrivning av beräkningsmetoderna finns i ”*Regionala räkenskaper. Beräkningsmetoder för förädlingsvärden.*” Statistiska Centralbyrån, 2008.

förädlingsvärde, men som välstånd indikator finns ett flertal brister att beakta, inte minst när sådana mått tillämpas för att studera Norrbottens län som har en stor och konjunkturkänslig råvarubaserad industri, som under perioder med hög lönsamhet kraftigt driver upp bruttoregionproduktens värde.

I en rapport från Vinnova (se Holm m.fl., 2013) analyserar författarna ”produktionsvärdenas geografi” på kommunnivå i Sverige och finner att de mest ”produktiva” kommunerna kan ha uppemot tre gånger högre BRP per sysselsatt än de med lägst nivå. Deras analys visar att sådana ”högproduktiva” kommuner främst är kommuner i storstadsområden, samt kommuner med kapitalintensiv gruv- och processindustri, med höga förädlingsvärden som driver upp BRP. För svenska kommuner i helhet finner de att tendensen är att produktionsvärde och arbetsinkomst följs åt ganska nära, men många av kommunerna som har speciellt höga förädlingsvärden per sysselsatt har inte speciellt höga arbetsinkomster. Detta, menar författarna, beror på att skillnaden behövs för att täcka höga kapitalkostnader.

Myndigheten Tillväxtanalys (2013) menar att BRP är det mest kompletta måttet för att beskriva omfattning och struktur av den ekonomiska tillväxten i ett regionalt perspektiv, eftersom det inkluderar både löner och eventuella driftöverskott. De påpekar dock också att en region kan ha stora driftöverskott som leder till hög BRP, men detta behöver inte nödvändigtvis innebära att det är resurser som i slutändan förstärker den regionala ekonomin i form av vare sig investeringar eller skatteunderlag. I stället kan verksamheternas överskott komma att användas för investeringar i andra regioner. Det är därmed viktigt att beakta att ett högt BRP innebär att regionens bidrag till BNP - och därmed den svenska samhällsekonomin - är stort, men måttet avser inte att mäta invånarnas välfärd.⁷ Vi kompletterar därför avsnittet med att också betrakta den regionala inkomsten med hjälp av lönesumman som indikator, eftersom den är fullt beskattningsbar på regional nivå, och den återstående delen disponeras av regionens befolkning (*ibid*).

Norrbotten jämfört med andra län och riket

Tabell 1 visar de svenska länens BRP för år 2011, samt andelen av Sveriges BNP. Det samlade förädlingsvärdet av de varor och tjänster som producerades i Norrbotten uppgick detta år till över 103 miljarder kronor, vilket motsvarar omkring 3 procent av rikets BNP. Bara sex län hade högre BRP år 2011. Tabell 1 visar att de tre ”orstadslänen” svarar för över

---

⁷ Förädlingsvärdenas utveckling blir mindre relevant som välfärdsindikator ju mer geografiskt avgränsad region som studeras.

hälften av Sveriges BNP och Stockholmsregionen är här särskilt tongivande, medan de mindre länen svarar för mindre och mer jämnt fördelade bidrag till landets BNP.

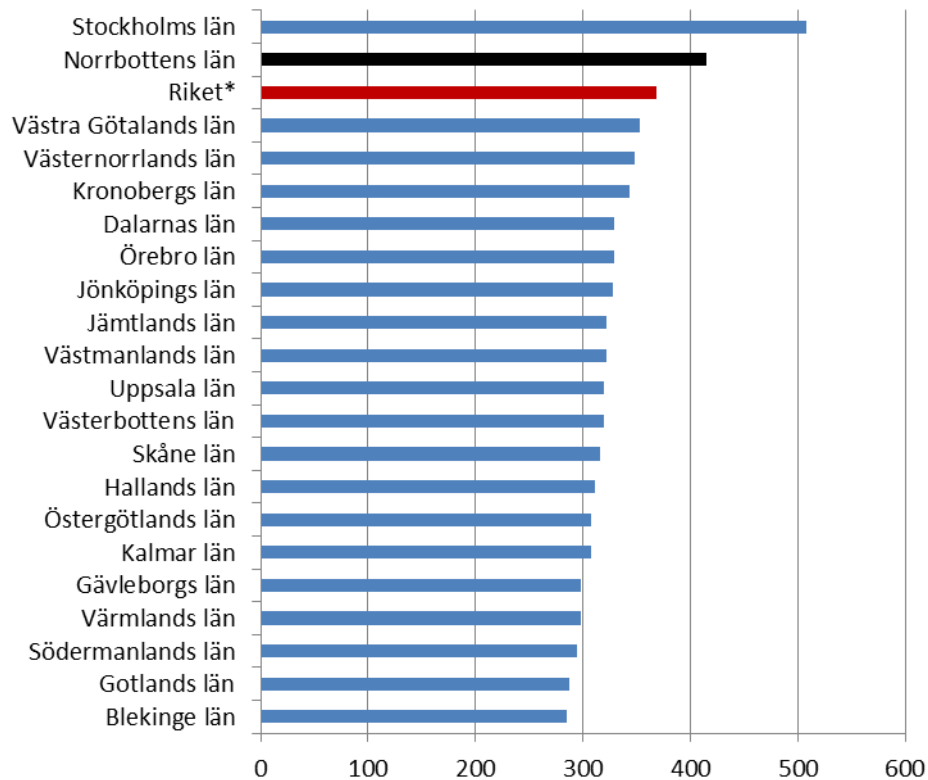
Tabell 1. Bruttoregionprodukt (BRP) per län 2011

Län	BRP 2011 (mkr)	Andel av BNP 2011
Stockholms län	1062026	30,5%
Västra Götalands län	560588	16,1%
Skåne län	395157	11,4%
Östergötlands län	132817	3,8%
Jönköpings län	110681	3,2%
Uppsala län	108364	3,1%
Norrbottnens län	103254	3,0%
Hallands län	93830	2,7%
Örebro län	92732	2,7%
Dalarnas län	91119	2,6%
Västernorrlands län	84214	2,4%
Västerbottens län	83041	2,4%
Gävleborgs län	82380	2,4%
Västmanlands län	81835	2,4%
Värmlands län	81232	2,3%
Södermanlands län	80408	2,3%
Kalmar län	71668	2,1%
Kronobergs län	63498	1,8%
Blekinge län	43619	1,3%
Jämtlands län	40721	1,2%
Gotlands län	16496	0,5%
Övriga	863	0,0%

Källa: rAps-RIS.

Sett till länets folkmängd är Norrbottens bidrag till BNP mycket betydande. Figur 6 visar, i fallande ordning, bruttoregionprodukten per invånare för Sveriges alla län. År 2011 var det bara Stockholms län som hade högre bruttoregionprodukt per capita än Norrbotten. Produktionen i Norrbotten har med andra ord ett högt förädlingsvärde mätt per invånare.

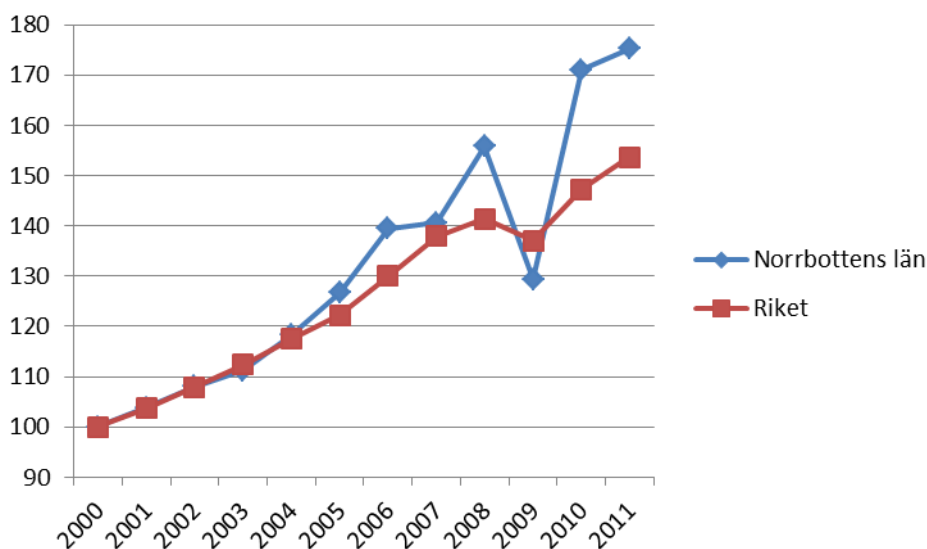

Figur 6. Bruttoregionprodukt per invånare och län 2011, tusental kr

Källa: rAps-RIS, egen bearbetning.

Figur 7 visar hur Norrbottens BRP har utvecklats sedan år 2000 och använder ett index för att jämföra länet med riket. Tillväxten i förädlingsvärdet var under perioden 2000-2011 snabbare i Norrbotten jämfört med riket, med ett tydligt negativt brott i kurvan som sammanfaller med den globala ekonomiska krisen i slutet av 2000-talet (med början under hösten 2008). Därefter har BRP åter skjutit i höjden. Detta illustrerar också att Norrbottens BRP uppvisar betydligt kraftigare konjunkturvariation än rikets BNP. Detta beror på att rikets varu- och tjänsteproduktion är mer diversifierad och har en tonvikt på tjänsteproduktion, medan en stor andel av Norrbottens BRP kommer från varuproduktion och särskilt tillverknings- och utvinningsindustrierna. För Norrbottens roll förklaras ”brottet” i tidsserien under 2008/09 till stora delar av de sjunkande priserna på t.ex. järnmalm som innebar tydligt lägre vinster i de råvaruproducerande sektorerna. Vi undersöker denna och andra regionala specialiseringar i en senare del av rapporten.

Figur 7. BRP-utveckling över tiden (index, år 2000=100)

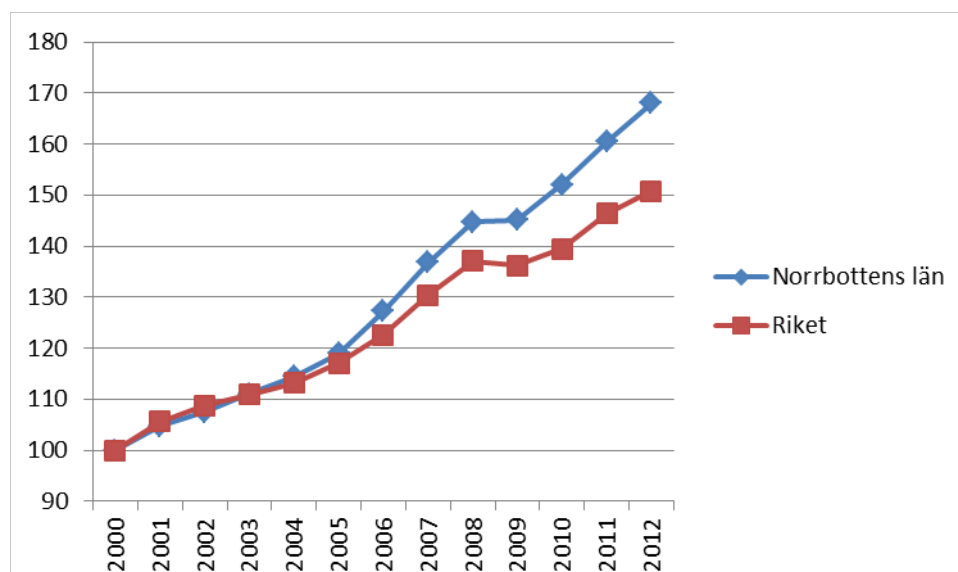
Källa: rAps-RIS, egen bearbetning.

3.1 Regionala inkomster

Det föregående avsnittet visar att Norrbottens bidrag till BNP har ökat under 2000-talet. Länet utgör en större del av den svenska ekonomin år 2011 jämfört med år 2000, men betyder det här att Norrbotten som region har fått det bättre? Det är de regionala inkomsterna som finansierar länets välfärd och man bör ha i åtanke att BRP är ett mått på ekonomisk aktivitet i regionen, snarare än på inkomst. Som vi berör kort i tidigare avsnitt utgör inte vinster och kapitalinkomster en del av kommunernas skattebas och det är heller inte nödvändigtvis så att stora överskott från verksamheter som bedrivs inom regionen gynnar Norrbotten, utan dessa kan i stället komma att användas för t.ex. investeringar och konsumtion i andra regioner (Tillväxtanalys, 2013). För att mäta den regionala inkomsten är i stället lönesumman en bättre indikator, eftersom den är fullt beskattningsbar på regional nivå, i meningen att skatteintäkterna tillfaller länets kommuner och landsting, och den återstående delen disponeras av regionens befolkning för konsumtion, sparande samt investeringar (*ibid*).

Figur 8 illustrerar utvecklingen sedan år 2000 i nattbefolkningens (d.v.s. de som bor i länet) lönesumma per invånare i Norrbotten och riket. Därmed blir måttet också avhängigt regionens åldersstruktur och arbetskraftsdeltagande. Sedan mitten av 2000-talet har lönesumman per invånare växt i snabbare takt än riksgenomsnittet. Länets utveckling framstår som stark, men bilden är samtidigt splittrad; under perioden minskar också befolkningen totalt sett. Att detta

sker samtidigt som fler människor förvärvsarbetar bidrar till ökningen i lönesumman per invånare.

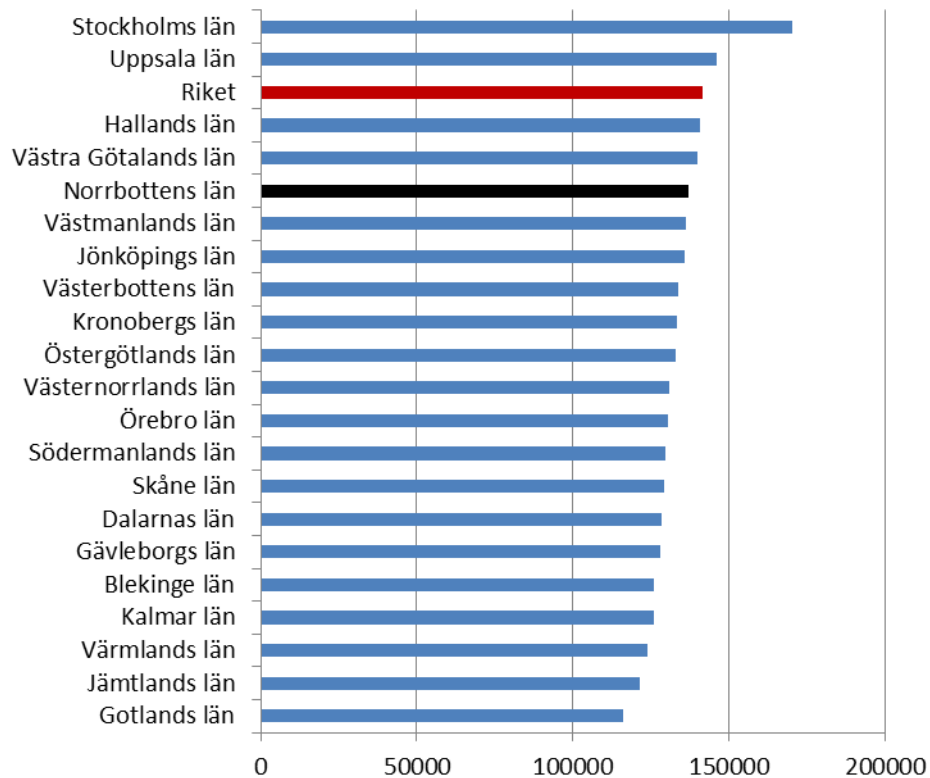

Figur 8. Utvecklingen (index, år 2000=100) av nattbefolkningens lönesumma i Norrbotten och riket (löpande priser)

Källa: SCB, egen bearbetning.

Hur jämför sig då den regionala inkomsten i Norrbotten med övriga län? Detta illustreras i Figur 9 nedan, som visar nattbefolkningens lönesumma (bruttolön) per invånare och län år 2011. Stockholms län hade den högsta lönesumman per invånare och drar faktiskt ensamt upp rikets genomsnitt med omkring 10 000 kronor. Jämfört med indikatorn BRP per invånare där Norrbotten uppvisade näst högst förädlingsvärde i landet visar denna indikator en delvis annorlunda bild, eftersom höga förädlingsvärden per capita i vissa regioner beror på att de har kapitalintensiva processindustrier (t.ex. Norrbotten och Västernorrland) vars överskott inte tillfaller regionens inkomster. Norrbottens län hamnar här strax under riksgenomsnittet, men i jämförelse med andra län är lönesumman per invånare ändå relativt hög. Norrbotten har alltså inte bara ett högt BRP som försvinner ut ur länet i form av överskott, utan verkar faktiskt också ha en relativt god regional inkomst, även om det finns betydande skillnader inom länet⁸

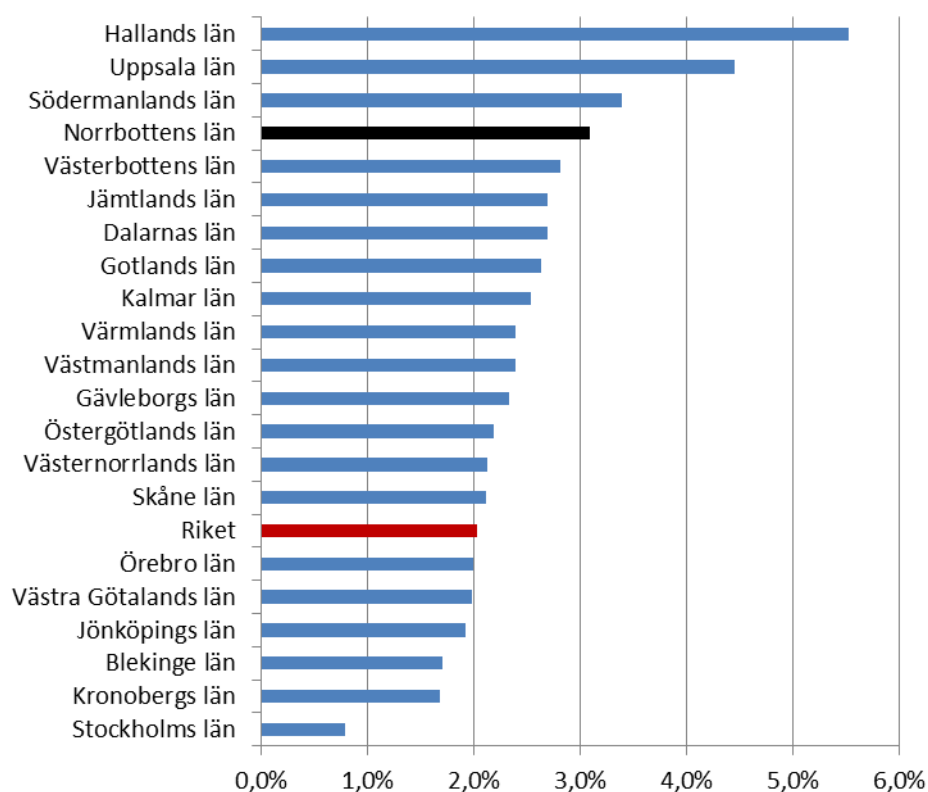
⁸ Se t.ex. Tillväxtanalys (2013), som visar att inkomsterna i Kiruna och Gällivare är bland de högsta i landet, medan t.ex. gränskommunen Haparanda har bland de lägsta, vilket dock åtminstone delvis förklaras av att statistiken inte tar hänsyn till lön som intjänas i annat land.

Figur 9. Regional inkomst (natlönsumma), kronor per invånare och län 2011

Källa: rAps-RIS, egen bearbetning.

I figur 10 beskriver vi den årliga genomsnittliga förändringen i regional inkomst per invånare under perioden 2000-2011, fastprisberäknad och uttryckt i procent. Här framstår Stockholms län som något av en eftersläntrare medan framförallt Hallands län har uppvisat en mycket positiv utveckling. Stockholms län hade dock fortsatt den högsta regionala inkomsten per invånare år 2011, men utvecklingen under 2000-talet tyder på att övriga landet knappar in på avståndet. I Norrbotten har tillväxten i regional inkomst varit bland de högsta i landet under perioden 2000-2011.

Figur 10. Årlig genomsnittlig tillväxt i regional inkomst (natlönsumma) per invånare och län år 2000-2011, fasta priser

Källa: rAps-RIS, egen bearbetning.

Sammantaget visar denna översikt att tillväxten i bruttoregionprodukt och sysselsättning har förstärkt den regionala ekonomin genom ökade inkomster. Att de regionala inkomsterna växer snabbt i norra Sverige framgår också tydligt i rapporten ”Regional tillväxt 2013” från myndigheten Tillväxtanalys (2013), som mäter utvecklingen på FA-regionnivå⁹, och finner att den största inkomstillväxten i landet har skett i Kiruna och Gällivare. En kraftigt positiv utveckling har också skett i Pajala och andra angränsande FA-regioner.

En viktig förklaring till denna inkomstillväxt i Norrbotten är förstärkt den högkonjunktur och ”investeringsboom” som tog fart under 2000-talets mitt. Detta har lett till att fler människor arbetar, men bakom tillväxten i regional inkomst per invånare finns som vi redan nämnt inte bara en berättelse om ekonomisk framgång för Norrbottens del; under perioden 2000-2011 minskade också Norrbottens befolkning med nära 7 700 personer. I kombination med att fler

⁹ Indelningen i FA-region är vanlig i regionala analyser och kan tolkas som en region där människor kan bo och arbeta utan att göra alltför tidsödande resor. I detta fall är det relevant att nämna att Kiruna, Gällivare och Pajala kommuner också utgör egna FA-regioner.

människor arbetar bidrar befolkningsminskningen förstås till att inkomsten per invånare ökar. På så vis består tillväxten mätt som regional inkomst per invånare faktiskt till viss del av regional tillbakagång. Regionen blir alltmer produktiv samtidigt som viktiga framtida tillgångar i form av regionens arbetskraft och befolkning utvecklas svagt vilket reducerar underlaget för servicenäringarna (Lundgren, 2012). Den svaga befolkningsutvecklingen som egentligen delas av hela Norrland kan leda till en ökad specialisering mot naturresurs-intensiva näringar i framtiden: detta menar t.ex. Westin (2011).

3.2 Bruttoregionprodukten per sektor

Bruttoregionprodukten beräknat från produktionssidan finns nedbrutet på såväl sektors- som branschnivå. Det är därför möjligt att fördjupa analysen av näringslivets bidrag till BRP, och en lämplig början är att först undersöka den mest grundläggande indelningen av ekonomin – produktionen av varor och tjänster.

3.2.1 Varuproduktionen

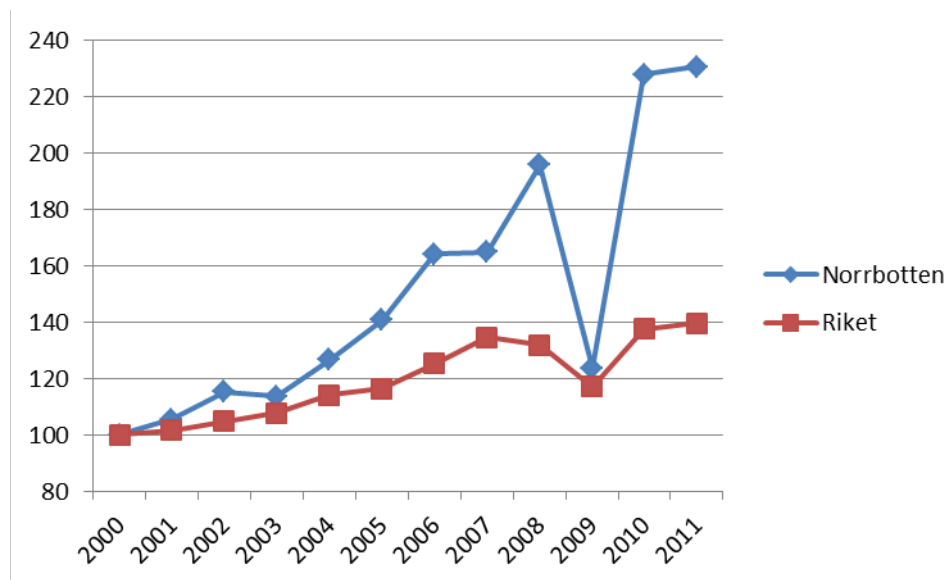
I Norrbotten svarade varuproduktionen för nära 42 procent av BRP år 2011, medan varuproduktionens andel av BNP för riket endast var 24 procent. Det här visar på en betydande specialisering på produktionen av varor i Norrbotten, vilket vi tittar närmare på i en senare del av rapporten. Vi kan dock redan här konstatera att Norrbotten har betydande komparativa fördelar – alltså rätt förutsättningar – för varuproduktion från främst skog, malm och vattenkraft. Under 2000-talet är det särskilt gruvnäringen som har haft en god konjunktur med höga malmpriser, och industrin har som ett resultat av detta genomfört stora investeringar i Malmfälten och Pajala för att ytterligare öka produktionskapaciteten.

Norrbotten har historiskt sett dominerats av råvarubaserade näringar med intensiva ”boom-perioder” av hög lönsamhet på grund av höga priser och stora investeringar, som dock också har åtföljts av den konjunktur känsliga mineralindustrins ”baksida”, dvs. perioder med sviktande lönsamhet och rationaliseringar som möjliggörs av alltmer kapitalintensiva produktionsprocesser (Lundgren, 2012).¹⁰

---

¹⁰ De underliggande orsakerna till de starka fluktuationerna i råvarupriser kan bl.a. hänföras till en kombination av en inkomstkänslig efterfråga på mineraler samt ett prisokänsligt utbud av dessa råvaror på kort sikt. Metaller används bland annat i de sektorer av ekonomin som är speciellt känsliga för konjunktursvängningar (t.ex. bilindustrin), men då efterfrågan ökar på metaller tar det tid innan ny kapacitet kan byggas ut för att möta de högre priserna.

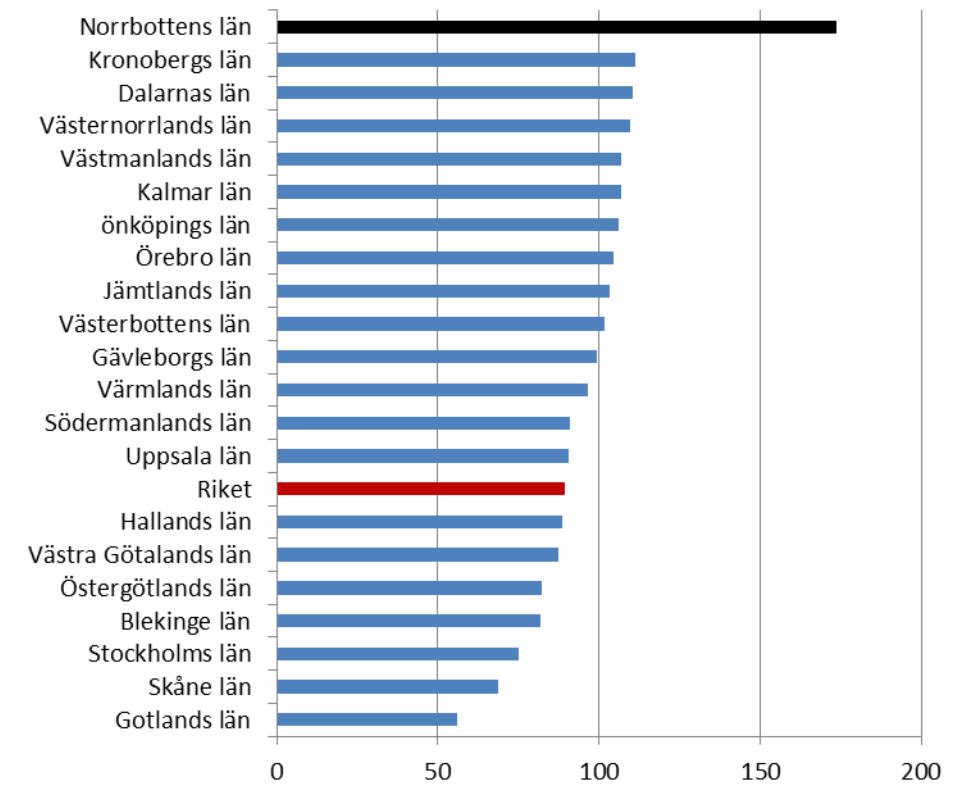
Figur 11 jämför värdeutvecklingen i varuproduktionen med hjälp av index för Norrbotten och riket. Under perioden 2000-2011 ökade värdet av Norrbottens årliga varuproduktion med omkring 130 procent och uppgick till 43,1 miljarder kronor år 2011. Dock kom ett tydligt bakslag under den ekonomiska krisen i slutet av 2000-talet som blev mest kännbar under 2009, följt av en mycket snabb återhämtning till en ny toppnivå.

Figur 11. Värdeutveckling i varuproduktionen (index, år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning.

År 2011 stod Norrbotten för omkring 5,1 procent av rikets samlade varuproduktion och på länsnivå var det endast de tre storstadslänen som hade en högre produktion av varor än Norrbotten. Länet hade med stor marginal den högsta varuproduktionen mätt i kronor per invånare 2011, hela 56 procent högre än "tvåan" Kronobergs län. Detta framgår av figur 12. Varuproduktionens höga andel av BRP (42 %) vittnar om en betydande specialisering samt också om en regional ekonomi som är känslig för konjunkturvariationer, något som framgår tydligt av det varuproduktionsindex som redovisas i figur 11 ovan.

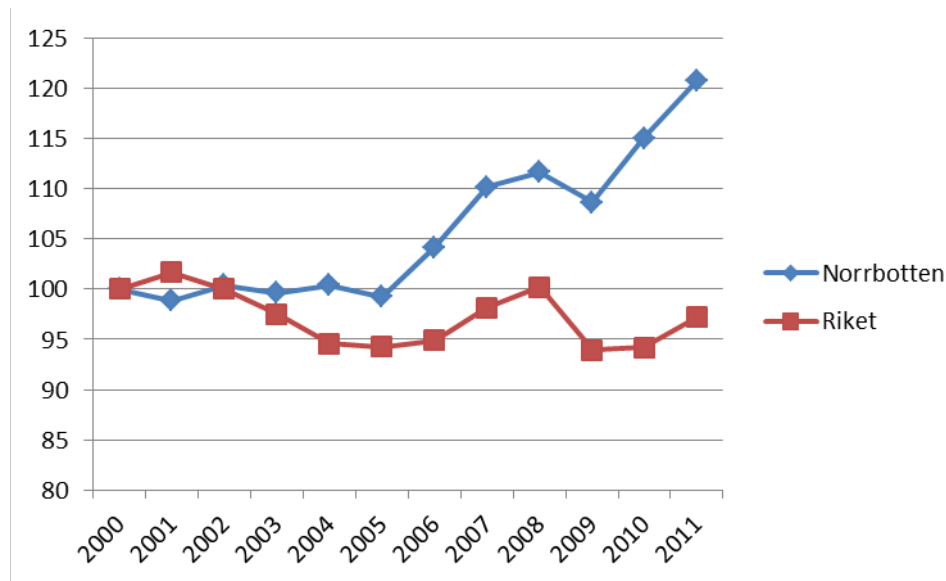

Figur 12. Varuproduktion per capita och län år 2011, tusentals kronor

Källa: SCB, egen bearbetning.

Även sysselsättningsmässigt har varuproduktionen jämförelsevis stor betydelse i Norrbotten; år 2011 svarade denna sektor för omkring 28 procent av sysselsättningen i länet medan motsvarande andel på nationell nivå var omkring 24 procent under samma år. Medan sysselsättningen i varuproduktionen på nationell nivå har minskat under 2000-talet, har antalet sysselsatta i produktionen av varor i stället ökat med strax över 20 procent i Norrbotten under perioden 2000-2011 (se figur 13). I jämförelse med BRP från varuproduktionen var sysselsättningsnedgången i samband med den ekonomiska krisen tämligen liten. Sysselsättningen minskade något, men relativt sett mindre än på nationell nivå; återhämtningen skedde dessutom snabbt medan sysselsättningen i varuproduktionen på nationell nivå år 2011 fortfarande var lägre än under 2000-talets början.

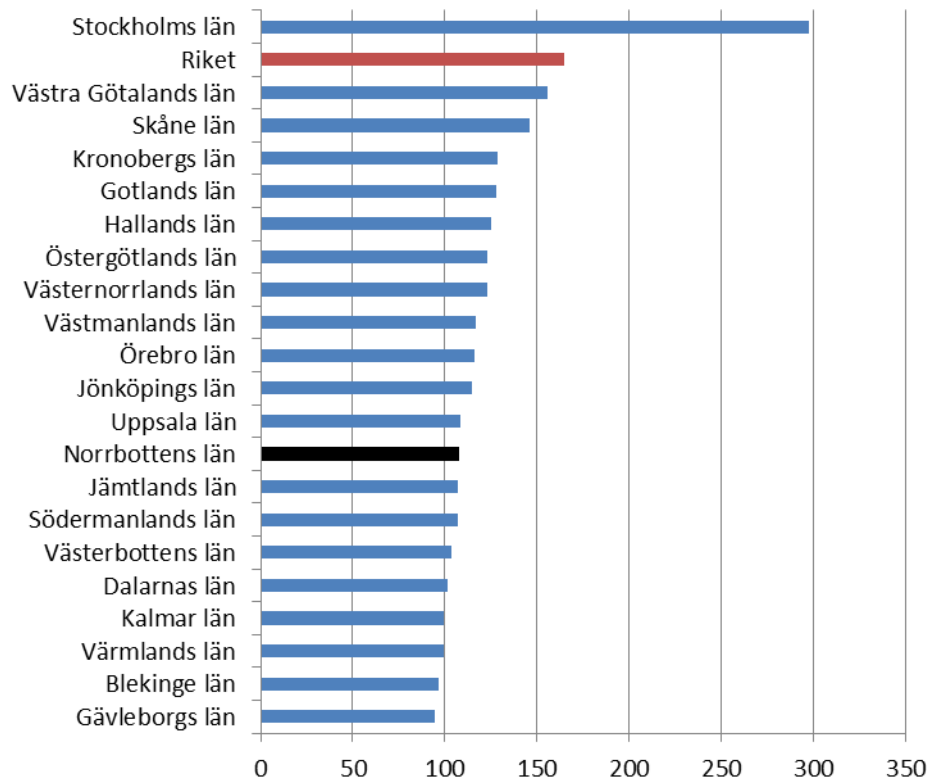
Figur 13. Sysselsättningsutveckling i varuproduktion (index, år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning.

3.2.2 Tjänsteproduktionen

Norrbotten framstår som en framgångsrik varuproducent, särskilt mätt per invånare, men tjänsteproduktionen tycks inte vara lika betydande i jämförelse med övriga landet. Det samlade värdet av näringslivets tjänsteproduktion i Norrbotten uppgick till 26,7 miljarder kronor år 2011, vilket motsvarar omkring 26 procent av bruttoregionprodukten, medan tjänsteproduktionen på nationell nivå utgjorde omkring 45 procent av BNP.

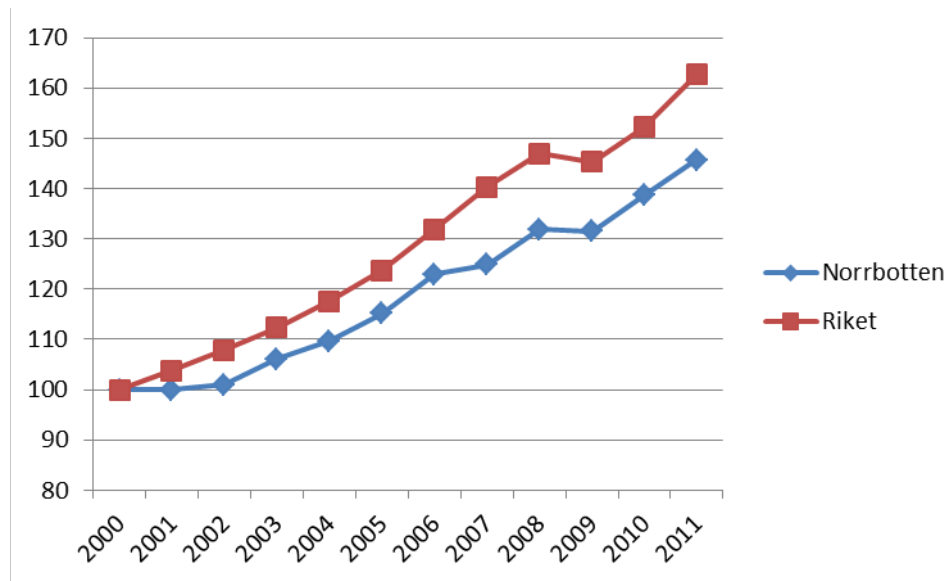
De tre storstadslänen svarade för nära 68 procent av rikets samlade tjänsteproduktion i näringslivet. Fjorton län hade högre tjänsteproduktion än Norrbotten under 2011 och mätt per invånare hamnar Norrbotten på en 13:e plats, som figur 14 visar.

Figur 14. Tjänstproduktion per capita och län år 2011, tusentals kronor

Källa: SCB, egen bearbetning.

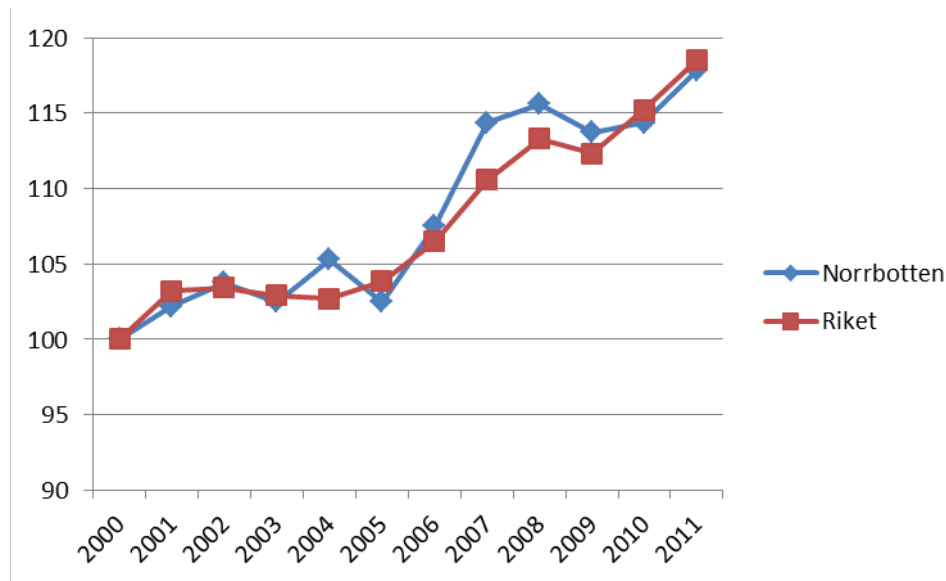
Utvecklingen av tjänstproduktionens förädlingsvärde sedan år 2000 jämfört med riket redovisas i figur 15 nedan. Utvecklingen i Norrbotten släpar efter något, men från år 2002 till 2006 är tillväxttakten i princip identisk med den nationella, för att sedan återigen halka efter. Detta sammanfaller också med den stora tillväxten i varuproduktionens förädlingsvärde och sysselsättning som tar fart på allvar omkring 2006. En möjlig förklaring till dessa resultat är att råvaru- och investeringsboomen under 2000-talet har dragit till sig så mycket av regionens resurser att tjänstproduktionens tillväxttakt till viss del blir lidande på grund av ökande lönenivåer och konkurrens om arbetskraften. Detta motverkas dock till viss del av att även gruvexpansionen innebär en inducerad efterfrågeökning på tjänster som efterfrågas av gruvindustrin.

Figur 15. Värdeutveckling i tjänsteproduktionen (index, år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning.

Sysselsättningsmässigt svarade det privata näringslivets tjänsteproduktion för omkring 32 procent av den totala sysselsättningen i Norrbotten år 2011, medan motsvarande andel på nationell nivå var 46 procent. Det finns alltså en betydande skillnad mellan riket och Norrbotten i detta avseende och vi ger en mer detaljerad bild av vilka branscher det främst handlar om i ett senare avsnitt. Vad gäller sysselsättningsutvecklingen i tjänstebranscherna är länet mer likt riket, något som framgår av figur 16. Vi ser att sysselsättningen i tjänstesektorn ökade i snabbare takt än på nationell nivå under åren 2006 och 2007. I mitten av 2000-talet skedde en rad viktiga nyetableringar inom handeln i Norrbotten, bland annat fortsatte Storhedenområdet i Luleå att expandera och IKEA-varuhuset i Haparanda invigdes 2006, men den del av tjänstesektorn i länet som växte snabbare än riket under dessa år var främst olika finans- och företagstjänster.

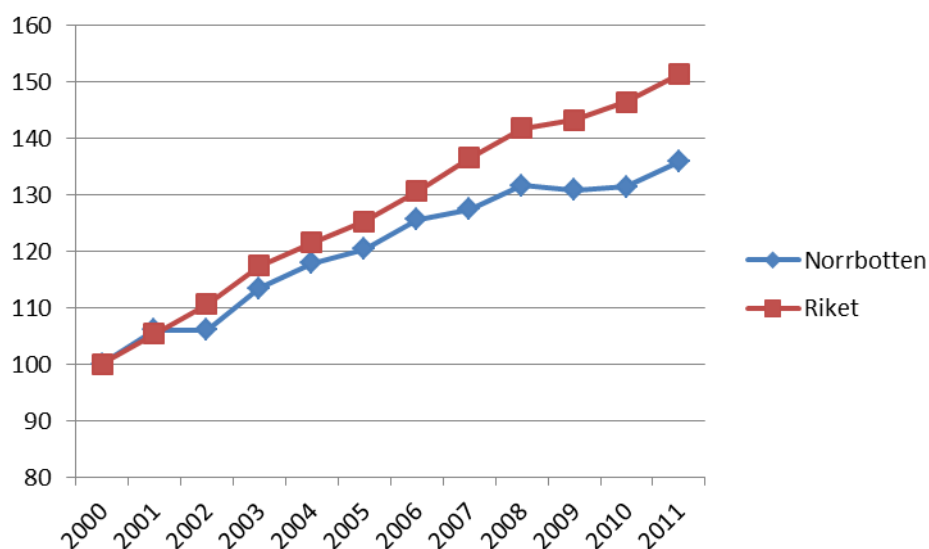
Figur 16. Sysselsättningsutveckling i tjänsteproduktion (index, år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning.

3.2.3 Den offentliga sektorns tjänsteproduktion

Den offentliga sektorn omfattar den gemensamt finansierade välfärden och offentlig service. Här är det problematiskt att mäta förädlingsvärdet, eftersom den egentliga produktionen består av till exempel levererad sjukvård och utbildning, varför beräkning av bruttoregionprodukten från denna sektor huvudsakligen baseras på lönestatistiken.¹¹ I Norrbotten har BRP från den offentliga sektorn utvecklats i långsammare takt än i riket som helhet, som figur 17 visar. En del av förklaringen är sannolikt att den offentliga sektorn anpassar sig till befolkningsminskningen och den demografiska utvecklingen i övrigt med minskade barnkullar, som reducerar underlaget för offentlig service.

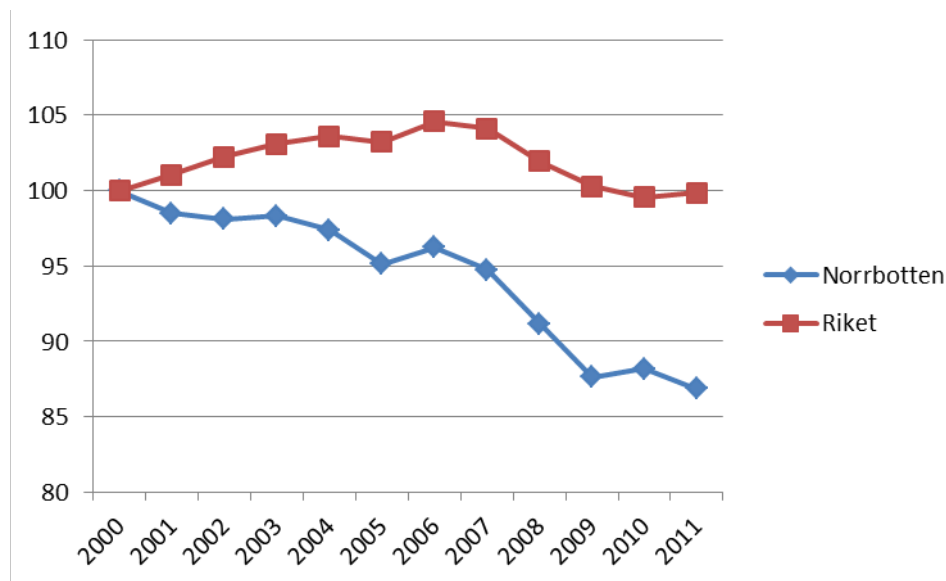
¹¹ Se t.ex. "Regionala räkenskaper. Beräkningsmetoder för förädlingsvärden." Statistiska Centralbyrån, 2008.

Figur 17. Utveckling av BRP från den offentliga sektorn (index, år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning.

Att den offentliga sektorns storlek i länet minskar framgår av sysselsättningsutvecklingen, som illustreras i figur 18. Sedan år 2000 har sysselsättningen i offentlig sektor i länet minskat med omkring 13 procent. Offentlig sektor är dock fortfarande en stor arbetsgivare i länet och svarade år 2011 för omkring 40 procent av den totala sysselsättningen, medan andelen nationellt var 30 procent. Bara Västerbottens och Uppsala län hade år 2011 en högre andel sysselsättning i offentlig sektor, med 41 procent vardera. I det här sammanhanget är det också relevant att konstatera att både Norrbotten och Västerbotten är geografiskt stora län med en utspridd befolkning, vilket ställer krav på tillgänglighet till offentlig service och begränsar möjligheterna till centralisering. Tätare boendemiljöer har fördelen att kostnader för olika typer av offentlig service kan fördelas på fler personer (Westin, 2011).

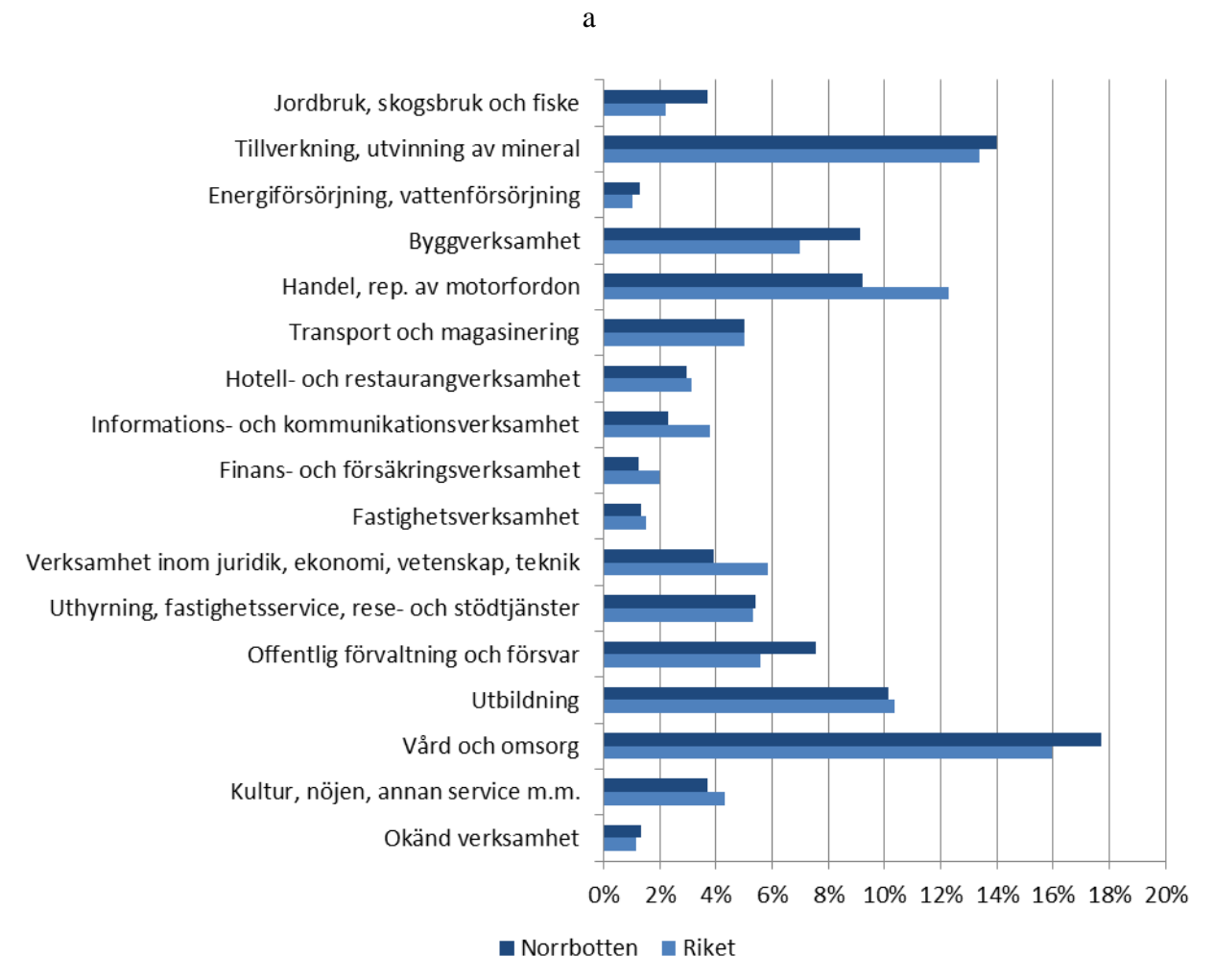
Figur 18. Sysselsättningsutveckling i offentlig sektor (index, år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning.

3.3 Branschstrukturen: sysselsättning och förädlingsvärde

Som vi har visat har näringslivet i Norrbotten en tonvikt på varuproduktion. Även om denna rapport förhåller sig till länet som den huvudsakliga analysnivån måste det kommenteras att denna specialisering blir än tydligare på lokal nivå, där dominansen av enskilda branscher ibland blir mycket tydlig. Örtqvist (2013) noterar till exempel att 29 procent av den förvärvsarbetande befolkningen i Gällivare är anställda inom tillverknings- och utvinningsindustrin och menar att denna specialisering, som möjliggör höga förädlingsvärden när konjunkturen är god, samtidigt medför en sårbarhet om/när konjunkturen vänder. På länsnivå är dock ingen enskild bransch lika dominerande för sysselsättningen. Figur 19 visar hur den totala sysselsättningen var fördelad efter bransch år 2011 i länet jämfört med riket. Jämfört med riket står särskilt branscherna jordbruk, skogsbruk och fiske, byggverksamhet, offentlig förvaltning och försvar samt vård och omsorg för större andelar av sysselsättningen i Norrbotten. På nationell nivå finns en större tonvikt på handels- och övriga tjänstesektorn.

I Norrbotten har tillväxten under 2000-talet varit hög inom olika finans- och företagstjänster (se Ejdemo och Lundgren, 2013), men fortfarande svarar dessa branscher för en mindre andel av sysselsättningen i länet än på nationell nivå. Dessa branschers andelar av sysselsättningen är sannolikt särskilt stora i storstadsområden och i synnerhet Stockholm.

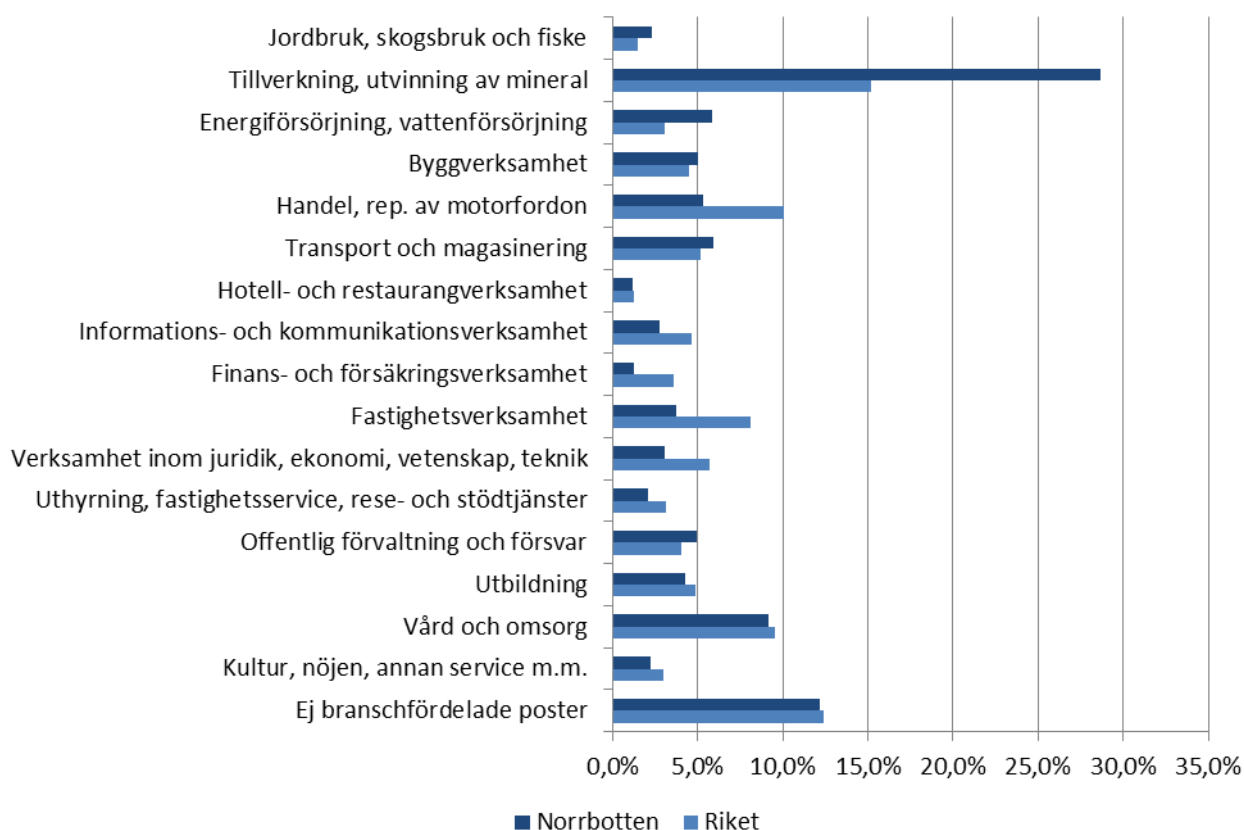

Figur 19. Sysselsättning efter bransch (SNI 2007) i Norrbotten och riket som procent av total sysselsättning i regionen 2011

Källa: rAps-RIS, egen bearbetning.

Som vi ser i figur 19 står branschen ”tillverkning, utvinning av mineral” för en något större andel av sysselsättningen i Norrbotten jämfört med riket, men branschen framstår inte som särskilt dominerande i länet. Om vi utgår från samma branschindelning och i stället betraktar förädlingsvärdet blir bilden en annan, som framgår av figur 20. I Norrbotten bidrog tillverkning och utvinning med nästan 29 procent av bruttoregionprodukten år 2011, vilket till stor del hänger ihop med en stark efterfrågan på gruvnäringens produkter. Som jämförelse kan nämnas att år 2000, i ett annat konjunkturläge, svarade tillverkning och utvinning för strax under 17 procent av bruttoregionprodukten. Återigen visar detta på ett län som är relativt känsligt för mineralmarknadernas utveckling. Även om ovanstående siffror antyder att länets sysselsättning inte är speciellt beroende av gruvbranschen är detta delvis missvisande

eftersom en stor del av branschens sysselsättningseffekter är indirekta. En stor del av t.ex. LKABs verksamhet genomförs av utomstående entreprenörer och konsulter.

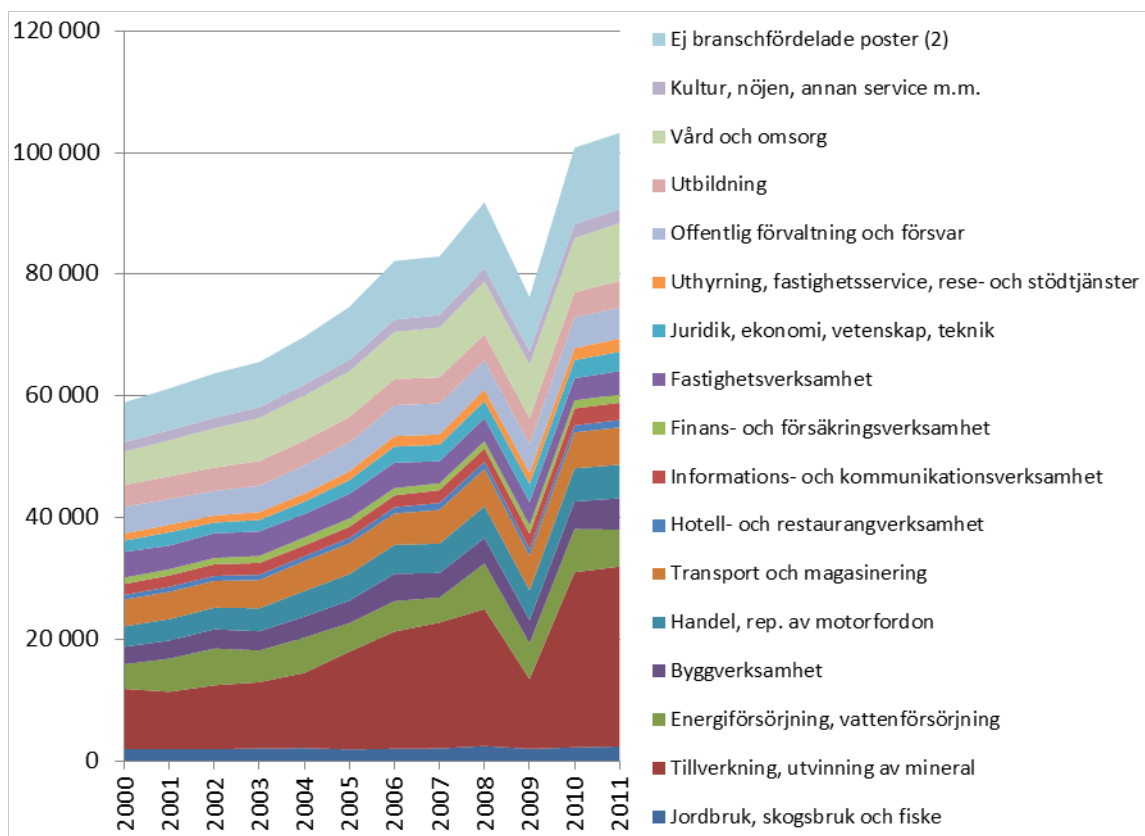

Figur 20. Branschvis (SNI 2007) andel av bruttoregionprodukt (BNP för riket) 2011

Källa: SCB, egen bearbetning.

Figur 21 visar BRP-utvecklingen för Norrbotten sedan år 2000 till och med 2011 uppdelad på bransch. Det enskilt största bidraget till Norrbottens BRP kommer som sagt från tillverknings- och utvinningsindustrierna, som här redovisas tillsammans på grund av sekretessbestämmelser som förhindrar att gruvindustrin redovisas separat. Det är svårt att se i figur 21, men om tillverkning och utvinning samt energiförsörjning m.m. exkluderas så är nedgången i BRP år 2009 betydligt mindre dramatisk. Det är den konjunkturkänsliga tillverknings- och utvinningsindustrin som genererar det största förädlingsvärdet i länet, men också de mest kända svängningarna och minskad produktion i dessa branscher får en rad följd effekter på andra branscher. Som Lundgren (2012) påpekar är offentlig och privat service relaterade till den folkmängd som finns lokalt och regionalt, och den påverkas därmed inte lika kraftigt av konjunktursvängningar.

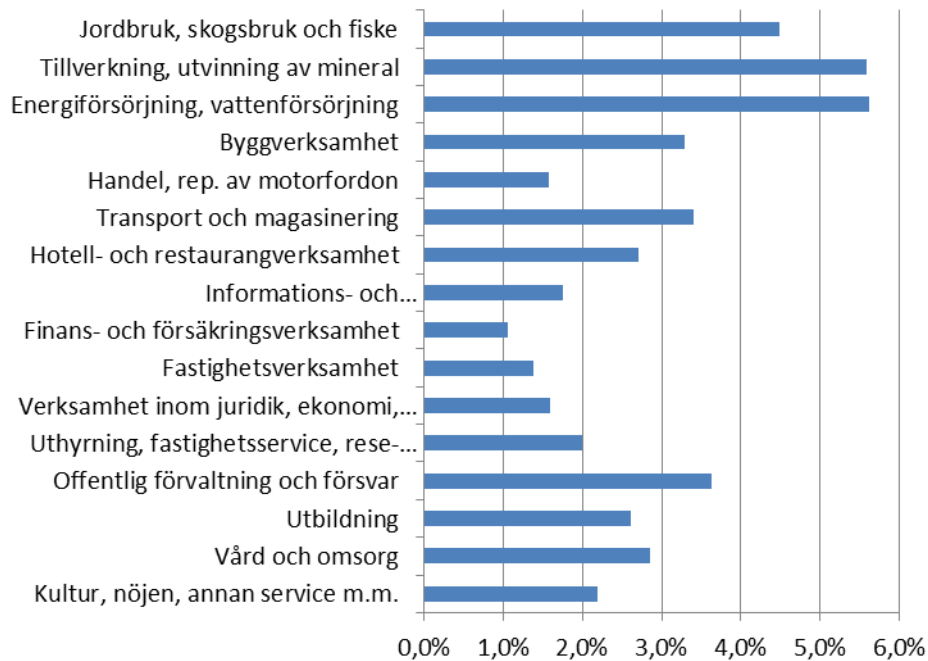

Figur 21. BRP-utveckling per bransch i Norrbotten (löpande priser, miljoner kr)

Källa: SCB.

Hur ser då Norrbottens bidrag till BNP ut på branschnivå? Detta visas för år 2011 i figur 22, som anger länets procentuella andel av det totala förädlingsvärdet för varje bransch på nationell nivå. Länets samlade bidrag till BNP var 3 procent år 2011. På branschnivå kom de största bidragen från tillverkning och utvinning samt energiförsörjning som svarar för nära 6 procent av rikets totala förädlingsvärde i dessa branscher, följt av jordbruk, skogsbruk och fiske med 4,5 procent av rikets förädlingsvärde. De största bidragen till BNP tycks alltså komma från utvinning och vidareförädling av länets naturresurser i form av främst skog, malm och vattenkraft, med andra ord länets specialisering på vidareförädling av dess komparativa fördelar.

Figur 22. Norrbottens andel av rikets förädlingsvärde per bransch (SNI 2007)

Källa: SCB, egen bearbetning.

3.4 Sammanfattning och diskussion

I detta avsnitt har vi tagit upp ett antal indikatorer kring Norrbottens bruttoregionprodukt i olika dimensioner, regionens inkomst och hur den kan mätas, sysselsättningsutvecklingen samt branschstrukturen i länet jämfört med riket. Avsnittet har fokuserat på att etablera bild av länets utveckling och nuläge som bidrar till kunskapen om Norrbottens bidrag till BNP. Resultaten från sammanställningen av dessa indikatorer visar att Norrbotten utgör en större del av den svenska ekonomin idag jämfört med år 2000 (år 2011 får här utgöra ”nuläget”, eftersom detta utgör den senast tillgängliga BRP-statistiken).

Det samlade förädlingsvärdet i Norrbotten uppgick till över 103 miljarder kr år 2011 vilket innebar att länet bidrog med omkring 3 procent av rikets BNP. Tillväxten i förädlingsvärdet har varit särskilt hög i varuproduktionen, och Norrbottens traditionella roll som en industriregion där de lokala naturresurserna utvinns och vidareförädlas ser ut att kvarstå i hög grad. Branscherna tillverkning och utvinning samt energiförsörjning står för särskilt stora bidrag till landets samlade förädlingsvärde med omkring 6 procent vardera. Men länet är också mer än en industriregion – den växande tjänstesektorn har periodvis haft en högre tillväxttakt i sysselsättning än motsvarande utveckling på nationell nivå, främst inom finans-

och företagstjänster. Viktiga nyetableringar som Facebook i Luleå och KnCMiner i Boden har gett upphov till ett ökat intresse kring Norrbotten som en teknikregion med goda förutsättningar för etablering av nya datacenter, vilket spås vara en stark tillväxtbransch i Europa under de kommande åren.¹²

Det går dock inte att blunda för det faktum att trots den högkonjunktur som länet har upplevt under 2000-talet har befolkningen fortsatt att minska fram till helt nyligen. Den demografiska utvecklingen reducerar underlaget för offentlig service, och sysselsättningen har följaktligen minskat inom den offentliga sektorn. Överlag verkar dock Norrbottningarna ha fått det bättre sedan år 2000; det är inte bara stora driftsöverskott som till slut försvinner ur länet som ligger bakom tillväxten i bruttoregionprodukt. I Norrbotten har tillväxten i regional inkomst också varit bland de högsta i landet under perioden 2000-2011 och regionens inkomster per invånare är nu på en relativt hög nivå jämfört med de flesta andra län. Tillväxten i länet har med andra ord bidragit till den ekonomiska välfärden i både Norrbotten och riket.

Vilka lärdomar kan man dra av detta för framtiden? De indikatorer som avsnittet bygger på utgör främst ögonblicksbilder av en regional ekonomi som har stärkt sin produktivitet men också uppvisar en specialisering mot naturresursintensiv industri. I senare avsnitt av rapporten undersöker vi länets specialiseringar i mer detalj, men vi kan redan nu konstatera att sårbarheten för de internationella råvarumarknaderna signalerar ett behov av att lyckas attrahera och stimulera framväxten av nya näringar och därmed skaffa fler ben att stå på.

Naturresurserna innebär s.k. komparativa fördelar, men en viktig aspekt av dessa är att de tenderar att tillhöra nationen, snarare än länet. Av detta skäl har också länet svårt att tillgodogöra sig avkastningen som naturresurserna genererar. Sverige står t.ex. för över 90 procent av EU:s totala produktion av järnmalm (se t.ex. SGU, 2014), så i den meningen är länets komparativa fördel också rikets, och Norrbottens specialisering möjliggör rikets höga produktion av denna vara. Den direkta avkastningen till länet tycks främst bestå av lönesumman och i detta perspektiv tycks en framgångsrik teknikutveckling i t.ex. gruvindustrin stärka den nationella avkastningen, medan den regionala kopplingen genom löneandelen försvagas. Det som talar till länets fördel är att verksamheter i länet idag är en aktiv del av den teknikutveckling som sker (se t.ex. rapporten ”*Mineralriket - tillväxtmotor*

---

¹² Se t.ex. ”*Strategi för att skapa en världsledande teknikregion i Norrbotten för klimatsmarta effektiva datacenter*”, Länsstyrelsen i Norrbotten, 2014.

*för Norrbotten*¹³) och det finns en hög teknisk kompetens kring naturresursindustrierna. Detta kan stärka regionens andel av avkastningen från naturresursutvinning och sådan ny teknik kan också nå ut på exportmarknaden.

Några viktiga lärdomar kring aspekter av Norrlands utveckling levereras av Westin (2011), som diskuterar denna med betoning på Västerbotten. Han menar att regionen har rötterna i en institutionell struktur som betonat naturresursindustrins tillväxt och pekar bland annat på vikten av att utveckla ett diversifierat näringsliv som både kan ta tillvara avkastningen från naturresurserna samt uppnå en egen växtkraft som är frigjord från råvarupriserna.

Detta ställer krav på en förmåga till ekonomisk förnyelse, vilket vi tittar närmare på i senare delar av rapporten. Flertalet undersökningar (se Örtqvist, 2013; Tillväxtverket, 2014a) visar att Norrbottens företag har höga tillväxtambitioner, men redan nu upplevs tillgången till kvalificerad arbetskraft som en utmaning. Den befolkningsutveckling som länet under lång tid har uppvisat har utmanat kompetensförsörjningen och försvagat underlaget för både privat och offentlig service. Att fortsätta att utveckla länets attraktivitet framstår därmed som mycket angeläget, för en fortsatt och hållbar tillväxt.

---

¹³ Tillgänglig på: www.mineralriket.se.

4. Industrins investeringar

Introduktion och definition

Industrins investeringar i länet är nödvändiga för att upprätthålla och utveckla produktiviteten och därmed den internationella konkurrenskraften. Som indikator ger investeringarna också signaler om företagens framtidstro (menar t.ex. Svendsberget och Jonsson, 2010) och det är därför intressant att titta på hur industrins investeringar utvecklas i länet – tror företagen på både sin egen och länets framtid?

Att så är fallet indikerar den rad av mycket stora investeringar som har genomförts i Norrbotten med start under 2000-talets senare hälft, och denna investeringsboom pågår delvis fortfarande även om de sjunkande järnmalmpriserna inneburit en lägre ekonomisk aktivitet. De mest betydande och uppmärksammade investeringarna är de mångmiljardsatsningar som genomförts av gruvnäringen, såsom expansionen av Bolidens gruva Aitik i Gällivare, LKAB:s nya huvudnivå i Kirunagruvan, och Northland Resources Kaunisvaaragruva i Pajala, som togs i produktion i slutet av 2012. Dessa mångmiljardinvesteringar signalerar en stark framtidstro på gruvnäringen i länet, men också andra industrier har genomfört betydande satsningar i länet; t.ex. SmurfitKappa Kraftliner i Piteå som enligt uppgift investerade 800 miljoner kronor i en ny biobränslepanna som invigdes år 2007 (se Bioenergi, 2007). I samband med detta avsnitt bör det nämnas att Northland Resources beslutade att stoppa produktionen i Kaunisvaaragruvan i oktober 2014 på grund av likviditetsbrist och sjunkande järnmalmpriser och det återstår i skrivande stund att se om och i så fall när gruvdriften kan återupptas.

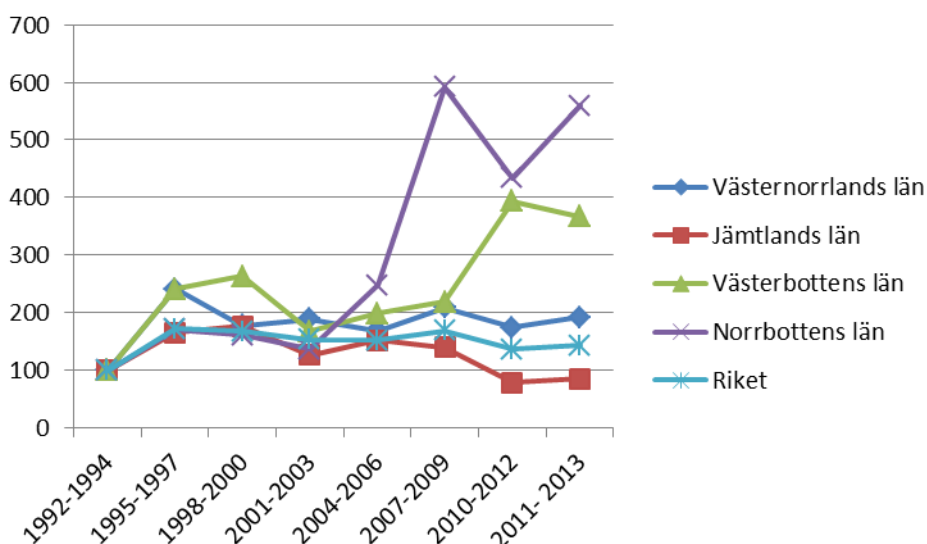
I det här avsnittet ska vi titta närmare på hur industrins investeringar har utvecklats i Norrbotten jämfört med riket och andra län. Statistiken kommer från SCB:s investeringsenkät i februari 2014, via websidan regionfakta.com. I enkäten utgör investeringar ”*anskaffning av materiella tillgångar med en beräknad livslängd på minst ett år, samt ombyggnader och förbättringsarbeten som väsentligt höjer kapacitet, standard och livslängd*”¹⁴. Investeringarna redovisas brutto och för ett givet år redovisas den del av ett större investeringsprojekt (som kan löpa över flera år) som färdigställts under året.

---

¹⁴ Se ”SCBDOK 3.2, *Investeringsenkäten*” Statistiska Centralbyrån, 2014.

4.1 Industrins investeringar i Norrbotten jämfört med andra län och riket

Figur 23 redovisar ett index för utvecklingen av industrins investeringar över perioden 1992-2013 i Norrbotten, riket och för jämförelsens skull också de andra norrlandsläna. Under 2000-talets mitt inleds en rad stora investeringar i Norrbotten, vilket hänger samman med högkonjunkturen i gruvnäringen. Även i Västerbotten har investeringsaktiviteten varit hög under de senaste tio åren.

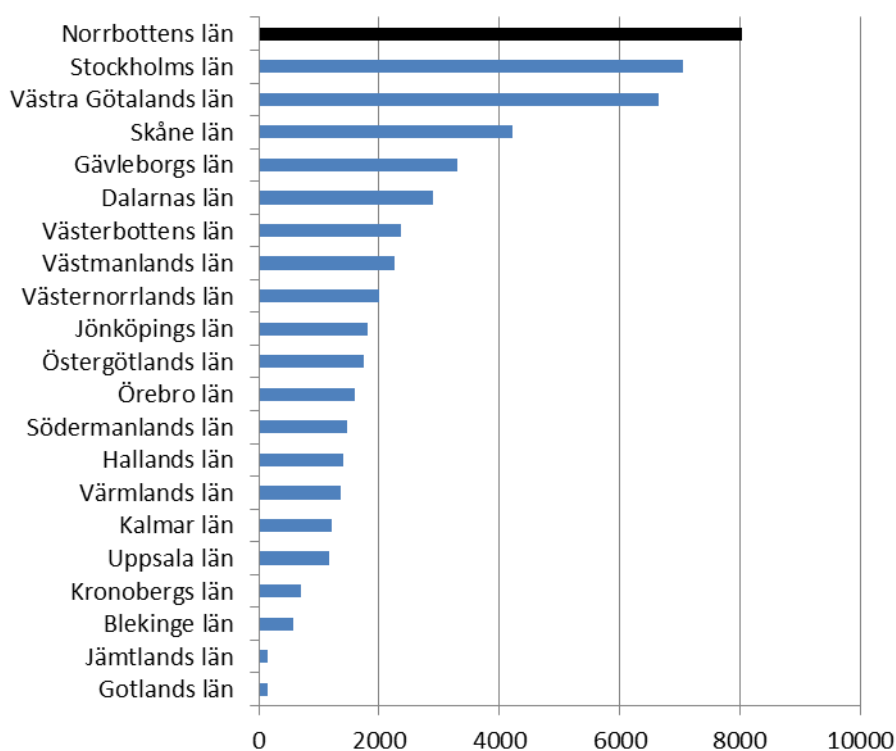
Figur 23. Utvecklingen av industrins investeringar per invånare (index, 1992-1994=100)

Källa: regionfakta.com.

Figur 24 nedan visar industrins investeringar per län som ett årligt genomsnitt för perioden 2011-2013. Under denna period genomfördes landets största industriella investeringar i Norrbotten, med ett årligt genomsnitt på strax över 8 miljarder kronor. Genomsnittet för riket är totalt 52,1 miljarder, vilket innebär att under 2011-2013 genomfördes omkring 15 procent av industrins investeringar i Sverige i Norrbotten.

Om industrins investeringar relateras till antalet invånare handlar det om 32 290 kronor per invånare för Norrbottens del, omkring 2,7 gånger så högt som tvåan i denna typ av "rankning", Gävleborgs län (som också är ett industritungt län). Det är dock viktigt att ha i åtanke att industristrukturen skiljer sig åt mellan länen, vilket förklarar varför plötsliga skift i investeringsbeteendet sker i vissa regioner, som inte åtföljs av andra. Det är i praktiken ett fåtal företag som står för de stora investeringarna i Norrbotten och dessa följer en

konjunkturcykel som inte nödvändigtvis sammanfaller med konjunkturen för andra typer av industrier.¹⁵

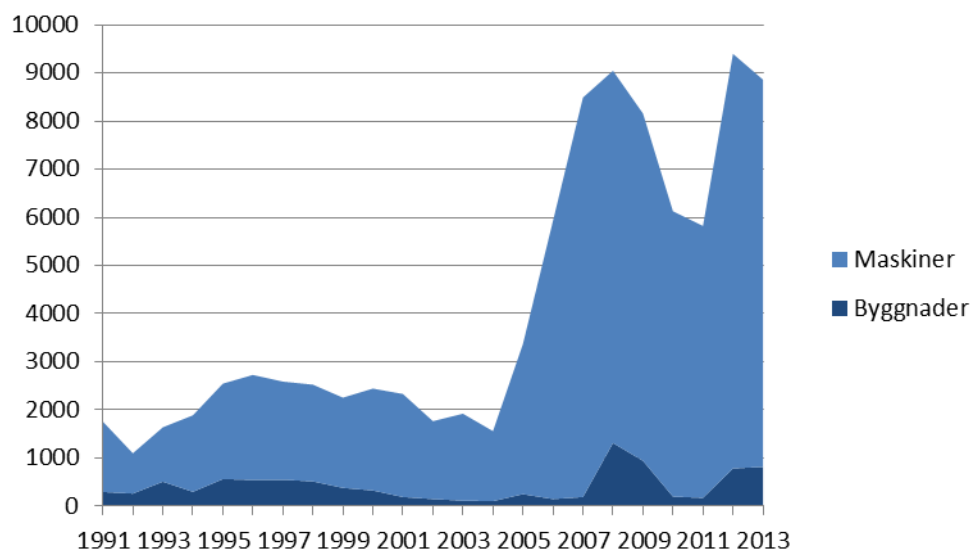

Figur 24. Industrins investeringar (miljoner kronor), årligt genomsnitt för perioden 2011-2013

Källa: SCB, via regionfakta.com.

Figur 25 visar hur industrins investeringar i Norrbotten har fördelats mellan maskiner och byggnader över tiden. Här framgår också den investeringsboom som tog fart under 2000-talets mitt och som fortfarande pågår. Kapitalvaror i form av maskiner utgör över 90 procent av de investeringar som har genomförts under perioden, vilket indikerar att signifikanta uppgraderingar av länets produktionsteknologi har skett.

¹⁵ Se t.ex. Jonsson och Svendsberget (2010) för en djupare analys av industrins investeringar i Norrlandslänen.

Figur 25. Industrins investeringar i Norrbotten 1991-2013 (miljoner kronor, löpande priser)

Källa: SCB, via regionfakta.com.

4.2 Sammanfattning och diskussion

De stora investeringarna som har genomförts i länet under de senaste åren har bidragit till ökad sysselsättning och förstärkningar av företagens produktivitet och konkurrenskraft. Investeringarna vittnar om en framtidstro från företagens sida, både på sin egen marknad och på en fortsatt lönsam produktion med länets resurser som insats. Detta implicerar (antyder) också en tilltro till en fortsatt tillgång till kompetent arbetskraft. Detta är uppenbart att konstatera, men det är också intressant att fråga sig hur detta påverkar Norrbotten framöver.

I Norrbotten innebär de stora investeringsprojekten åtminstone på kort sikt nya arbetstillfällen i samband med investeringens genomförande, vilket ofta kräver en rad olika kompetenser. Företagens produktivitet ökar, men en baksida av detta kan på sikt vara ett minskat arbetskraftsbehov, som Lundgren (2012) påpekar. Även Westin (2011) pekar på att de naturresursintensiva näringarna ständigt ökar sin mekaniseringsgrad och därmed successivt minskar sin betydelse för sysselsättningen. Analysen av länets kommande rekryteringsbehov som genomfördes under 2013 (se Ejdemo och Lundgren, 2013) visar på en tydlig nedåtgående trend för processoperatörer inom vissa delbranscher i tillverkning och utvinning, samt också en trend mot mer kvalificerade arbetstillfällen då efterfrågan på ingenjörer och tekniker ökar tydligt.

Vi kan dock konstatera att i de fall investeringarna handlar om nyetableringar eller betydande kapacitetsökningar torde ändå effekten på arbetskraftsbehovet vara positiv. I den mån Norrbottens roll i den svenska ekonomin utgörs av att utvinna och vidareförädla länets (och landets) naturresurser tyder de senaste årens investeringsnivåer på att denna kapacitet har förstärks genom ytterligare produktivitets- och kapacitetsökningar. För länets del framstår möjligheterna att tillgodogöra sig avkastningen från naturresurserna som allt viktigare, eftersom produktivitetsökningar tenderar att minska löneandelen i naturresursintensiv industri (Westin, 2011).

Det är också i sammanhanget viktigt att påpeka att industrins investeringar i Norrbotten inte bara gynnar övriga landet på sikt när de nya produktionsresurserna tas i bruk, utan bidrar också till ökad efterfrågan på kapitalvaror som kan produceras nationellt. I vilken utsträckning dessa kapitalvaror i praktiken faktiskt upphandlas nationellt är dock svårt att uppskatta utifrån den tillgängliga informationen. Vi kan åtminstone tänka oss att om de miljardbelopp som årligen investeras i Norrbotten i form av kapitalvaror består av maskiner som importerar från utlandet, borde det få ett märkbart genomslag i länsfördelad importstatistik, men registerberäknad handel visar att länet hade en jämförelsevis låg andel importer av olika typer av maskiner år 2013 (rapportens avsnitt om utrikes handel innehåller mer detaljerade uppgifter). Detta tycks peka på att de stora investeringarna i länet handlar om kapitalvaror som är inhemskt tillverkade och därmed bidrar på ett betydande sätt till sysselsättning och ekonomisk välfärd i övriga landet. Detta är dock svårt att utreda i mer detalj eftersom det inte finns statistik på handeln mellan länen; en annan möjlighet är att kapitalvarorna registrerats som importerade till något annat län innan de i slutändan når Norrbotten.

5. Utrikes handel och Norrbottens bidrag till Sveriges export

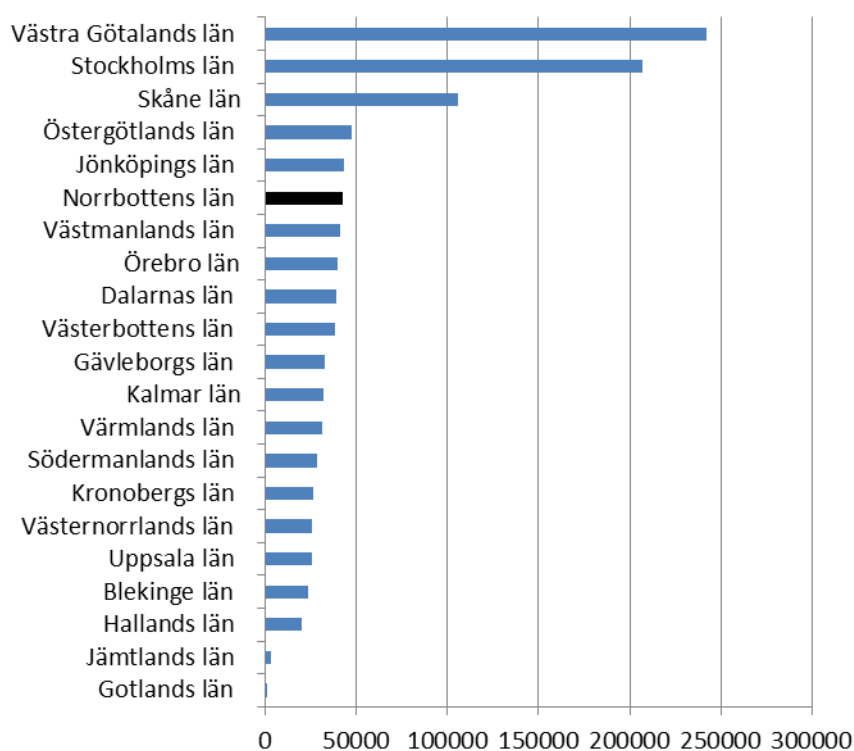
Introduktion och definition

Sverige framhålls ofta som ett mycket exportberoende land och exporten utgör omkring 50 procent av BNP (SOU 2008:90). En hög export i relation till BNP (eller BRP) har i sig inget egenvärde ur ett samhällsekonomiskt perspektiv utan speglar i stället specialiseringar och därmed till viss del komparativa fördelar. Sverige producerar en rad olika varor och tjänster som efterfrågas i andra länder, däribland råvaror från naturresursutvinning, och vi använder en del av intäkterna till att importera det som andra länder tillhandahåller mer effektivt. Givet att Sverige är ett exportberoende land så motiverar det att undersöka hur Norrbottens roll ser ut i rikets handel med utlandet. Därmed fångar vi också vad omvärlden utanför riket tycks efterfråga från Norrbotten. Ur ett regionalt perspektiv sker också en betydande export och import mellan regioner inom landet, men i Sverige saknas dock data över sådan interregional handel.

Vidare fokuserar detta avsnitt av rapporten på Norrbottens bidrag till *varuexporten*, eftersom det är denna statistik som var möjlig att anskaffa med regional indelning. En viss brist är att den länsfördelade exportstatistik som kan köpas in via SCB baseras på var företagets säte finns. Detta innebär att det finns en viss möjlighet att exporten av vissa varor tillskrivs andra län är där de faktiskt produceras. Statistiken är också uppdelad i 12 produktgrupper (varor), som introduceras i löptexten. Innan vi redovisar vad denna exportstatistik säger om Norrbottens bidrag till varuexporten från Sverige använder vi oss dock av siffror på mer aggregerad nivå som presenterats av Utrikesdepartementet. Denna statistik kan användas för att jämföra den samlade exporten från Norrbotten och övriga län i olika dimensioner.

5.1 Varuexporten från Norrbotten jämfört med andra län och riket

Norrbotten står för ett betydande bidrag till varuexporten, inte minst genom de rika naturtillgångarna i form av skog och malm som också vidareförädlas i länet. I statistiken från Utrikesdepartementet framgår att varuexporten från Norrbottens län år 2011 var nära 42,7 miljarder kr, vilket motsvarade omkring 3,9 procent av den totala varuexporten från Sverige. Norrbotten var därmed det sjätte största exportlänet i landet, som framgår av figur 26 samt tabell 2 nedan.

Figur 26. Varuexport per län 2011 (miljoner kronor)

Källa: UD.

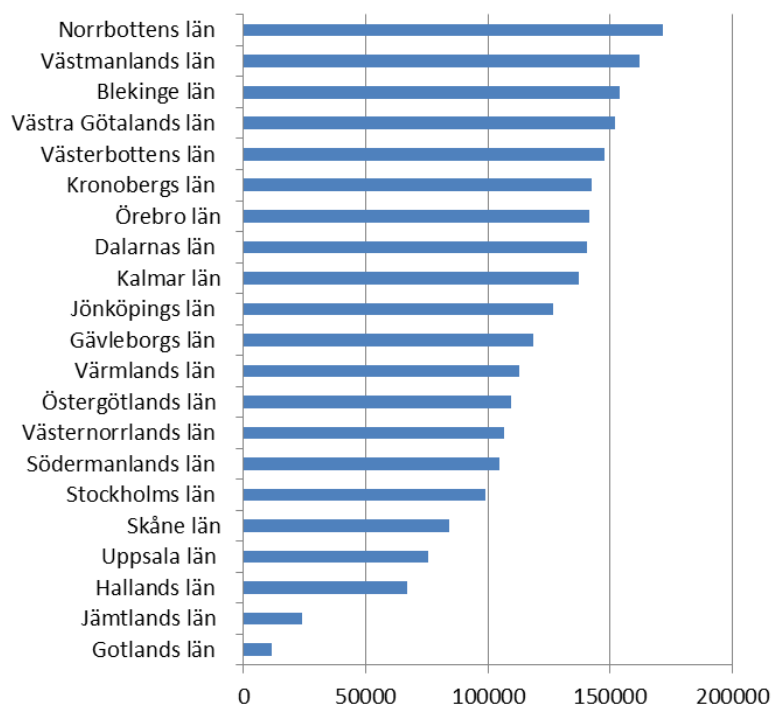
Tabell 2. Varuexporten per län år 2011

Län	Varuexport 2011 (miljoner SEK)	Andel av rikets varuexport 2011
Västra Götaland	242015	22,1%
Stockholm	206738	18,9%
Skåne	105481	9,6%
Östergötland	47188	4,3%
Jönköping	42801	3,9%
Norrbotten	42674	3,9%
Västmanland	41228	3,8%
Örebro	39829	3,6%
Dalarna	38898	3,6%
Västerbotten	38414	3,5%
Gävleborg	32697	3,0%
Kalmar	31969	2,9%
Värmland	30847	2,8%

Län	Varuexport 2011 (miljoner SEK)	Andel av rikets varuexport 2011
Södermanland	28573	2,6%
Kronoberg	26336	2,4%
Västernorrland	25819	2,4%
Uppsala	25616	2,3%
Blekinge	23569	2,2%
Halland	20215	1,8%
Jämtland	3014	0,3%
Gotland	667	0,1%
<i>Summa)</i>	<i>1094588</i>	

Källa: UD, egen bearbetning.

På samma sätt som för de olika dimensionerna av bruttoregionprodukten har vi beräknat varuexporten per capita, för att kunna jämföra bidraget till exporten mellan länen med hänsyn till folkmängd. Figur 27 visar att Norrbotten hade landets högsta varuexport mätt i kr per invånare år 2011. I tidigare avsnitt såg vi att Norrbotten har en hög bruttoregionprodukt och en särskild tonvikt på varuproduktion jämfört med riket såväl som med andra län. Varuproduktionen, som domineras av kapitalintensiv processindustri, är starkt exportorienterad vilket förklarar det höga exportvärdet från Norrbottens län. I nästa avsnitt tittar vi mer specifikt på vilka exportvaror som är viktiga för Norrbotten och länets bidrag till Sveriges export av dessa varugrupper.

Figur 27. Varuexport (kronor) per capita och län år 2011

Källa: UD, egen bearbetning.

5.2 Viktiga exportvaror från Norrbottens län

För att undersöka exporten från Norrbottens län i mer detalj har länsfördelad statistik kring utrikes handel köpts in från Statistiska Centralbyrån (SCB). Detta underlag delar in handeln i 12 produktslag. Dessa redovisas i tabell 3 tillsammans med de egna förkortningar vi har använt i de diagram som rapporten presenterar.

Tabell 3. Exportstatistikens indelning i produktslag

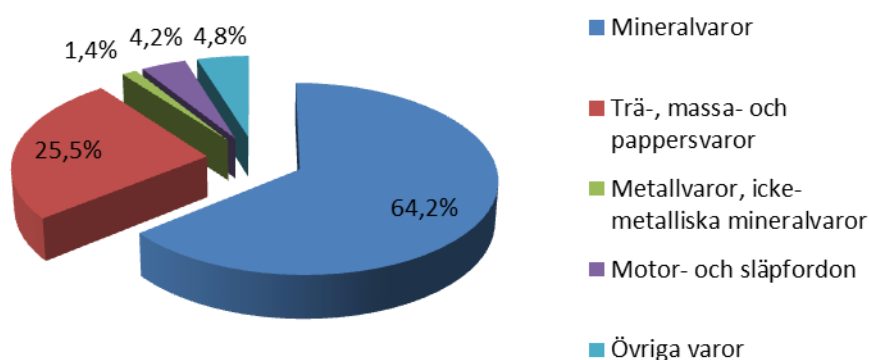
Produktgrupp	Förkortning
PRODUKTER FRÅN JORDBRUK, SKOGSBRUK OCH FISKE	Jord- och skogsbruksvaror
PRODUKTER FRÅN UTVINNING AV MINERAL	Mineralvaror
LIVSMEDEL, DRYCKER, TOBAK	Livsmedelsvaror
TEXTILVAROR, KLÄDER, LÄDERVAROR	Textilvaror
TRÄ, TRÄVOROR, MASSA OCH PAPPERSVAROR SAMT GRAFISKA TJÄNSTER	Trä-, massa- och pappersvaror
STENKOLSPRODUKTER OCH RAFFINERADE PETROLEUMPRODUKTER SAMT EL, GAS, VÄRME OCH KYLA	Energivaror
KEMIKALIER OCH KEMISKA PRODUKTER, LÄKEMEDEL SAMT GUMMI- OCH PLASTVAROR	Kemi-, läkemedels-, gummi och plastvaror
METALLER, METALLVAROR SAMT ANDRA ICKE-METALLISKA MINERALISKA PRODUKTER	Metallvaror, icke-metalliska mineralvaror
DATORER, ELEKTRONIKVAROR OCH OPTIK SAMT ELAPPARATUR	Elektronikvaror
MOTORFORDON, SLÄPFORDON OCH PÅHÄNGSVAGNAR SAMT ANDRA TRANSPORTMEDEL	Motor- och släpfordon
ÖVRIGA MASKINER SAMT ÖVRIGA TILLVERKADE VAROR	Övriga maskiner, övriga tillverkade varor
VAROR KOPPLADE TILL TJÄNSTER, ÖVRIGA VAROR	Varor kopplade till tjänster samt övriga varor

En brist (beroende på syfte) med den länsfördelade exportstatistik som kan köpas in via SCB är att den baseras på var företagets säte finns. Detta torde innebära att till exempel exporten av stål som producerats vid SSAB:s anläggning i Luleå inte ingår i statistiken för Norrbottens del, eftersom huvudkontoret ligger i Stockholm. Detsamma gäller exporten av pappersvaror som produceras vid BillerudKorsnäs anläggning i Karlsborg i Kalix kommun, som har huvudkontoret i Solna. Detta är exempel på att statistiken till viss del är missvisande eftersom det inte är möjligt att fullt ut beskriva Norrbottens egentliga bidrag till Sveriges export. Man bör dock inte enbart fokusera på produktionsanläggningarna som den enda förklaringen till att export sker; viktiga funktioner inom t.ex. produktutveckling, logistik och försäljning kan mycket väl vara lokaliserade utanför länet och ha en stor betydelse för att produkter som tillverkas inom länet efterfrågas internationellt. Med en förbättrad regional statistik som också fångar interregionala handelsflöden kunde eventuellt sådana samband beskrivas mer utförligt.

Det är värt att notera att den inköpta statistiken indikerar ett totalt exportvärde från Norrbotten som inte stämmer överens med den länsfördelade exportstatistik som publicerats av Utrikesdepartementet för 2011 (som vi hänvisade till i föregående avsnitt). För Norrbottens del anger UD:s siffror att varuexporten var nära 42,7 miljarder kronor år 2011, medan SCB:s registerberäknade handelsstatistik indikerar att länets varuexport var 34,7 miljarder kronor. I det senare underlaget anges, som ett exempel, att varuexporten från Stockholms län år 2011

uppgick till ett värde av nära 336,5 miljarder kronor, medan de siffror som publicerats av UD istället anger ett värde om ca 206,7 miljarder kronor. Vi har inte utrett vad denna skillnad beror på, men en möjlighet är att UD:s siffror på grund av korrigeringar eller andra källor inte redovisar exportvärdet för det län där företagets säte är lokaliserat, utan till det län varifrån exporten faktiskt sker. För Stockholms läns är det en tämligen anmärkningsvärd skillnad på omkring 130 miljarder mellan de båda underlagen. Sannolikt är ”huvudkontorseffekten” en del av förklaringen.

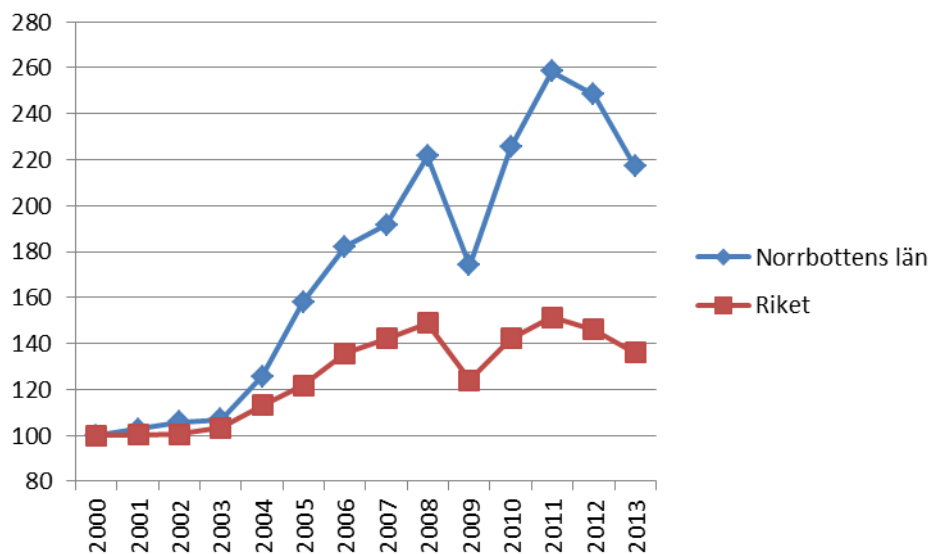
Vilka är då de viktigaste exportvarorna från Norrbotten enligt den registerberäknade handelsstatistiken per produktgrupp som vi har att tillgå? Detta framgår i figur 28 nedan för år 2013. Som väntat är det mineralvaror, alltså gruvindustrin, som 2013 stod för den största andelen med omkring 18,7 miljarder kronor och motsvararandes hela 64,2 procent av Norrbottens varuexportvärde. Den andra varugruppen som är särskilt viktig är produkter från skogsindustrin – d.v.s. olika typer av trävaror samt massa- och pappersvaror, som tillsammans stod för 25,5 procent av länets exportvärde år 2013. Utöver dessa varor utgör också metallvaror samt varor inom produktgruppen ”motor- och släpfordon” betydande andelar av exporten från länet.

Figur 28. Norrbottens största exportvaror år 2013 (andel av länets totala varuexport)

Källa: SCB, egen bearbetning.

Figur 29 visar hur värdet av varuexporterna från Norrbotten har utvecklats sedan 2000-talets början. En kraftig ökning tog fart omkring 2004 och varuexporten från Norrbotten hade sedan en betydligt snabbare tillväxttakt än riket, vilket också innebär att Norrbottens andel av rikets totala exportvärde har ökat.

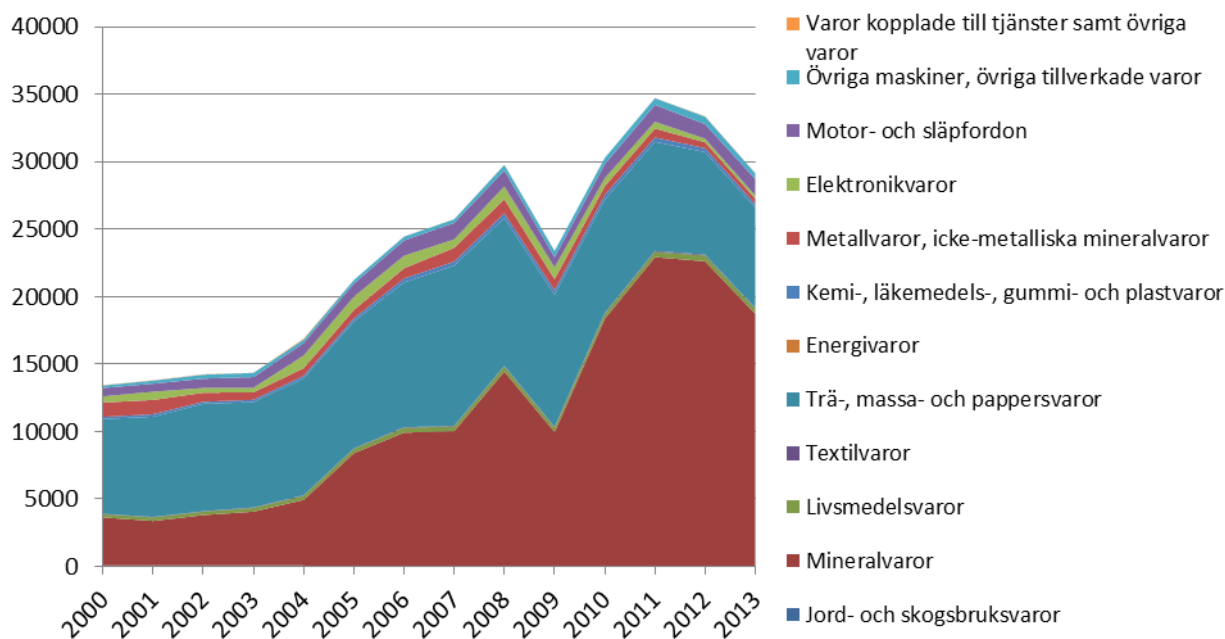
Figur 29. Index för varuexportens utveckling (år 2000=100)

Källa: SCB, egen bearbetning

Figur 30 visar i sin tur vilka varugrupper som svarar för den största andelen av exporterna, samt också den stora ökningen under 2000-talet. Som väntat visar figuren att det är värdet av mineralexporten som har skjutit i höjden; i löpande priser ökade värdet med över 500 procent från år 2000 fram till toppnoteringen år 2011, men därefter har värdet av mineralexporten sjunkit märkbart på grund av t.ex. lägre järnmalmpriser. Mineralvaror är dock fortsatt länets största exportvara och främsta bidrag till rikets export. Enligt den här statistiken som redovisar exportvärdet i det län där företagets säte finns, kom över 83 % av värdet av svensk gruvindustris export år 2013 från Norrbottens gruvföretag (d.v.s. i praktiken LKAB och till mindre del Northland Resources).

Det näst största bidraget till rikets varuexport kommer enligt denna statistik från trä-, massa- och pappersindustri, vars exporter svarade för 6,3 procent av rikets samlade export av dessa varor år 2013. Övriga varugrupper svarade för blygsamma andelar, dvs. under 1 procent av rikets totala exporter av dessa produkter, men de utgör förstås betydande bidrag till länets export och inte minst kan viktiga arbetstillfällen kopplas till produktionen av dessa varor.

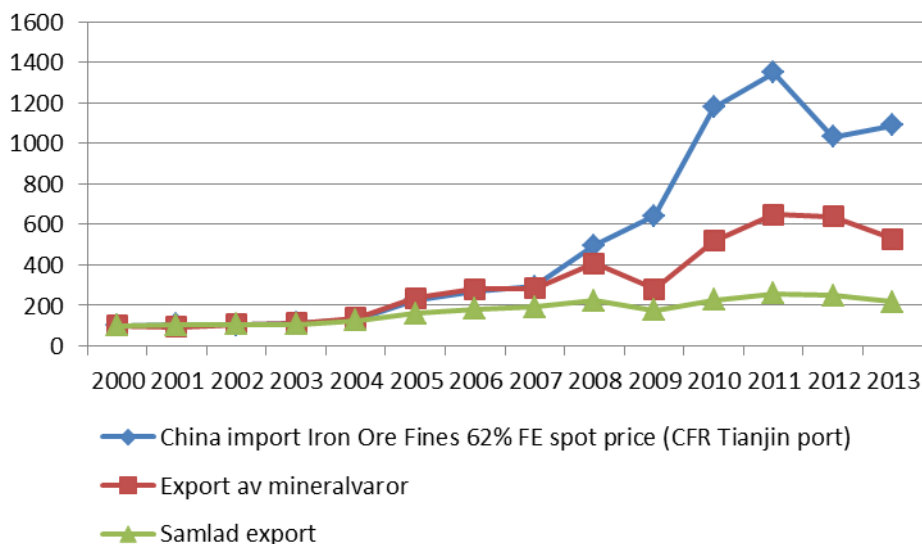

Figur 30. Varuexporter från Norrbottens län över tiden (miljoner kronor)

Källa: SCB.

Förklaringen till varför värdet av mineralexporten har ökat så starkt är främst den starka ekonomiska tillväxten i Kina och Indien under de senaste 10-15 åren, som har drivit på efterfrågan på mineraler på världsmarknaden. Detta innebär dock inte att Norrbotten exporterar stora mängder av t.ex. järnmalm till dessa länder; snarare gynnas länets gruvindustri av den prisökning på järnmalm som följt av Kina och Indiens ekonomiska expansion. LKAB (2013) uppger att omkring 27 procent av bolagets försäljning år 2013 exporterades till Asien och Mellanöstern och i jämförelse svarade den europeiska marknaden för 69 procent av försäljningen. I figur 31 kombinerar vi ett prisindex för järnmalm med en jämförelse av samlad export samt export av mineralvaror från Norrbotten. Denna figur illustrerar betydelsen av prisökningen. En närmare granskning av exportstatistiken visar till och med att den stora ökningen som skett i exportvärdet från Norrbotten nästan helt och hållet förklaras av exportvärdet av mineralvaror.

Figur 31. Exporter från Norrbotten och järnmalmpriser (index, år 2000=100)

Källa: SCB (exporter) samt IMF (järnmalmpriser), egen bearbetning

5.3 Exportens specialisering

Exportstatistiken pekar på att Norrbottens roll som ett framstående exportlän i nuläget till stor del beror på den framgångsrika gruvindustrin och till viss del också på skogsindustrin. De övriga produktgrupperna svarar för ganska små andelar av varuexporten. Detta förstärker bilden av länet som specialiserat på naturresursintensiva näringar samt indikerar att exporten från Norrbotten är känslig för konjunkturvariationer. Detta väcker också frågeställningen om Norrbotten är mer specialiserat (och därmed mer beroende av efterfrågan) på enskilda exportvaror än andra län?

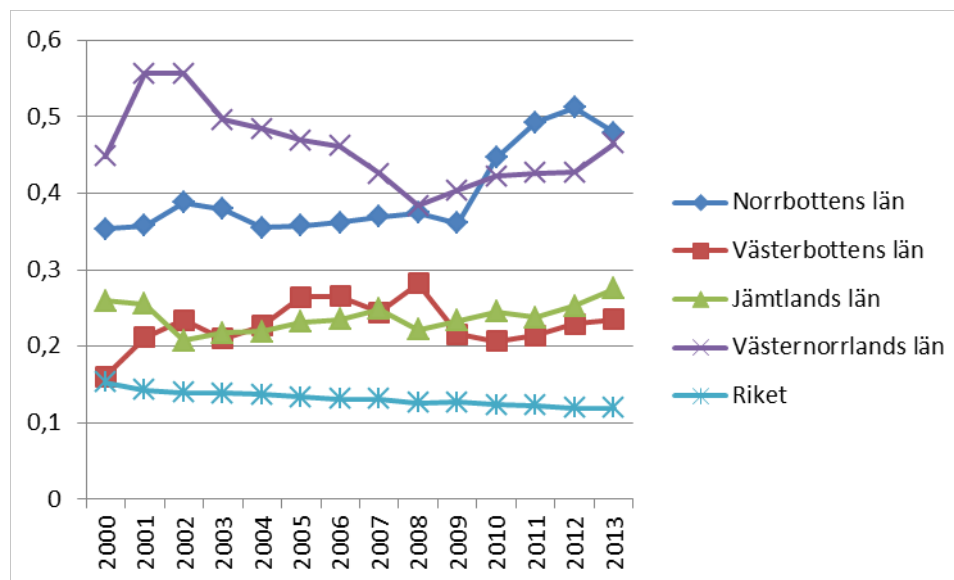
En indikator som kan användas för att mäta och jämföra detta är det s.k. Herfindahl-Hirschman indexet som ofta tillämpas i den ekonomiska litteraturen för att visa på graden av specialisering eller koncentration (se t.ex. Beine och Coulombe, 2007). Indexet utgör, för varje år och region, summan av varje exportvaras kvadrerade andel av regionens totala export. Mer formellt beräknades Herfindahl-indexet ($S_{i,t}$) för varje län i och år t som

$$S_{i,t} = \sum_{k=1}^J (s_{i,t}^k)^2,$$

där $s_{i,t}^k = \frac{x_{i,t}^k}{\sum_{k=1}^J x_{i,t}^k}$. Antalet exportvaror betecknas av J och $s_{i,t}^k$ är andelen av exporten $x_{i,t}^k$

av vara k i de totala exporterna från län i . I figur 32 redovisar vi detta index för Norrbotten,

riket och för jämförelsens skull också för de andra Norrlandslänen. Eftersom detta index är beräknat för 12 produktgrupper, eller exportvaror, kan indexet variera mellan (1/12) och 1, där ett högre index (d.v.s. nära 1) indikerar en specialiserad (koncentrerad) export, och ett lägre index indikerar en mer diversifierad export.

Figur 32. Herfindahl-Hirschman index för exportdiversifiering i Norrlandslänen och riket

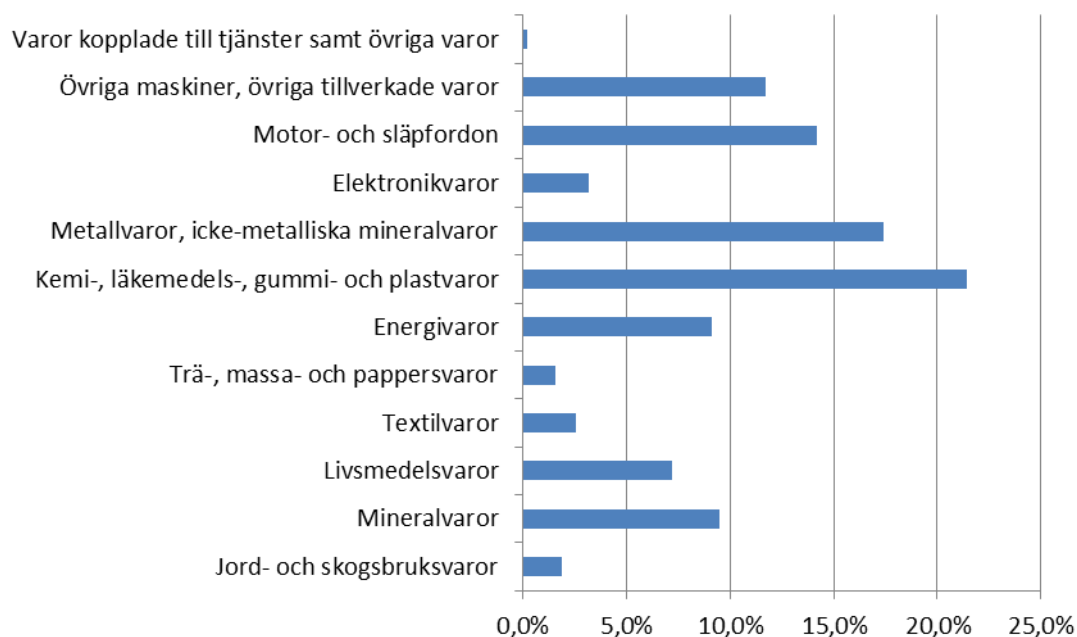
Källa: SCB, egen beräkning

Herfindahl-indexet visar på en ökande grad av specialisering, eller koncentration, av Norrbottens export sedan 2009, vilket framförallt tycks bero på att exportvärdet av trävaror samt massa- och pappersvaror minskar, samtidigt som exporterna av mineralvaror fortsätter att öka. År 2013 har Norrbotten den mest specialiserade exporten av alla län i Sverige. Västernorrlands län har ett nästan likvärdigt index vilket främst beror på en specialisering på exporter av trävaror samt massa- och pappersvaror. Dessa två län har de högsta Herfindahl-indexvärdena i landet på 0,48 (Norrbotten) respektive 0,46 (Västernorrland), medan det tredje mest specialiserade länet (enligt denna indikator) är Södermanland med ett indexvärde på 0,35. Riket som helhet har en diversifierad export med ett Herfindahl-index på 0,12. Sammantaget ger dessa resultat ytterligare stöd för det resonemang vi fört i tidigare avsnitt av rapporten, som pekar på att länets specialisering möjliggör det höga exportvärdet, men samtidigt innebär en sårbarhet i förhållande till den internationella råvarumarknaden.

5.4 Importer till Norrbotten

Importen från utlandet till Norrbotten uppgick till strax över 3,7 miljarder år 2013, vilket motsvarar omkring 0,4 procent av rikets totala import enligt den registerberäknade

handelsstatistiken från SCB. Figur 33 visar hur stor andel av länets totala varuimport som respektive produktgrupp svarade för år 2013. För samtliga produktgrupper utgör Norrbottens andel av rikets totala importen en liten andel (<0,8%) år 2014. Sammanställningen i figuren nedan pekar på att de största importvarorna tenderar att härröra från råvaruorienterad produktion i större utsträckning än tillverkade varor med hög vidareförädling.

Figur 33. Andel av Norrbottens totala varuimport, 2013

Källa: SCB, egen bearbetning

En jämförelse med övriga Norrlandslän, som dock inte redovisas i denna rapport, pekar på att det finns stora skillnader i vilka varor länen importerar, mätt som andel av länets totala import; Västerbotten och Jämtland utmärker sig med stora andelar av ”övriga maskiner, övriga tillverkade varor”. För båda länen utgör dessa varor över 40 procent av de totala importerna. Norrbotten och Västernorrland har de högsta andelarna av importen av ”kemi-, läkemedels-, gummi- och plastvaror”. Importer av ”metallvaror, icke-metalliska mineralvaror” är relativt sett störst (d.v.s. utgör störst andel av länets hela import) i Norrbotten, dock tätt följt av Västerbotten och Västernorrland. Norrbotten och övriga Norrland importerar alltså inte bara färdiga produkter utan också insatsvaror som används inom tillverkningsindustrin. Som sagt är dock den interregionala handeln inom landet omfattande och sådana data skulle utgöra ett värdefullt bidrag till den regionala statistiken. I sammanhanget torde också lokalisering ha en viktig betydelse; Norrbotten har t.ex. nära

tillgång till det finska utbudet och därtill en väl utbyggd infrastruktur för väg- och järnvägstransporter.

6. Fördjupningar: regional specialisering och "tillväxtmotorer"

6.1 Regional specialisering

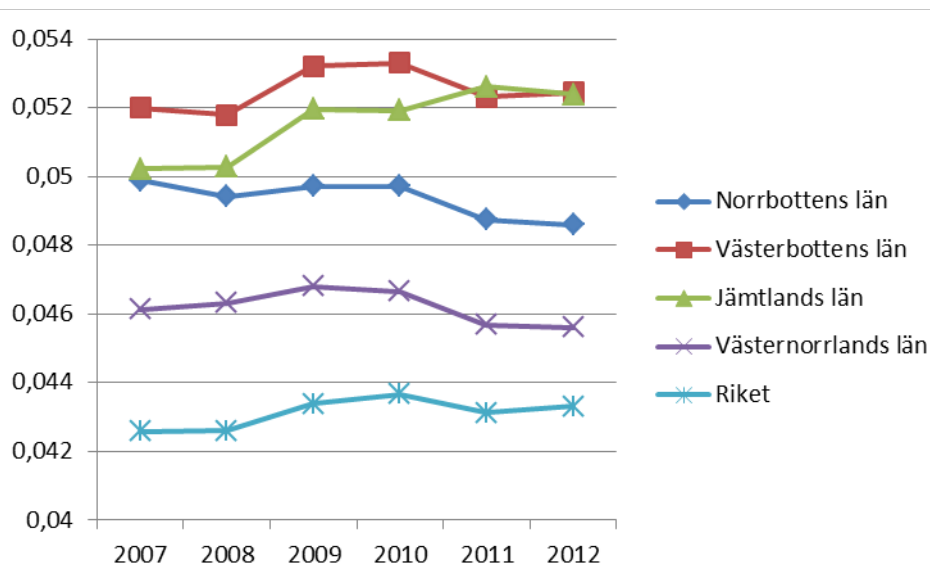
I rapporten har vi flera gånger antingen direkt eller indirekt berört regionala specialiseringar. Vi ska här ge en mer detaljerad kvantitativ analys av detta med hjälp av några vanliga indikatorer. I avsnittet om export tillämpade vi bland annat det s.k. Herfindahl-Hirschman indexet (se föregående avsnitt för en beskrivning av beräkningsmetoden) för att studera graden av specialisering, eller koncentration, i varuexporten. Detta innebär att specialiseringen mäts från output-sidan och dessutom endast för exportvaror. Den beräkningen visade att Norrbotten är det mest specialiserade länet vad gäller utlandsexporten, men det finns några viktiga komplikationer att ta hänsyn till: (i) mätningen från outputsidan gör att graden av specialisering blir starkt beroende av konjunkturen i enskilda näringar (ett exempel är prisökningen på järnmalm som drivit upp värdet av Norrbottens mineralexporter och därmed ökar graden av specialisering); samt (ii) det faktum att exportvärdet redovisas i det län där företagets säte finns gör att resultaten till viss del kan bli missvisande och tolkningen därmed oklar.

För att analysera graden av regional specialisering i Norrbotten med hjälp av Herfindahl-Hirschman indexet är det av flera skäl mer lämpligt att mäta detta från input-sidan genom att använda sig av sysselsättningsandelar per bransch; inte minst eliminerar man då effekten av volatila (d.v.s. fluktuerande) priser, som t.ex. Basile och Girardi (2010) påpekar. Vi får dessutom en helhetsbild som tar hänsyn till alla branscher (inte bara de exporterande) samt tillgång till mer disaggregerad statistik. Det index som redovisas i figur 34 nedan har beräknats med hjälp av sysselsättningsdata för dagbefolkningen¹⁶ i Norrbotten och för jämförelsens skull också för de andra norrlandslänen samt riket. På så vis tar siffrorna hänsyn till arbetsställets lokalisering.

Indexvärdena kan variera mellan $(1/52)$ och (1) , där ett värde på 1 avser en mycket koncentrerad sysselsättning (dvs. helt koncentrerad till en bransch) och ett lägre index indikerar en mer diversifierad sysselsättning. Figur 34 visar att graden av specialisering i Norrbotten är högre än i riket, vilket man kan förvänta sig då den nationella ekonomin är så mycket större. Det kan också noteras att Norrbotten och Västernorrland, som hade de högsta graderna av specialisering när vi mätte exportens diversifiering med hjälp av outputdata, sysselsättningsmässigt är de mest diversifierade Norrlandslänen enligt denna indikator.

---

¹⁶ För 51 branscher (samt en "okänd") enligt SNI 2007. Med dagbefolkning avses arbetsställets lokalisering.

Figur 34. Herfindahl-Hirschman index, sysselsättningskoncentration i Norrlandsläna och riket

Källa: rAps-RIS, egen beräkning

Det är visserligen intressant i sig att jämföra graden av specialisering mellan Norrlandsläna, men resultaten blir mer värdefulla om man kompletterar dem med mer bakgrundsinformation kring vilka specialiseringar regionerna faktiskt verkar ha. Som jämförelse med Norrbotten kan vi välja Västerbotten, som hade den högsta graden av specialisering bland Norrlandsläna år 2012 enligt det index som presenteras ovan. En närmare titt på de sysselsättningsdata som utgör underlag för beräkningen av indexet visar att Västerbotten hade en större koncentration av sysselsättningen i branscherna *utbildning* samt *vård och omsorg*, medan sysselsättningen i Norrbotten var mer koncentrerad till framförallt varuproduktion och till viss del också det privata näringslivets tjänsteproduktion.

Sammantaget indikerar Herfindahl-indexet att Västerbotten har en högre grad av specialisering (koncentration av sysselsättning) än Norrbotten, men en viktig skillnad är att Norrbotten verkar specialisera sig mer på konjunktur känsliga branscher medan Västerbotten i större utsträckning specialiserar sig på offentlig tjänsteproduktion som inte är lika känslig för konjunkturvariationer.

För att ytterligare fördjupa kunskapen om vilka branscher Norrbotten specialiserar sig på har vi också beräknat s.k. lokaliseringkvoter, som anger ett mått på hur sysselsättningsandelar inom en bransch skiljer sig från en referensekonomi som vanligen är nationen (Leigh, 1970). I detta fall utgör Sverige vår referensekonomi. Utifrån antagandet att regionala specialiseringar

uppstår som svar på hur produktionsvillkoren är i förhållande till andra regioner kan metoden användas för att öka kunskapen om regioners komparativa fördelar.

Lokaliseringskvoterna (LQ) har beräknats på en relativt detaljerad branschnivå (51 grupper, branschindelning SNI 2007) enligt den metod som t.ex. beskrivs av Schaffer (1999), vilket innebär följande formel

$$LQ_i \equiv (e_i / e) / (E_i / E),$$

där e_i är sysselsättningen i bransch i inom regionen, e är den totala sysselsättningen i regionen, E_i är sysselsättningen i bransch i i referensekonomin (riket), och E är den totala sysselsättningen i referensekonomin.

Metoden antar förenklat att referensekonomin är självförsörjande på varor och tjänster. Av detta följer att en lokaliseringkvot större än 1 för någon bransch indikerar att regionen är ”mer” än självförsörjande på de varor eller tjänster som branschen producerar och överskottet exporteras från regionen, vilket skapar inkomster till regionen. På samma sätt indikerar en lokaliseringkvot som är lägre än 1 för någon bransch att regionen är beroende av import av denna vara eller tjänst. En alternativ tolkning är att vissa branscher är överrepresenterade jämfört med ett nationellt genomsnitt, med andra ord kan en lokaliseringkvot >1 peka på regionala specialiseringar och regionens nyckelbranscher.

Det bör betonas att lokaliseringkvoterna beräknas genom att förenklande antaganden görs och att de därför bör tolkas med ett mått av försiktighet. Kännedom om regionen är viktigt - i vissa fall kan den regionala efterfrågan på vissa varor och tjänster av olika skäl skilja sig betydligt från referensekonomin. Ett exempel är snabbt växande regioner där byggindustrin kan vara överrepresenterad (dvs. en lokaliseringkvot större än 1) på grund av stark lokal efterfrågan.

Tabell 4 sammanfattar resultaten från beräkningen och redovisar vilka branscher som har en lokaliseringkvot större än 1 i Norrbottens län, baserat på sysselsättningsdata för år 2012.

Tabell 4. Lokaliseringskvoter >1 i Norrbottens län 2012

Bransch (SNI 2007)	LQ
U02 utvinning av mineral	19,27
U18 reparationer och installationer av maskiner och apparater	1,86
U13 stål- och metallframställning	1,77
U01 jordbruk, skogsbruk och fiske	1,67
U06 pappers- och pappersvarutillverkning	1,65
U19 försörjning av el, gas, värme och kyla	1,58
U05 tillverkning av trä och varor av trä, rotting o.d. utom möbler	1,57
U30 telekommunikation	1,56
U49 öppna sociala insatser	1,33
U22 byggverksamhet	1,31
U45 offentlig förvaltning och försvar; obligatorisk socialförsäkring	1,31
U38 arkitekt- och teknisk konsultverksamhet; teknisk provning och analys	1,14
U99 okänd verksamhet	1,13
U48 vård och omsorg med boende	1,11
U26 transport och magasinering	1,06
U23 handel samt reparation av motorfordon och motorecyklar	1,04
U42 uthyrning och leasing	1,03
U44 rese-, bevaknings-, fastighetsservice- och kontorstjänster m.m.	1,03

Analysen pekar tydligt på den komparativa fördel länet har i form av de mineraltillgångar som gruvnäringen utvinnet, vilket skapar sysselsättning och leder till en mycket hög lokaliseringskvot. Detta är i sig inte konstigt eftersom förekomsterna av brytvärd malm naturligtvis inte är jämnt fördelade över landet, men det är en viktig regional specialisering som skapar en marknad för underleverantörer både regionalt och nationellt, som också kan nå ut på exportmarknaden med sina varor och tjänster. Dessa omfattar dels de traditionella utrustningstillverkarna (t.ex. Atlas Copco och Sandvik) och entreprenadföretag inom borring och transporter, men också nya aktörer som levererar IT-tjänster och produkter med högt

kunskapsinnehåll (se t.ex. rapporten ”*Mineralriket - tillväxtmotor för Norrbotten*¹⁷” för en presentation av några aktörer).

De beräknade lokaliseringkvoterna indikerar också att Norrbotten är specialiserat på andra delar av basindustrin, såsom stål- och metallproduktion, pappers- och pappersvarutillverkning, samt trävaror. Det finns med andra ord en tydlig specialisering i Norrbotten mot produktion av viktiga exportvaror, vilket bekräftas av den exportstatistik vi granskade i föregående avsnitt, även om den är behäftad med vissa problem som sannolikt leder till att exporter av t.ex. stål och papper som produceras i länet underskattas. Beräkningen av lokaliseringkvoterna visar också att det finns en specialisering på branscher med stark koppling till basindustrin och dess värdekedja, t.ex. reparationer och installationer av maskiner, energiproduktion, teknisk konsultverksamhet samt transporter.

I den andra änden av skalan finns sedan de branscher i Norrbotten som har en låg lokaliseringkvot. Dinc (2002) menar att om detta gäller branscher som tillhandahåller konsumentorienterade varor och tjänster kan det indikera att regionens invånare är beroende av import eftersom det lokala utbudet är otillräckligt. Detta skulle därmed kunna bidra till att identifiera tillväxtmöjligheter för nya verksamheter i regionen, men i många fall handlar låga lokaliseringkvoter helt enkelt om att regionen saknar de rätta förutsättningar för konkurrenskraftig produktion.

Branscher med mycket låg lokaliseringkvot i Norrbotten inkluderar t.ex. en rad olika tillverkningsindustrier såsom; gummi- och plastvaror, kemiska produkter, datorer, elektronikvaror, stenkolsprodukter och raffinerade petroleumprodukter, farmaceutiska basprodukter och läkemedel. Detta kan man återkoppla till det föregående avsnittet där vi tog upp importer från utlandet, som visar att just ”kemi-, läkemedels-, gummi- och plastvaror” utgör den enskilt största andelen av länets import från utlandet. Dessutom sker som sagt handel med andra län, men kring detta saknas statistik.

Andra branscher som har låga lokaliseringkvoter – d.v.s. som svarar för en låg andel av sysselsättningen i länet jämfört med riket – inkluderar främst olika typer av finansiella tjänster samt juridisk och ekonomisk konsultverksamhet. Dessa branscher är i stället relativt koncentrerade till storstadsregionerna och särskilt Stockholm.

---

¹⁷ Tillgänglig på: www.mineralriket.se.

Sammantaget pekar analysen av sysselsättningsdata med hjälp av lokaliseringkvoter på att länets tillverkningsindustrier har specialiserat sig på förädling av de råvaror och naturtillgångar som Norrbotten är rikt på, såsom skog, malm och vattenkraft. Produktionen av dessa varor samt produktionen i branscher med tydlig koppling till deras värdekedja är viktigare för sysselsättningen i Norrbotten jämfört med riket som helhet, enligt de indikatorer vi redovisat ovan. Dessa specialiseringar resulterar i en hög regional kompetens och infrastruktur i en vid mening för att utvinna och vidareförädla naturresurserna. Denna fördjupning ger således stöd till de tidigare resonemang vi fört i denna rapport, som har betonat att länets specialisering på naturresursintensiva näringar medför höga förädlingsvärden när konjunkturen är god vilket resulterar i ett betydande bidrag till BNP och landets export. Detta medför dock också en sårbarhet för fluktuerande internationella råvarumarknader.

6.2 "Tillväxtmotorer" i Norrbotten enligt shift-share analys

En så kallad shift-share analys¹⁸ utgör – såsom den tillämpas här – en metod för att ta fram deskriptiva analyser av svagheter och styrkor i den regionala ekonomin och kan bidra till att identifiera "tillväxtmotorer" samt ge en indikation på hur konkurrenskraftigt en regions näringsliv är. Vi fokuserar här på förändringen i sysselsättning per sektor mellan 2007 och 2012 och använder shift-share tekniken för att beräkna tre "komponenter":

- (i) *Den nationella andelen (NS)*, som är ett mått på den nationella makroekonomiska utvecklingens effekt på regional sysselsättning. NS anger förändringen i sysselsättning som skulle ha skett om den regionala sysselsättningen växte i samma takt som den totala sysselsättningen på nationell nivå.
- (ii) *Industrimixen (IM)*, som är en strukturell komponent som anger effekten av regionala specialiseringar i branscher som växer snabbt eller långsamt på nationell nivå.
- (iii) *Den regionala andelen (RS)*, som antagligen är den mest intressanta eftersom den visar vilka regionala branscher som växer snabbare eller långsammare än motsvarande branscher på nationell nivå. Den regionala andelen tolkas ofta som en indikation på regionala branschens konkurrenskraft jämfört med den nationella

---

¹⁸ Avsnittet redovisar översiktligt en shift-share analys såsom metoden tillämpas av t.ex. Dinc (2002) samt Shields (2003).

referensekonomin.¹⁹ Den regionala andelen av en shift-share analys kan alltså peka på starka näringar som gynnas av någon komparativ fördel, som t.ex. tillgång till rika naturresurser.

I detta avsnitt fokuserar vi främst på resultaten för den regionala andelen (RS), eftersom den kan bidra till att identifiera starka eller svaga näringar genom att visa på skillnader mellan regional och nationell tillväxt. En mer fullständig genomgång av analysens resultat ges i bilaga A, där också beräkningsmetoden beskrivs. Tabell 5 redovisar resultaten från en shift-share analys av förändringen i sysselsättning i Norrbotten under perioden 2007-2012.

Tabell 5. Shift-share analys av sysselsättningen i Norrbottens län 2007-2012

Bransch (SNI 2007)	Sysselsättning			Shift-share komponenter		
	2007	2012	Förändring	NS	IM	RS
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2763	4393	1630	110	969	551
Tillverkning och utvinning	18014	16664	-1350	720	-3465	1395
Energiförsörjning; miljöverksamhet	1443	1620	177	58	62	58
Byggverksamhet	9555	11025	1470	382	735	353
Handel	11017	11355	338	440	-39	-63
Transport och magasinering	6007	6096	89	240	-299	148
Hotell- och restaurangverksamhet	3277	3587	310	131	526	-347
Information och kommunikation	3000	2962	-38	120	13	-170
Finans- och försäkringsverksamhet	1494	1531	37	60	-55	32
Fastighetsverksamhet	1621	1668	47	65	39	-57
Företagstjänster	9322	11558	2236	372	1541	322
Offentlig förvaltning och försvar	8862	8783	-79	354	8	-441
Utbildning	13422	12269	-1153	536	91	-1780
Vård och omsorg; sociala tjänster	21585	21386	-199	862	-63	-999
Kulturella och personliga tjänster m.m.	4720	4696	-24	189	229	-441
Okänt	1326	1588	262	53	-56	265
<i>Summa</i>	<i>117428</i>	<i>121181</i>	<i>3753</i>	<i>4691</i>	<i>237</i>	<i>-1176</i>

¹⁹ I det här fallet utgör nationen referensekonomi. Shift-share analysen kan också göras på lokal nivå med en region som referens.

Sammantaget visar resultaten för den *nationella andelen* (NS) att sysselsättningstillväxten i Norrbotten hade en något lägre takt än den nationella tillväxten i total sysselsättning under perioden 2007-2012. Att summan av IM-komponenten är positiv kan tolkas som att Norrbottens branschstruktur har en viss tonvikt på nationellt snabbväxande branscher (d.v.s. som växer snabbare än den totala sysselsättningen). Dessa branscher är främst: *företagstjänster, jordbruk, skogsbruk och fiske, hotell- och restaurangverksamhet* samt *byggverksamhet*. Att den totala sysselsättningstillväxten trots detta var något lägre än på nationell nivå beror på att några branscher i länet har utvecklats svagare än motsvarande bransch på nationell nivå.

Den regionala andelen (RS) ger mer information om detta, genom att identifiera skillnaden mellan regional och nationell tillväxt på branschnivå. Shift-share analysens regionala andel tolkas därför ofta som en indikator på regionala branschers konkurrenskraft relativt övriga landet och kan bidra till att identifiera starka (eller svaga) branscher. För Norrbottens del indikerar summan av den regionala andelen (RS) att länet i någon mening förlorade 1176 arbetstillfällen under perioden, på grund av länets specifika förutsättningar (d.v.s. vissa branscher utvecklades sämre regionalt än nationellt), men analysen bör kompletteras med mer information för att förstå vad dessa förutsättningar består av. De branscher som har störst *negativ* andel (d.v.s. som har utvecklats svagast jämfört med den nationella nivån) inkluderar *utbildning* samt *vård och omsorg; sociala tjänster*. Dessa branscher har haft en positiv sysselsättningstillväxt på nationell nivå, men de har minskat i Norrbotten. Åtminstone branschen *utbildning* hänger tydligt ihop med länets demografiska utveckling, som medfört minskade barnkullar vilket har föranlett rationaliseringar och centralisering av utbildningsverksamhet (se t.ex. Ejdemo och Lundgren, 2013). Den bransch som har den mest *positiva* regionala andelen är *tillverkning och utvinning* – den har alltså haft en betydligt bättre utveckling i Norrbotten än på nationell nivå. Förutsättningarna för denna bransch är goda i Norrbotten eftersom länet har en viktig komparativ fördel i naturresurserna. *Tillverkning och utvinning* framstår enligt shift-share analysen som särskilt konkurrenskraftig jämfört med riket och utgör, som vi har visat i tidigare avsnitt, en tydlig regional specialisering och en ”tillväxtmotor”.

Shift-share analys av BRP-tillväxt

Shift-share metoden kan också användas för att studera förändringen i regionala förädlingsvärden. Här tillämpar vi samma metod som ovan för att analysera tillväxten i

nominell BRP (d.v.s. löpande priser) mellan åren 2007 och 2011. Resultaten redovisas i tabell 6 nedan och åtföljs av en genomgång av resultaten med fokus på den *regionala* komponenten (RS) som är mest intressant för vårt syfte – att bidra till kunskapen om Norrbottens roll i den svenska ekonomin – eftersom den indikerar om branscherna i länet haft högre eller lägre tillväxt än motsvarande bransch på nationell nivå. En mer utvecklad diskussion kring resultaten och en beskrivning av beräkningsmetoden ges i bilaga A.

Tabell 6. Shift-share analys av BRP-tillväxt i Norrbottens län, 2007-2011

Bransch (SNI 2007)	Nominell BRP (miljoner kr)			Shift-share komponenter		
	2007	2011	Förändring	NS	IM	RS
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2020	2353	333	229	61	43
Tillverkning, utvinning av mineral	20722	29594	8872	2350	-2769	9291
Energiförsörjning, vattenförsörjning	4097	6046	1949	465	663	821
Byggverksamhet	4038	5169	1131	458	-128	801
Handel, rep. av motorfordon	4832	5510	678	548	172	-42
Transport och magasinering	5542	6152	610	629	-310	291
Hotell- och restaurangverksamhet	1155	1214	59	131	51	-123
Informations- och kommunikationsverksamhet	2115	2850	735	240	110	385
Finans- och försäkringsverksamhet	1112	1330	218	126	71	21
Fastighetsverksamhet	3619	3878	259	410	85	-236
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap, teknik	2702	3173	471	306	6	158
Uthyrning, fastighetsservice, rese- och stödtjänster	1708	2154	446	194	275	-23
Offentlig förvaltning och försvar	5118	5103	-15	580	-164	-431
Utbildning	4281	4387	106	486	105	-484
Vård och omsorg	8165	9481	1316	926	527	-137
Kultur, nöjen, annan service m.m.	2074	2297	223	235	104	-116
Ej branschfördelade poster (2)	9612	12563	2951	1090	64	1797
<i>Summa</i>	<i>82912</i>	<i>103254</i>	<i>20342</i>	<i>9 403</i>	<i>-1 077</i>	<i>12016</i>

Den *nationella andelen* (NS) indikerar att om den ekonomiska tillväxten i länet hade haft samma takt som den nationella ekonomin totalt sett, skulle nominell BRP ha ökat med ca 9,4

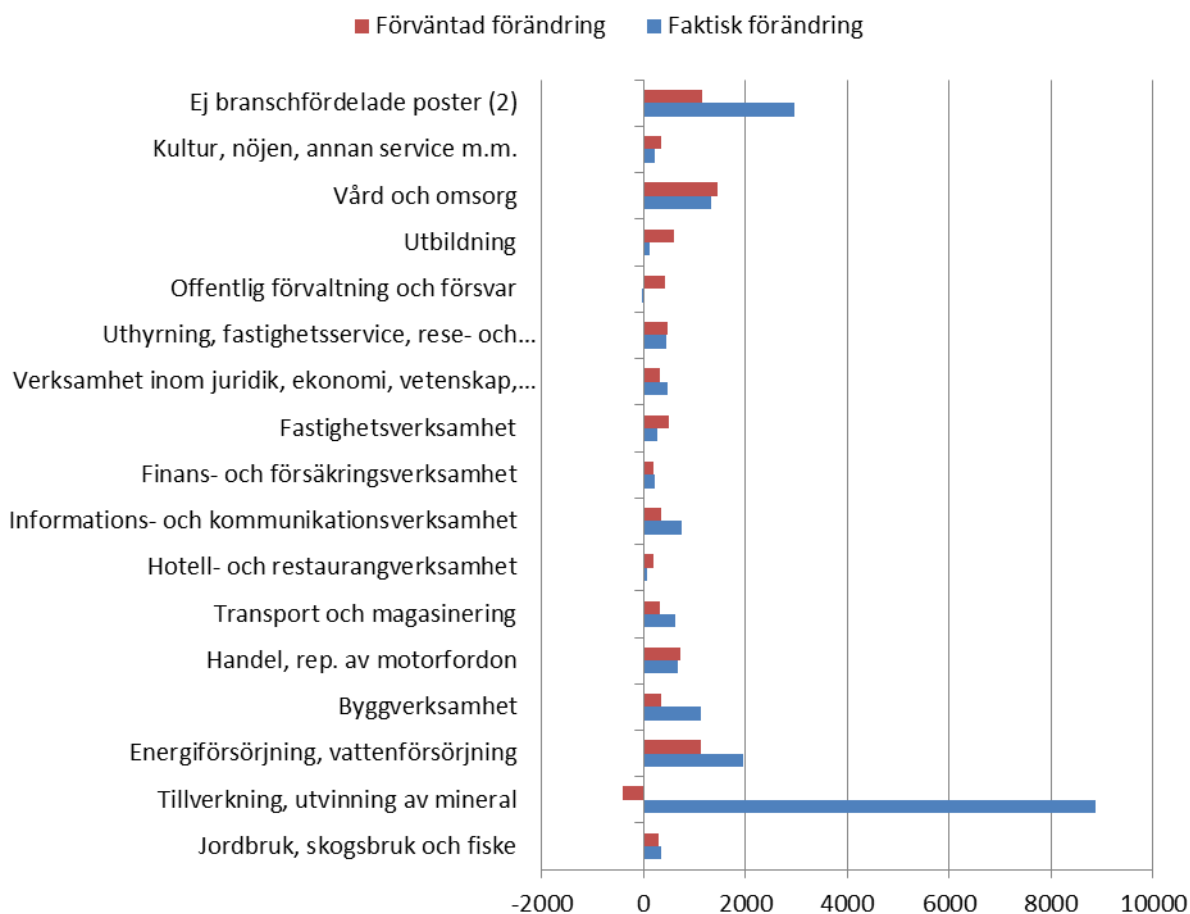
miljarder kronor mellan år 2007 och 2011. Den faktiska ökningen var 20,3 miljarder, alltså mer än dubbelt så hög. På så vis har Norrbotten varit en tillväxtmotor för Sverige under perioden 2007-2011.

För några branscher som är relativt stora i länet är *industrimixen (IM)* negativ, vilket indikerar att dessa branscher på nationell nivå har haft lägre tillväxt än ekonomin som helhet. Detta gäller särskilt *tillverkning och utvinning* som var den enda branschen där förädlingsvärdet faktiskt minskade på nationell nivå, med omkring 10,9 miljarder kronor. Shift-share analysen jämför ögonblicksbilder för 2007 och 2011, och startåret verkar representera toppen av en högkonjunktur följt av en rad krisår med betydande rationaliseringar inom tillverkningsindustrin. För en region kan det vara problematiskt att specialisera sig på branscher med svag nationell utveckling, men som den regionala komponenten (RS) visar har tillväxten i förädlingsvärdet i tillverkning och utvinning istället varit starkt positiv i Norrbotten. Detta beror i hög grad på den fortsatt höga efterfrågan på gruvindustrins produkter under perioden. Tack vare den goda utvecklingen i branschen tillverkning och utvinning i Norrbotten blev det samlade nationella förädlingsvärdet i branschen nästan 9,3 miljarder högre än vad branschens nationella tillväxttakt förutspår.

Ytterligare en sifferexercis som kan bidra till kunskapen om vilka näringar som framstår som starka i länet är att jämföra den faktiska utvecklingen under en period, mot ett utfall där branscherna antas följa samma tillväxttakt som motsvarande bransch på nationell nivå – med andra ord en typ av enkel ”what if”-scenario. Detta kan göras genom att summera shift-share komponenterna NS och IM, som då kan tolkas som den ”förväntade” förändringen baserat på mixen av industrier.

I figur 35 jämför vi denna uppskattade förändring mot den faktiska tillväxten i nominell BRP under perioden 2007-2011. Av denna sifferexercis framgår att branschen *tillverkning och utvinning* verkar förklara större delen av Norrbottens ekonomiska framgång jämfört med riket de senaste åren, som vi också har sett i tidigare avsnitt av rapporten. Denna bransch har varit en betydande tillväxtmotor i länet under perioden 2007-2011 och därmed också viktig nationellt. Andra branscher som har haft högre tillväxt än den nationella utvecklingen skulle förutspå inkludera *informations- och kommunikationsverksamhet, transport och magasinering, byggverksamhet* samt *energi- och vattenförsörjning*. Sammantaget pekar beräkningen på att Norrbottens bidrag till BNP år 2011 var 12 miljarder större än vad en framskrivning av den nationella tillväxttakten mellan 2007 och 2011 förutspår, vilket till stor

del möjliggörs av regionens specialisering på branscher som haft en fortsatt hög efterfrågan i en annars relativt svag ekonomisk omvärld. Dock är det ett faktum att priserna på järnmalm, som har stor betydelse för BRP, har gått ner under de senaste åren och en eventuell framtida uppdatering av denna analys kan komma att visa på betydande skillnader.

Figur 35. "Förväntad" och faktisk BRP-förändring mellan 2007-2011

7. Besöksnäringens växande betydelse

Introduktion och definition

Turismens betydelse för Sverige har på senare år blivit allt mer uppmärksammas (se t.ex. Tillväxtanalys, 2012) och den bidrog år 2013 med 3 procent av nationens BNP (Tillväxtverket, 2014b). Ibland argumenteras för att det finns ett motsatsförhållande mellan utvecklingen av turism och länets specialisering på naturresursindustrier som tar mark i anspråk och som oundvikligen har en viss miljöpåverkan²⁰. Detta är en komplex fråga och det ligger inte inom ramen för denna rapport att utreda detta närmare. Dock kan man konstatera att det kan uppstå tillfälliga eller mer varaktiga symbioser mellan t.ex. hotell- och restaurangbranschen och verksamheter som t.ex. gruvnäring, utbyggnad av vindkraft och biltestverksamhet, som kan dra till sig en stor tillfällig arbetskraft och andra besökare till en ort från andra regioner och länder.

Tillväxtverket (ibid) konstaterar att turism är en mycket komplex företeelse och menar att det är den som konsumerar som bestämmer vad som är turism, inte den som producerar. Som indikatorer för turismens regionala omfattning och betydelse använder Tillväxtverket (ibid) kommersiella gästnätter samt logiintäkter, vilket innebär att en (sannolikt betydande) andel av de besökare som fångas i indikatorerna reser i annat syfte än att ägna sig åt fritidsaktiviteter och rekreation. I den tillgängliga statistiken går det inte att dra en distinktion mellan sådan typ av fritidsturism och arbetsrelaterade besök. För att undvika oklarheter använder vi därför i huvudsak benämningen *besöksnäring* i resten av avsnittet, eftersom benämningen mer tydligt omfattar både fritidsresor och arbets- och affärsrelaterade besök i länet.

I det här avsnittet ger vi en kvantitativ bild av besöksnäringens utveckling och betydelse i Norrbotten jämfört med andra län och riket. Som indikatorer på besöksnäringens regionala utveckling följer vi Tillväxtverkets (ibid) ansats och betraktar kommersiella övernattningar samt logiintäkter. Som det inledande resonemanget antyder kan besöksnäringens utveckling därför förväntas vara relativt starkt kopplad till utvecklingen i andra branscher.

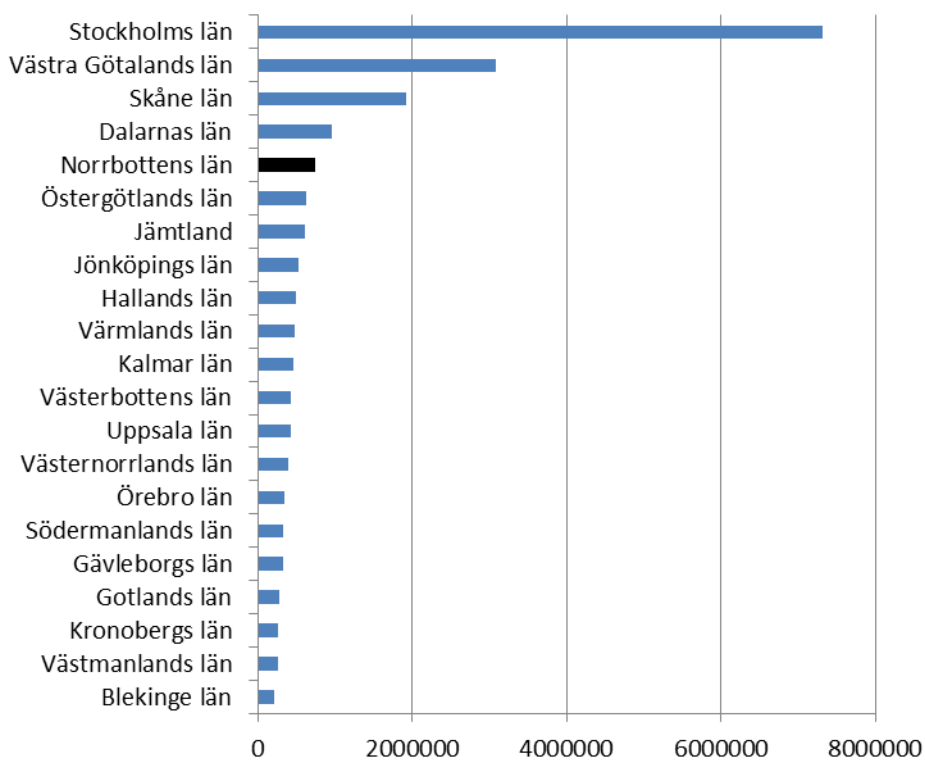
---

²⁰ Se t.ex. ett inlägg av två forskare som publicerats i Haparandabladet (Müller och Marjavaara, 2014), där författarna resonerar kring gruvnäringens eventuella motsatsförhållande till turism och menar att det krävs en mer nyanserad bild: ibland tycks gruvnäring vara en *förutsättning* för en livsduglig turism. Till stöd för argumentet illustreras en kraftig uppgång i antalet kommersiella gästnätter i Pajala under gruvetableringen i Kaunisvaara. Författarna menar att det är ett problem att det finns förutfattade meningar om vad turism innebär, turismen inbegriper inte enbart orörd natur utan turisterna vill även ha trevliga hotell och matställen, Sannolikheten att detta kan erbjudas är större om det finns andra expansiva näringsgrenar på orten.

Dessutom består besöksnäringen givetvis av fler verksamheter än logi, men det saknas länsfördelad statistik som beskriver den ekonomiska omfattningen av konsumtionen som besökare i en region svarar för. Sådana uppskattningar har dock gjorts av andra aktörer än statistikmyndigheter och vi redovisar kort några av deras resultat, som bidrar till att öka kunskapen om besöksnäringens ekonomiska omfattning i länet och i förhållande till riket.

7.1 Besöksnäringens utveckling i Norrbotten jämfört med andra län och riket

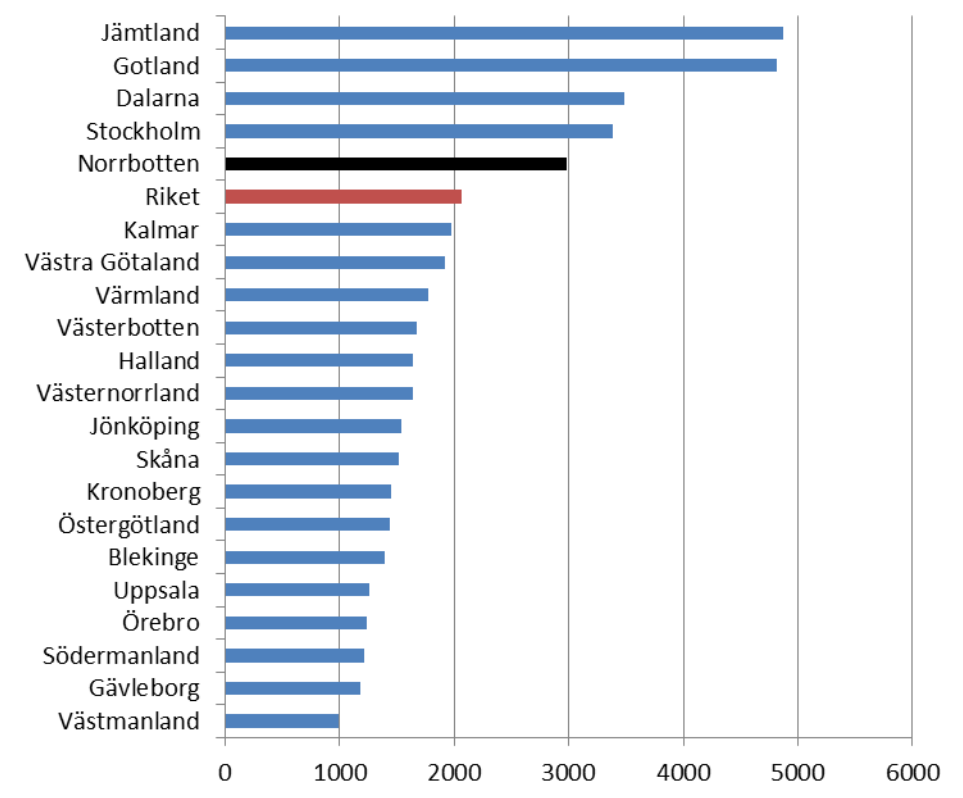
Figur 36 visar logiintäkterna per län år 2013. Det är storstadsregionerna som dominerar och särskilt Stockholms län. Norrbottens län har i absoluta tal de femte högsta logiintäkterna i landet med omkring 744 miljoner kronor år 2013, vilket talar för att besöksnäringen har en betydande roll i länets ekonomi. Av rikets totala logiintäkter svarar Norrbottens besöksnäring för strax under 4 procent.

Figur 36. Logiintäkter per region 2013 (tusentals kronor)

Källa: Tillväxtverket (2014).

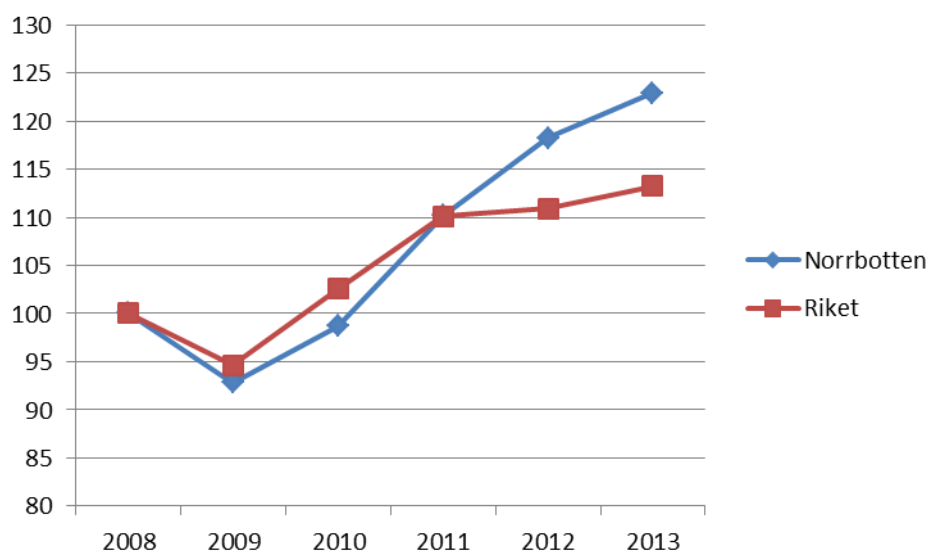
En bättre uppfattning om den regionala betydelsen av besöksnäringen fås genom att beräkna logiintäkterna per invånare. Figur 37 visar en sådan jämförelse, som visar att Jämtland och Gotland har särskilt betydande logiintäkter per capita, men Dalarna, Stockholm och Norrbotten återfinns också över riksgenomsnittet. I dessa län tycks alltså besöksnäringen ha den relativt sett största ekonomiska betydelsen. I Norrbotten var logiintäkten mätt per invånare 2 982 kronor år 2013.

Figur 37. Logiintäkter per invånare och region 2013 (kronor)

Källa: Tillväxtverket (2014)

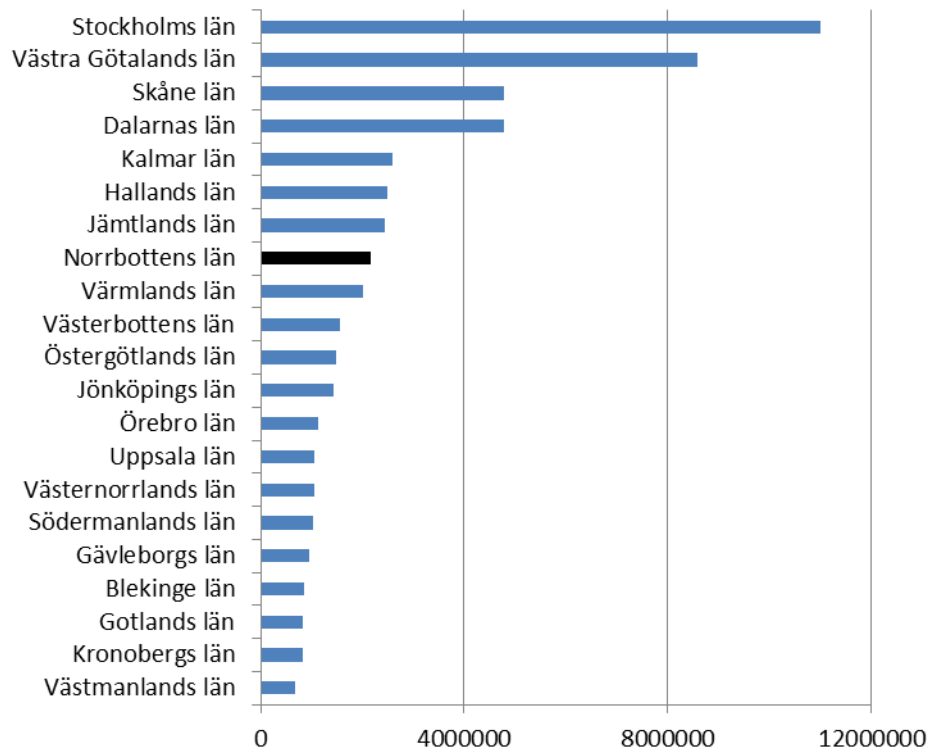
För att ge en bild av logiintäkternas utveckling över tiden använder vi nedan i figur 38 ett index för logiintäkterna från hotell, eftersom det verkar saknas observationer för andra boendeformer (dvs. stugbyar, vandrarhem, uthyrda privata stugor och lägenheter) under vissa år. I Norrbotten stod hotell för ungefär 81 % av de totala logiintäkterna år 2013 och motsvarande andel för riket var omkring 90 %. Figur 38 visar att logiintäkterna i Norrbotten har haft en snabbare tillväxt än på nationell nivå under perioden 2008-2013.

Figur 38. Logiintäkter, endast hotell (2008=100)

Källa: SCB, egen bearbetning

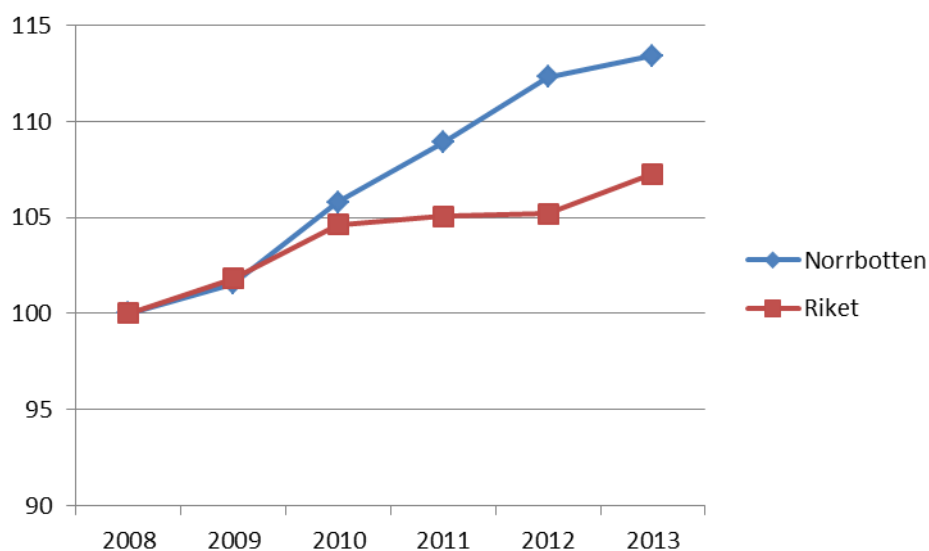
Figur 39 nedan visar antalet gästnätter per län under 2013. Norrbotten hade under året strax över 2,1 miljoner gästnätter, vilket motsvarar 4 procent av det totala antalet gästnätter i riket. Värt att notera är att omkring 31 procent av gästnätterna i Norrbotten bestod av utländska besökare till länet, samt att Norrbotten därmed hade strax över 5 procent av rikets totala antal gästnätter från utländska besökare. En del av förklaringen är förstås att Norrbotten gränsar mot både Finland och Norge. Under 2013 var det bara storstadslänen (Skåne, Västra Götaland, Stockholm) och Värmland som hade en högre andel av det totala antalet gästnätter från utländska besökare.

Figur 39. Antal gäsnätter per region 2013

Källa: SCB

Som logiintäkternas utveckling i länet vittnar om har också antalet kommersiella gäsnätter i länet ökat i snabbare takt än i riket under de senaste åren. Figur 40 redovisar ett index för utvecklingen av antalet gäsnätter sedan 2008 i Norrbotten och riket. Under 2011 och 2012 stagnerar antalet gäsnätter något i riket, men tar sedan fart igen år 2013. I Norrbotten har tillväxttakten i antalet gäsnätter varit närmast oförändrad från år 2009 till 2013, då tillväxten försvagades något, som framgår av figur 40.

Figur 40. Index för antal gästnätter, Norrbotten och riket (2008=100)

Källa: Tillväxtverket (2014), egen bearbetning

7.2 Besöksnäringens ekonomiska omfattning i Norrbotten jämfört med andra län och riket

Norrbotten har alltså en relativt betydande besöksnäring, som de indikatorer vi tar upp ovan har visat. Man kan dock argumentera för att gästnätter och logiintäkter ger en begränsad bild av besöksnäringen eftersom de bara beskriver den del som tillhandahåller logi. Besöksnäringen är ett vidare begrepp, men det statistiska underlaget är begränsat. En aspekt av besöksnäringen som har särskild relevans för Norrbotten är den s.k. shoppingturismen. Detta eftersom åtminstone delar av länet ligger inom räckhåll för en bilresa över dagen från såväl Norge som Finland, vilket skapar ett lokalt mycket viktigt underlag för handeln.

Åtminstone två relativt nyligt genomförda undersökningar finns tillgängliga som bidrar till en ökad kunskap om besöksnäringens ekonomiska omfattning och betydelse i Norrbotten. Branschorganisationen Svensk Handel äger konsult- och forskningsverksamheten HUI Research AB, som har studerat den nordiska gränshandeln och turismen till Sverige (se HUI Research, 2013). Med ett mer uttalat fokus på Norrbotten har konsultbolaget RESURS tagit fram en rapport som beskriver ekonomiska och sysselsättningsmässiga effekter av besöksnäringen i länet år 2013 (se RESURS, 2014).

Hur dessa båda organisationer har genomfört sina undersökningar och beräkningar redovisas dock inte i detalj i någon av rapporterna och det är därför svårt att uttala sig om deras

jämförbarhet. Båda undersökningarna bygger dock på intervjuer; RESURS uppger att de varje år intervjuar 24 000 svenskar om sina affärs- och fritidsresor. HUI Research i sin tur rapporterar att de resultat som de redovisar för Norrbotten och Jämtlands län bygger på under 200 intervjuer medan underlaget för övriga län är ca 400 enkäter.

Vi lyfter först fram några resultat från den undersökning av nordisk gränshandel och turism i Sverige som HUI Research (2013) har genomfört. Resultaten från undersökningen indikerar på nationell nivå att gränshandeln mot Danmark, Finland och Norge omsatte ca 13 miljarder kronor i dagligvaruhandeln och ca 12 miljarder kronor i sällanköpsvaruhandeln, samt ca 5 miljarder kronor i försäljning på bensinstationer. Undersökningen visar att gränshandeln och den nordiska turismen till Sverige är koncentrerad till sex län som står för 90 procent av resorna. Vilka dessa län är framgår i tabell 7 som också redovisar undersökningens resultat vad gäller antalet resor till länen år 2012. Undersökningen pekar på att näst efter Stockholm är Norrbotten det vanligaste resmålet för Finländarna med ca 1 miljon besök (resor) år 2012. Länet beräknades också ha en halv miljon besök (resor) från Norge under 2012.

Den nordiska gränshandeln i Norrbotten rapporteras vara uppdelad i två huvudsakliga delar – finska resor som går främst till Tornedalen och IKEA i Haparanda, samt norska resor som går främst till Abisko och Kiruna.

Tabell 7. Nordisk turism till Sverige; miljoner resor per besökt län och hemland år 2012

	Norge	Finland	Danmark	Totalt
Stockholms län	1,2	2,7	0,7	4,5
Skåne län	0,2	0,1	2,4	2,7
Västra Götalands län	4,4	0,1	0,4	4,9
Värmlands län	3,0	0,0	0,0	3,0
Jämtlands län	1,0	0,0	0,0	1,0
Norrbottens län	0,5	1,0	0,1	1,7
Övriga län	1,1	0,3	0,6	2,0
Riket	<i>11,4</i>	<i>4,2</i>	<i>4,2</i>	<i>19,8</i>

Källa: HUI Research (2013)

De nordiska besökarnas konsumtion i detaljhandeln samt på bensinstationer i Norrbotten beräknades omsätta 1,5 miljarder under 2012, vilket motsvarade nära 5 procent av rikets totala omsättning från nordiska turistutlägg i detaljhandeln. Tabell 8 redovisar resultaten från undersökningen av de nordiska besökarnas konsumtion i detaljhandeln i Sverige år 2012, som genomförts av HUI Research. I tabellen motsvarar kolumnen ”detaljhandel” summan av

konsumtionen av dagligvaror och sällanköpsvaror. Nordiska besökare i Norrbotten beräknades ha omsatt totalt 1,2 miljarder kronor i detaljhandeln i länet år 2012 och därtill 300 miljoner kronor i försäljning på bensinstationer. Sysselsättningsmässigt beräknar HUI Research att detta skapar 500 årsverken i detaljhandeln i Norrbotten.

Tabell 8. Nordiska turismutlägg i detaljhandeln per län år 2012, miljarder kronor

	Dagligvaror	Sällanköpsvaror	Bensinstationer	Detaljhandel	Totalt
Stockholms län	2,1	3	0,7	5,1	5,8
Skåne län	0,9	1,1	0,4	2	2,4
Västra Götalands län	5,1	3,6	1	8,7	9,7
Värmlands län	3,3	2,1	1	5,4	6,4
Jämtlands län	1,1	0,5	0,2	1,6	1,8
Norrbottens län	0,7	0,5	0,3	1,2	1,5
Övriga län	0,7	1,5	1	2,2	3,2
Riket	13,9	12,3	4,6	26,2	30,8

Källa: HUI Research (2013)

Den totala ekonomiska omfattningen av besöksnäringen är komplex att beskriva. Med hjälp av undersökningar som den från HUI Research som citeras ovan ökar kunskapen om besöksnäringen i Norrbotten och de resultat som rapporterats möjliggör jämförelser med övriga län och riket. Dock fokuserar den undersökningen endast på besökare från andra nordiska länder, men den största andelen av länets besökare torde vara inhemska. Tillväxtverket (2014b) rapporterar t.ex. att nära 69 procent av gästnätterna i länet bestod av inhemska besökare.

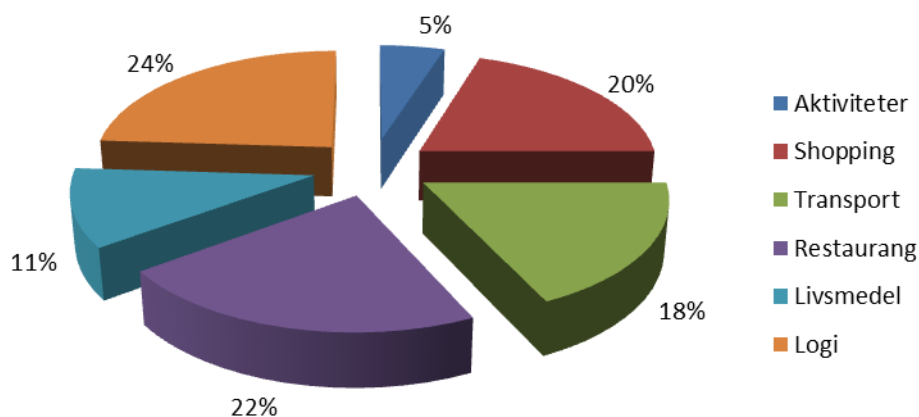
Konsultbolaget RESURS har tagit fram en rapport som beskriver den ekonomiska omfattningen av besöksnäringen i Norrbotten 2013 (se RESURS, 2014). Deras undersökning inkluderar all inresande samt även inomregional turism till/i länet. Rapporten fokuserar endast på Norrbottens län och möjliggör således inte jämförelser med andra län och riket. Resultaten är ändå intressanta att ta upp eftersom de kan öka kunskapen om besöksnäringens roll i Norrbottens län och de kompletterar också tolkningen av andra indikatorer, t.ex. de som hämtats från studien av HUI Research (2013).

RESURS (2014) beräknar att besöksnäringen i Norrbotten år 2013 omsatte 3,3 miljarder kronor vilket skapade underlag för sysselsättning för 2 730 personer. Detta resultat bygger på en beräkning som omfattar inresande och inomregionala besök med längre resväg än 10 mil. En kategori av besök som dock inte ingår i kartläggningen är dagresor från utlandet, vilket

torde innebära att en stor del av gränshandeln inte fångas av undersökningen. För att ge en uppfattning om omfattningen av gränshandeln vid IKEA i Haparanda, som bedöms stå för en betydande andel, rapporterar RESURS att IKEA-varuhuset uppger sig ha nära 5 000 besök per dag och uppskattar andelen finska kunder till 70 procent. Detta skulle innebära över en miljon besökare från Finland per år och ytterligare några hundra miljoner kronor i omsättning enbart från denna verksamhet, enligt RESURS.

Kartläggningen som RESURS har gjort visar också i vilka branscher den omsättning som genereras av besökare i länet uppstår och hur den fördelas. Denna sammanställning, som alltså inte inkluderar utländska dagresenärer, återges i figur 41 nedan. Logi står för den största andelen av omsättningen, men tätt efter kommer restauranger och shopping. Även försäljningen vid bensinstationer utgör en betydande del av den totala omsättningen som skapas av Norrbottens besökare.

Figur 41. Fördelningen av omsättning som genereras av besökare i i Norrbotten 2013

Källa: RESURS (2014)

7.3 Sammanfattning och diskussion

I det här avsnittet har vi, med hjälp av den regionalt fördelade statistik som tillhandahålls av myndigheterna, visat att tillväxten i besöksnäringen i Norrbotten har överträffat den nationella utvecklingen. Detta gäller såväl utvecklingen av kommersiella gästnätter som logiintäkter. I denna mening har länets betydelse för turismen i Sverige ökat. Norrbottens län hade de femte högsta logiintäkterna av landets alla län år 2013, med totalt ca 744 miljoner kronor. Logiintäkten mätt per invånare i Norrbotten var klart över riksgenomsnittet och den femte

högsta av alla län i Sverige, vilket indikerar att besöksnäringen har en relativt stor betydelse i länet.

Besöksnäringen består dock av många fler verksamheter än logi. Besökare till Norrbotten konsumerar i handeln och besöker restauranger. De deltar också i aktiviteter av olika slag och en del av dem tankar sina fordon på bensinstationerna. Sammantaget genererar detta en stor omsättning och skapar ett betydande antal arbetstillfällen.

Besöksnäringen är komplex att beskriva och till vår kännedom tillhandahåller ingen myndighet idag länsfördelad statistik kring den konsumtion som länens besökare svarar för. Sådana uppskattningar har dock gjorts av andra aktörer och de indikerar bland annat att nordiska besökare i Norrbotten konsumerade i detaljhandeln för ca 1,5 miljarder kronor år 2012 vilket skapade ca 500 årsverken (HUI Research, 2013). Konsultbolaget RESURS (2014) har beräknat att den totala omsättningen som genererades av besökare i Norrbotten (exklusive dagresor från utlandet) uppgick till 3,3 miljarder kronor år 2013 vilket skapade underlag för sysselsättning för 2 730 personer.

8. Dynamiken i ekonomin: regional förmåga till ekonomisk förnyelse

8.1 Förutsättningar för ekonomisk förnyelse

Introduktion och definition

Den nationella strategin för regional tillväxt och konkurrenskraft 2014-2020 (se N2014/2502/RT) har som utgångspunkt att bidra till målet *Utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft*. Innovationer och nyskapande i ekonomin är viktiga förutsättningar för både företags och regioners konkurrenskraft (Reglab, 2013). Historiskt har detta också varit en mycket viktig förklaring till Norrbottens ekonomiska utveckling. Även om länet har – och är – starkt beroende av sina naturresurstillgångar har betydande innovationer och teknisk utveckling inom t.ex. gruvindustrin varit centrala för att upprätthålla och stärka konkurrenskraften inom denna sektor (se t.ex. Hellmer, 1996). Det är svårt att förutsäga hur länets industrisektor kommer att se ut i framtiden, men allt talar för att innovationsförmåga även fortsatt kommer att utgöra en central drivkraft för ekonomisk tillväxt.

I ett internationellt sammanhang visar sig Sveriges regioner ofta ha gynnsamma förutsättningar för förnyelse och innovation (Tillväxtanalys, 2013). Är det då möjligt att jämföra hur väl Norrbottens förutsättningar till ekonomisk förnyelse genom innovation och entreprenörskap står sig mot andra län och mot riket som helhet? Ett alternativ är att betrakta resultaten från det Innovationsindex som har utvecklats av organisationen Reglab (2011; 2013), som beskrivs som ett forum för lärande om regional utveckling där regioner, myndigheter, forskare och andra aktörer möts²¹.

Reglabs innovationsindex syftar till att mäta förutsättningar till ekonomisk förnyelse och avser inte primärt att jämföra regioner sinsemellan. Dock består ändå indexet av ett antal jämförbara indikatorer, vilket pekar på att indexet kan ge en meningsfull bild av hur olika regioners förutsättningar till ekonomisk förnyelse skiljer sig åt, utan att egentligen syfta till att åstadkomma en ”rangordning”. Tabell 9 ger en översikt av tre områden som enligt Reglab påverkar förmågan till ekonomisk förnyelse, med fokus på förutsättningar som regionerna själva har möjlighet att påverka. I tabellens högra kolumn framgår också vilka indikatorer

---

²¹ Se t.ex. www.reglab.se

som används av Reglab för att fånga upp dessa förutsättningar och förmågor. Tabellen är hämtad från Reglabs uppdaterade version av Innovationsindexet från 2013 (se Reglab, 2013).

Tabell 9. Indikatorer i Reglabs innovationsindex

Grundförutsättning	
• <i>Öppenhet, tolerans och mångfald av människor och företag</i>	Förvärvsfrekvens bland utlandsfödda, relaterat till förvärvsfrekvens hos personer födda i Sverige
• <i>Kompetent arbetskraft för innovation och förnyelse</i>	Branschfördelning mellan kön – ”Index of dissimilarity”
	Andel med minst 3 års eftergymnasiala studier
• <i>Dynamik som skapar förutsättning för lärande och nya idéer</i>	De 10 största branscherna i länets andel av den totala sysselsättningen
	Andel individer som bytt arbetsgivare under de senaste tre åren
Förnyelseförmåga	
• <i>Förmåga till nyskapande</i>	Andel nystartade företag per 100 befintliga företag
• <i>Positivt klimat till förändring och förnyelse</i>	Andel elever som deltagit i Ung företagsamhets utbildningskoncept av totala antalet gymnasieelever
<i>Fysiskt kapital</i>	Andel som instämmer att företaget är innovativt i Tillväxtverkets undersökning ”Företagens villkor och verklighet”
	Lärosätens intäkter till forskning fördelat på BRP
	FoU-resurser vid privata arbetsställen som andel av BRP
Marknadsförmåga	
• <i>Faktisk förmåga till kommersialisering</i>	Andel entreprenöriella individer i dagbefolkningen
	Andelen patent-, varumärkes- och designansökningar per capita
• <i>Internationella nätverk i näringslivet</i>	Regionens andel av totala antalet riskkapitalinvesteringar
	Utlandsägda företag som andel av totala företagsstocken
	Export som andel av bruttoregionalprodukten

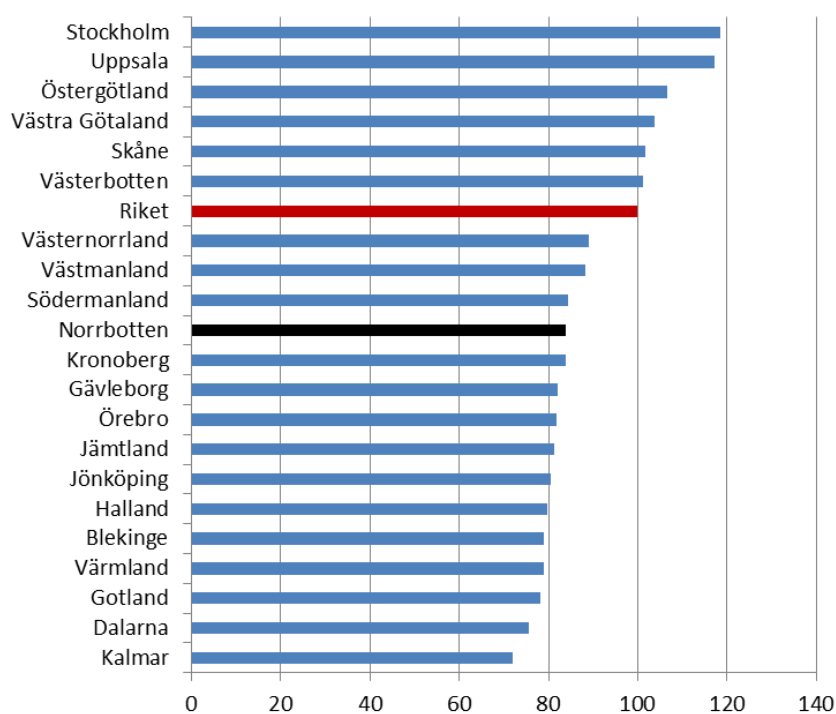
Källa: Reglab (2013)

Innan vi går vidare med att titta närmare på resultaten från Reglabs innovationsindex kan man notera att det från forskarhåll har framförts en viss skepsis generellt mot dagens tillgängliga innovationsindex, till exempel motiverad av att de ofta i huvudsak mäter input och i mindre utsträckning output (se t.ex. Andersson m.fl., 2013). Denna iakttagelse verkar också i hög grad gälla för Reglabs innovationsindex och det är viktigt att poängtera att syftet med detta

index främst är att peka på *förutsättningar* till ekonomisk förnyelse, snarare än att faktiskt mäta innovationsutfall²².

8.1.1 Förutsättningar för ekonomisk förnyelse i Norrbotten jämfört med andra län och riket

Vi ger här en kort genomgång av de huvudsakliga resultaten från Reglabs skattning av Innovationsindexet, med fokus på förutsättningar för innovationsdriven tillväxt i Norrbottens län. I Reglabs beräkning låter man värdet för samtliga regioner (alltså riket) motsvara 100 i indexet. Figur 42 nedan redovisar de samlade indexvärdena för alla regioner. Det är storstadsregionerna som hamnar i topp och Västerbotten utmärker sig som det enda Norrlandslänet med högre indexvärde än riket. Om vi tolkar detta som en typ av ranking hamnar Norrbottens län på plats tio och tillhör därmed ett ”mittenskipt”. Vi tittar närmare på vad som driver dessa resultat när vi redovisar Reglabs indexvärden för respektive ”block” (d.v.s. grundförutsättningar, förnyelseförmåga, marknadsförmåga).

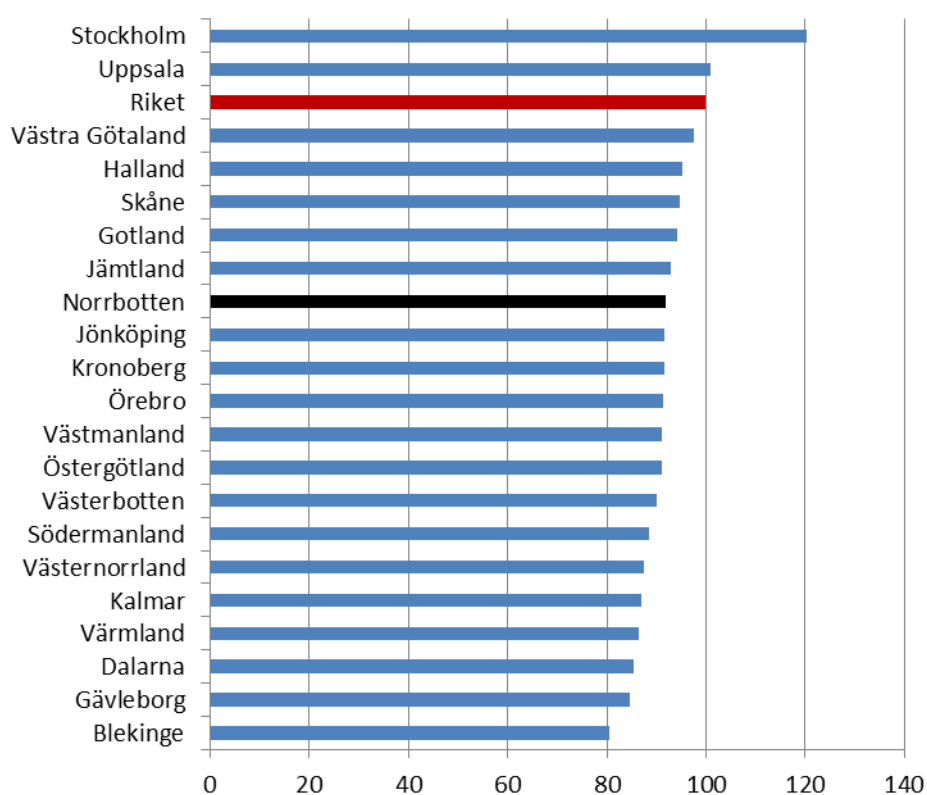
Figur 42. Reglabs Innovationsindex per län

Källa: Bearbetning av resultat från Reglab (2013)

²² Vidare kan också de inputfaktorer (t.ex. patentansökningar) som används vara snedfördelade. Örtqvist (2013) noterar att nära hälften av alla patentansökningar i Sverige under perioden 2010 till 2012 kommer från huvudstadsområdet och menar att en förklaring är att större organisationer ofta ställer sina patentansökningar från bolagets huvudkontor.

Grundförutsättningar

I blocket grundförutsättningar (se fig. 43) är det framförallt Stockholm som sticker ut med ett högt indexvärde. Reglabs analys visar att för de fem län som hamnar högst är det främst indikatorerna utbildningsnivå, ”index of dissimilarity”, samt branschdiversifiering, som slår igenom. För Norrbottens del återfinns länet på en åttondeplats och det är framförallt också dessa indikatorer som håller tillbaka länet från toppskiktet. En förklaring är att arbetskraften i genomsnitt har en något lägre utbildningsnivå i Norrbotten jämfört med riket och ett flertal branscher uppvisar en större könssegregering än det nationella genomsnittet (se t.ex. Ejdemo och Lundgren, 2013).

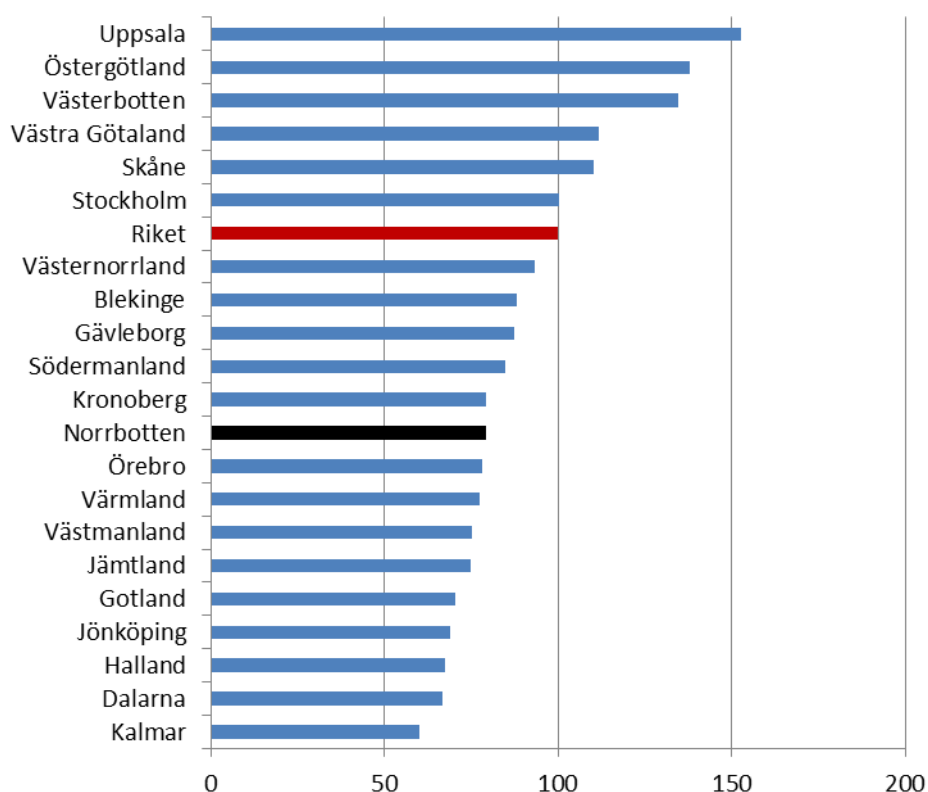
Figur 43. Indexvärden inom blocket Grundförutsättningar (t.ex tolerans och mångfald, kompetens och dynamik)

Källa: Bearbetning av resultat från Reglab (2013)

Förnyelseförmåga

I detta block (se fig. 44) ser vi betydligt större skillnader mellan länen jämfört med grundförutsättningarna. Reglabs analys visar att det framförallt är förekomsten av FoU-resurser som slår igenom för länen med höga indexvärden. Vad gäller lärosätenas

forskningsintäkter i relation till bruttoregionprodukten sticker särskilt Uppsala och Västerbotten ut med höga indexvärden (410,5 respektive 349,7 för den enskilda indikatorn). I relation till BRP har Norrbotten jämförelsevis små forskningsresurser i näringslivet. Länet placerar sig på en sjundeplats vad gäller lärosätenas forskningsintäkter i relation till BRP. Förnyelsegraden – mätt som antalet nystartade företag per 100 befintliga företag – är jämförelsevis låg i Norrbotten, bara fem län hade ett lägre indexvärde för denna indikator. I kommande avsnitt av rapporten undersöker vi företagandet i länet i mer detalj.

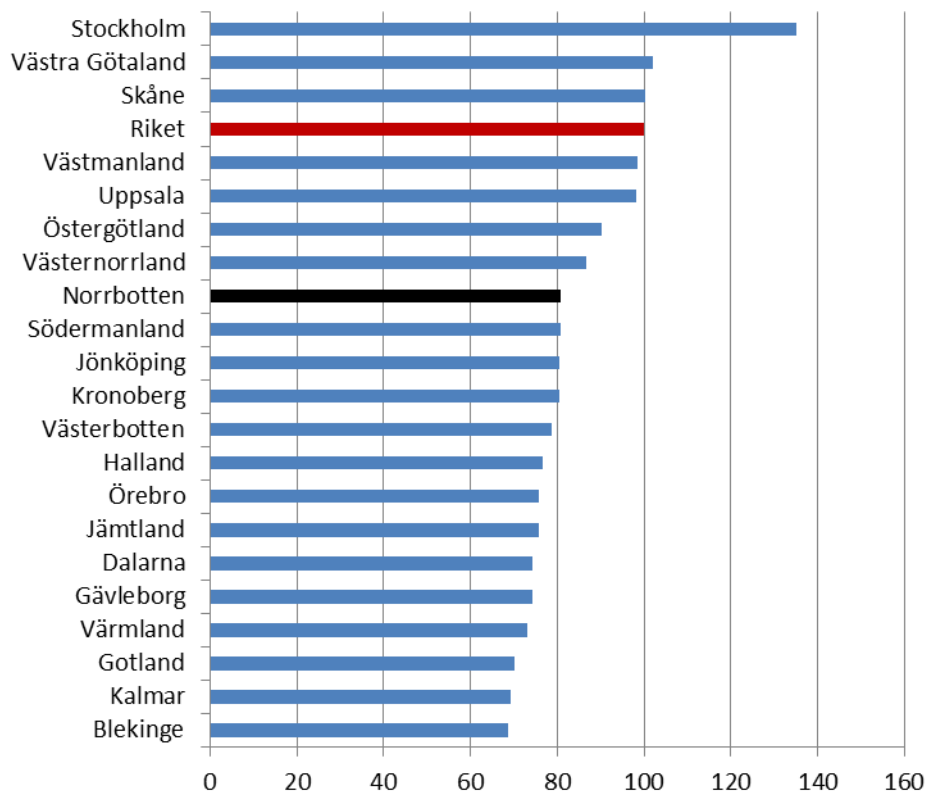
Figur 44. Indexvärden inom blocket Förnyelseförmåga (t.ex nyföretagande, positivt klimat till förändring, fysiskt kapital)

Källa: Bearbetning av resultat från Reglab (2013)

Marknadsförmåga

Blocket Marknadsförmåga syftar till att mäta regionens förmåga att förpacka och kommersialisera en ide på en marknad. Här visar Reglabs analys att storstadsregionerna faller väl ut (se fig. 45), medan Norrbotten placerar sig på en åttondeplats i detta block. Storstadsregionerna har höga värden på patent, varumärken och designansökningar samt riskkapitalinvesteringar. Län som har låga värden har framförallt en låg andel riskkapitalinvesteringar. De enskilda indikatorerna pekar på att Norrbotten har en

jämförelsevis låg andel utlandsägda företag samt låg andel patent-, varumärkes- och designansökningar per capita. Däremot har länet jämförelsevis höga indexvärden för export som andel av BRP och befinner sig i mittenskiktet vad gäller övriga indikatorer.

Figur 45. Indexvärden inom blocket Marknadsförmåga (t.ex. förmåga till kommersialisering, internationella nätverk)

Källa: Källa: Bearbetning av resultat från Reglab (2013)

8.1.2 Sammanfattning och diskussion

Det samlade resultatet från Reglabs skattning av Innovationsindexet indikerar att Norrbotten hamnar ungefär i ett "mittenskikt" av Sveriges län vad gäller förutsättningar till ekonomisk förnyelse. Det enskilda block där Norrbotten faller sämst ut är *förnyelseförmåga*, vilket främst tycks bero på en kombination av att andelen nystartade företag per 100 befintliga är jämförelsevis låg och att näringslivets forskningsresurser som andel av BRP är låg. Vi tittar närmare på nyföretagandet i ett kommande avsnitt av rapporten. Det kan noteras att vissa indikatorer är kopplade till förutsättningarna för de branscher som dominerar den norrbottniska ekonomin. I länet är olika processindustrier t.ex. viktiga, och patentbenägenheten i dessa är överlag lägre än motsvarande benägenhet i andra branscher (t.ex. läkemedelsbranschen). Den tekniska utvecklingen i t.ex. gruvsektorn och pappers- och

massaindustrin förutsätter normalt samverkan mellan ett stort antal aktörer med olika kompetens, och detta försvårar ofta möjligheterna att genom patent behålla ny kunskap inom företaget.

Reglab gör också några nedslag över tiden som för Norrbottens del visar att indexvärdet för förnyelseförmåga har minskat relativt mycket sedan 2010. I en tidigare version av Innovationsindexet (se Reglab, 2011) hamnade Norrbotten på en sjundeplats inom blocket förnyelseförmåga men i det uppdaterade indexet hamnar länet på en tolfteplats inom förnyelseförmåga. Den enskilda indikator inom detta block där Norrbotten verkar ha tappat mest gentemot andra län sedan 2010 är ”andelen som instämmer att företaget är innovativt...”, som hämtas från Tillväxtverkets återkommande enkätundersökning av små- och medelstora företag.

8.2 Företagandet i länet: några enskilda indikatorer

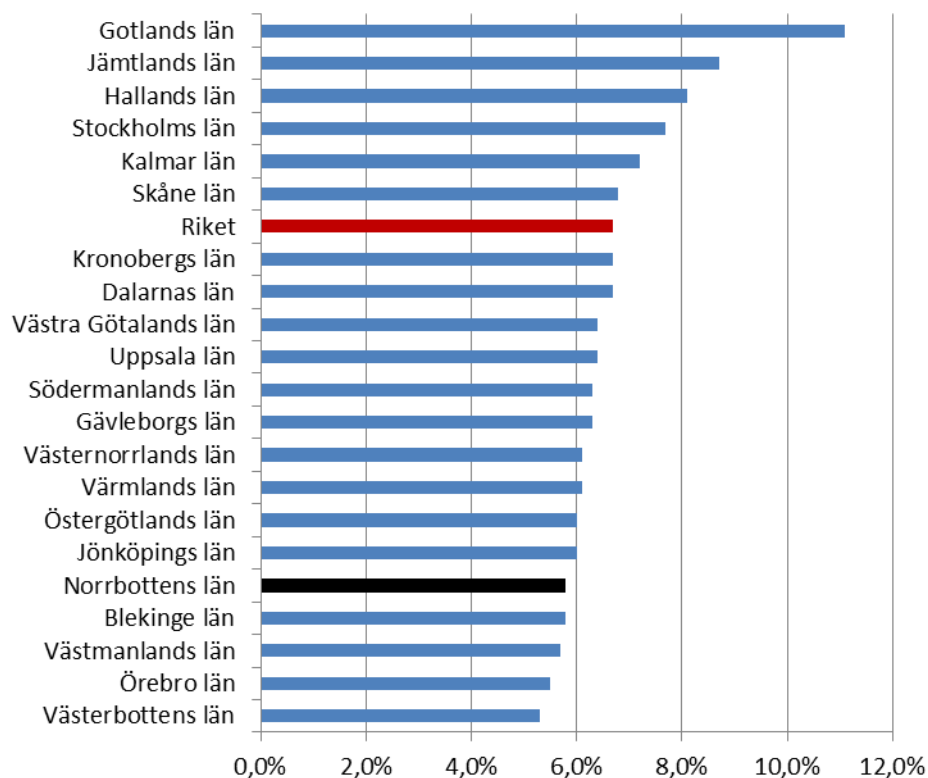
Introduktion och definition

Reglabs innovationsindex pekar på att förutsättningarna för ekonomisk förnyelse i Norrbotten hamnar i ett mittenskiert i jämförelse med andra svenska län. En av de indikatorer som i någon mening bidrar till att dra ner länets förutsättningar är det relativt låga nyföretagandet, där bara fem län hade ett lägre index än Norrbotten. Det tyder med andra ord på att Norrbotten verkar sakna ett visst mått av entreprenörskap jämfört med många andra län. De befintliga företagen har dock visat sig ha starka tillväxtambitioner (vilket framgår i t.ex. Örtqvist, 2013 samt Tillväxtverket, 2014a).

Örtqvist (2013) genomförde intervjuer med företagare i länet, där ett flertal företagsledare menade att det var viktigt att arbeta med attityder till företagande och entreprenörskap för att skapa en entreprenöriell kultur och anda. Ylinenpää och Tham (2014) menar att den kulturella aspekten är viktig att betona; i Norrbotten har näringslivet i stor utsträckning baserats på storskaliga företag och exploatering av naturtillgångar vilket har lett till ett kulturellt värdesystem som i huvudsak varit inriktat mot lönearbete. Dock beskriver de en förändrad bild under senare år, med ett ökat företagande i länet. Det här motiverar att vi gör en närmare granskning av indikatorer kring hur företagandet såväl som nyföretagandet ser ut i länet. I detta avsnitt undersöker vi utvecklingen av andelen egna företagare av hela befolkningen i åldrarna 20-64 år samt nyföretagandet per 1000 invånare.

8.2.1 Företagandet i Norrbotten jämfört med andra län och riket

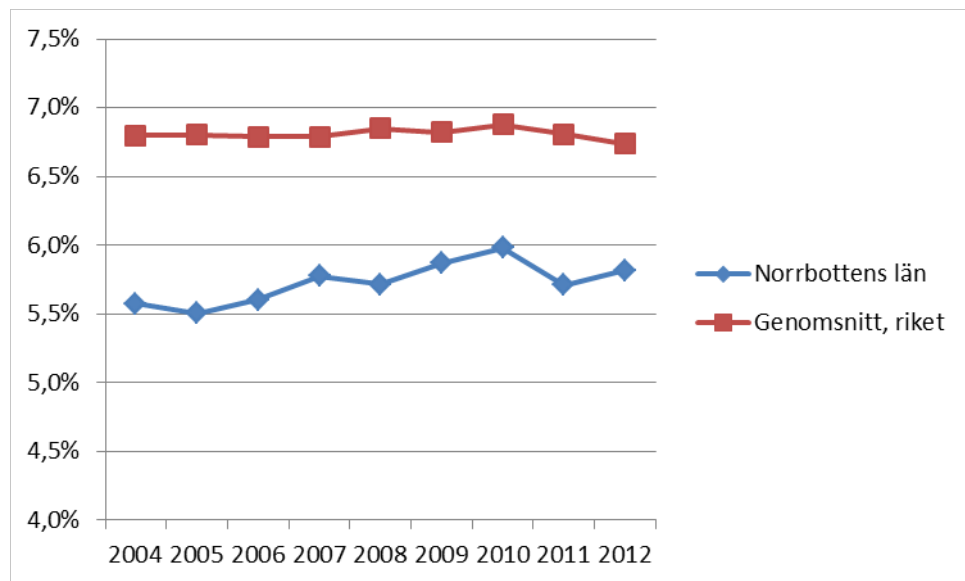
Figur 46 redovisar en länsvis jämförelse av andelen egna företagare av hela befolkningen i åldrarna 20-64 år. Andelen företagare är relativt låg i Norrbotten och det var bara fyra andra län som hade en lägre andel år 2012.

Figur 46. Andel företagare 2012 av den totala befolkningen 20-64 år per län

Källa: SCB, via ekonomifakta.se

Figur 47 visar hur andelen företagare har utvecklats sedan 2004 jämfört med riket. Som vi ser är andelen företagare i Norrbotten fortfarande lägre än i riket, men andelen ökar över tiden och länet knappar in på riket vad gäller denna indikator. Ylinenpää och Tham (2014) menar att detta innebär att regionen idag har många egna entreprenöriella förebilder.

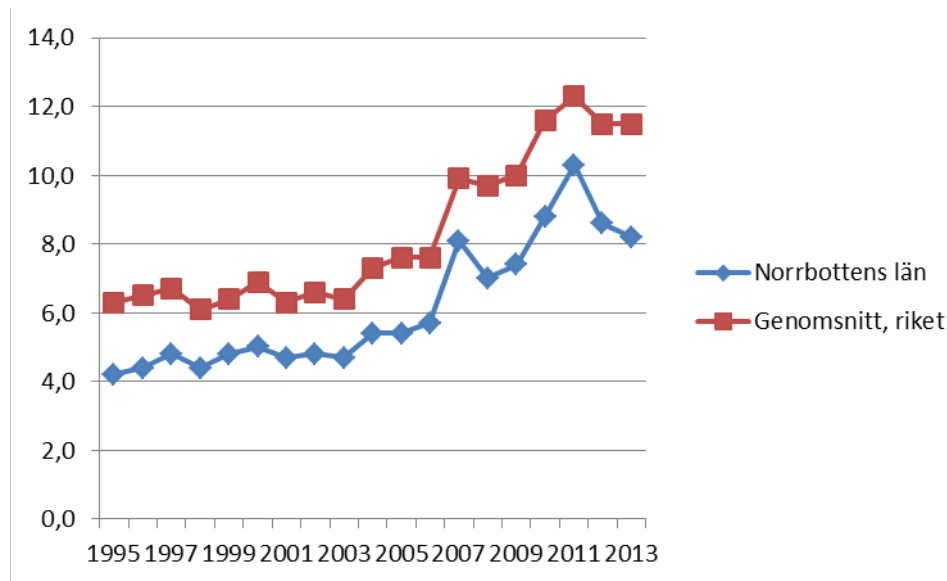
Figur 47. Andel företagare av befolkningen 20-64 år

Källa: SCB, via ekonomifakta.se

8.2.2 Nyföretagandet i Norrbotten jämfört med andra län och riket

När det gäller förnyelsegraden visar Reglabs indikator, som mäter antalet nystartade företag per 100 befintliga företag – att den är jämförelsevis låg i Norrbotten. Om vi i stället betraktar nyföretagandet per 1 000 invånare så hade länet det lägsta antalet nystartade företag under 2013 av alla län. Detta år startades 8,2 nya företag per 1 000 invånare i länet

Figur 48 visar hur denna indikator har utvecklats sedan 1995. Under hela mätperioden har länet haft ett lägre nyföretagande per 1 000 invånare än riket, men under 2013 var faktiskt skillnaden som störst; i genomsnitt startades under perioden årligen 2,1 färre företag per 1 000 invånare, men år 2013 var ”underskottet” 3,3 jämfört med riket. Sedan 2007 är skillnaden mellan nyföretagandet i länet och riket konsekvent större än under mätperiodens tidigare år, vilket sammanfaller med den period då sysselsättningsutvecklingen i länet tog fart på allvar, samtidigt som förvärvsfrekvensen både överträffade rikets och fortsatte att öka i snabbare takt. Detta kan indikera att högkonjunkturen i länet och den starka efterfrågan på arbetskraft i viss utsträckning har hållit tillbaka nyföretagandet. Gruvindustrin kan t.ex. ha attraherat kompetent arbetskraft som under andra förhållanden hade valt att starta eget.

Figur 48. Nyföretagandet som antalet nya företag per 1000 invånare

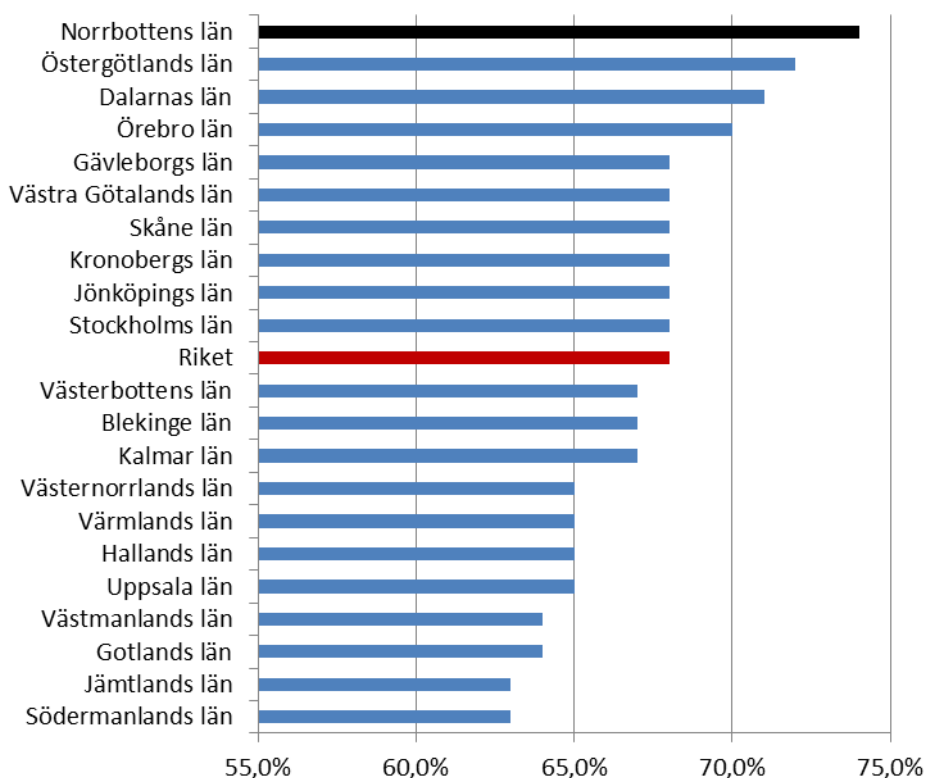
Källa: Tillväxtanalys, via ekonomifakta.se

Ylinenpää och Tham (2014) påpekar att ett högt nyföretagande under vissa förutsättningar (t.ex. i länets mindre inlandskommuner) kan återspegla en besvärlig situation på arbetsmarknaden. De s.k. levebrödsföretagen utgör den vanligaste formen av nyföretagande och motiveras vanligen av en önskan att skapa försörjning för företagaren och dennes familj.

I nuläget har länet som bekant en hög förvärvsfrekvens – högre än riket i helhet - vilket också torde innebära att andelen som har incitament till levebrödsföretag är lägre i Norrbotten än i riket. Men om konjunkturen förändras och efterfrågan på arbetskraft minskar kan detta komma att resultera i ett ökat antal levebrödsföretag och en förändring mot andra näringar än de storskaliga och råvaruexploaterande. Ett sådant scenario förutsätter att länet lyckas vara attraktivt som boplats. Kanske talar länets historik som yttrat sig i ett värdesystem inriktat mot lönearbete mot en sådan utveckling, men Ylinenpää och Tham (ibid) ser också tecken på att kulturen har förändrats och att intresset för entreprenörskap och eget företagande ökar, särskilt bland yngre människor.

8.2.3 Överlevnadsgraden för företag i Norrbotten jämfört med andra län och riket

Samtidigt som nyföretagandet i Norrbotten är lågt jämfört med andra län visar en uppföljning som myndigheten Tillväxtanalys²³ har gjort av företag som startade år 2008, att företagen i Norrbotten hade den högsta överlevnadsgraden tre år efter start. Jämfört med övriga riket startade relativt få företag i Norrbotten 2008, men efter tre år var 74 procent av dem fortfarande verksamma. Motsvarande andel på nationell nivå var 68 procent. Figur 49 redovisar företagens överlevnadsgrad per län. Företag med hög överlevnadsgrad tycks signalera stabilitet och uthålliga affärsidéer, men det kan också vara ett symptom på ett lågt ”risktagande” eller kanske svaga incitament att starta företag som har osäkra förutsättningar, vilket stöds av det låga nyföretagandet.

Figur 49. Överlevnadsgrad bland nystartade företag 2008 tre år efter start

Källa: Tillväxtanalys (2013:01)

Det finns flera tänkbara skäl till att överlevnadsgraden är högre i en region än en annan. Ett möjligt skäl är om de nya företagen i den ena regionen i högre utsträckning består av avknopningsföretag än i den andra. Sådana s.k. ”spinoffs” tenderar att prestera bättre i

²³ Se: Tillväxtanalys 2013:01, ”Uppföljning av 2008 års nystartade företag tre år efter start.” Tillväxtanalys, Örebro.

termer av både sysselsättning och överlevnad än andra nya företag eftersom de från start innehåller ett högt kunnande och bär med sig idéer som uppstått hos den tidigare arbetsgivaren (menar t.ex. Andersson, 2013). En högre överlevnadsgrad kan också eventuellt vara ett tecken på svag konkurrens inom regionen. Det är möjligt att så är fallet åtminstone på vissa marknader i Norrbotten, men det är svårt att identifiera vilka det i så fall är. I avsnittet som redovisar en fördjupning kring länets specialiseringar fann vi att olika typer av finansiella tjänster samt juridisk och ekonomisk konsultverksamhet var underrepresenterade i länet jämfört med riket. Möjligen är det en fingervisning, men dessa branscher är sannolikt relativt koncentrerade till större städer och särskilt Stockholm.

9. Andelen högskoleutbildade och Luleå tekniska universitets roll

Introduktion och definition

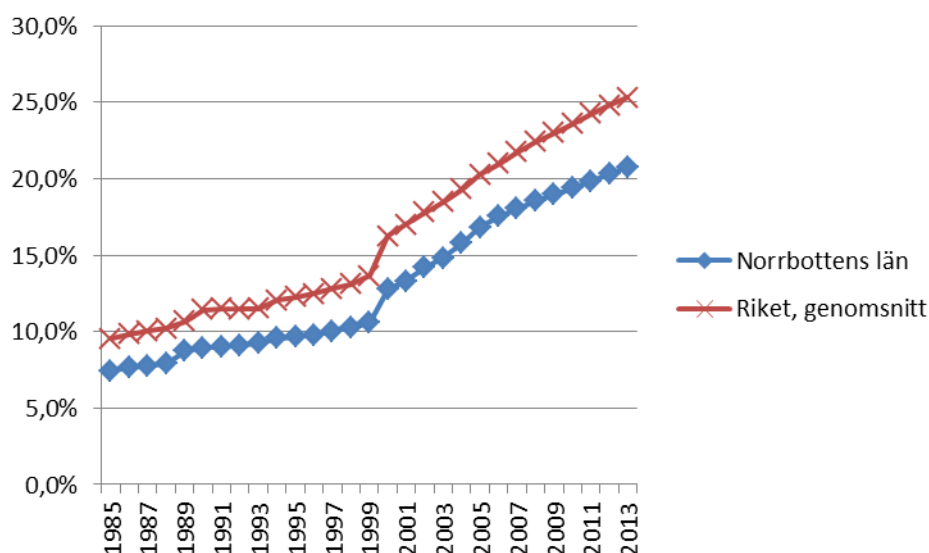
Tillgången till en välutbildad arbetskraft med rätt kompetens är viktig för en regions tillväxt- och innovationsmöjligheter. Genom åren har dock den tillväxtmodell som präglar Norrbotten lett till att länet under lång tid har haft en relativt lågutbildad arbetskraft, men med höga löner och övergångstalen från gymnasie- till högskoleutbildning har varit relativt låga (Ejdemo och Lundgren, 2013). Under det senaste årtiondet har dock andelen högskoleutbildade ökat relativt snabbt, men den är fortfarande lägre än det nationella genomsnittet. I det här avsnittet betraktar vi utbildningsnivån i Norrbotten jämfört med övriga län och riket, med särskilt fokus på andelen högskoleutbildade, mätt som befolkningen i åldrarna 25 till 64 år med minst tre års eftergymnasial utbildning. Vi illustrerar också Norrbottens roll som ett universitetslän genom att lyfta fram antalet examina från Luleå tekniska universitet över tiden.

För länets del är det en viktig tillgång att ha ett universitet. Det bidrar till att bygga upp ett humant och socialt kapital i länet som förstärker länets attraktivitet och konkurrenskraft och det drar till sig en stadig genomströmning av internationella såväl som nationella besökare. En tät samverkan mellan LTU och länets näringsliv stärker förutsättningar för teknikutveckling och kompetensförsörjning i regionen och avknoppningar från universitetet. På många sätt gynnar ett universitet i en region också resten av landet; mest uppenbart är att ett stort antal studenter utbildas vid LTU och blir sedan bosatta och verksamma i andra län. Dessutom uppstår vid alla lärosäten forskningsresultat och annan kunskap som spiller över nationellt och i hög grad också internationellt. Att fånga ”nyttan” eller ”värdet” av detta med någon indikator är knappast möjligt och definitivt inte inom ramen för denna rapport, men det vi kan göra är att närmare beskriva antalet examina från LTU och antalet examinerade från Norrbotten, samt också var dessa människor sedan har bosatt sig med hjälp av ett ”nedslag” för de personer som examinerades i Sverige läsåret 2011/12. Först ska vi dock ge en bild av hur utbildningsnivån i Norrbotten ser ut och hur den jämför sig med övriga län och riket

9.1 Andelen högskoleutbildade i Norrbotten jämfört med andra län och riket

Figur 50 visar hur andelen högskoleutbildade har utvecklats sedan mitten av 1980-talet i Norrbotten och i riket som helhet. Under perioden 1985-2013 ökade utbildningsnivån markant och idag har omkring en fjärdedel av befolkningen i åldrarna 25-64 år minst treårig

eftergymnasial utbildning. I Norrbotten är andelen högskoleutbildade fortsatt lägre än i riket. Andelen ökar visserligen kontinuerligt, men avståndet till övriga riket fortsätter faktiskt att växa.

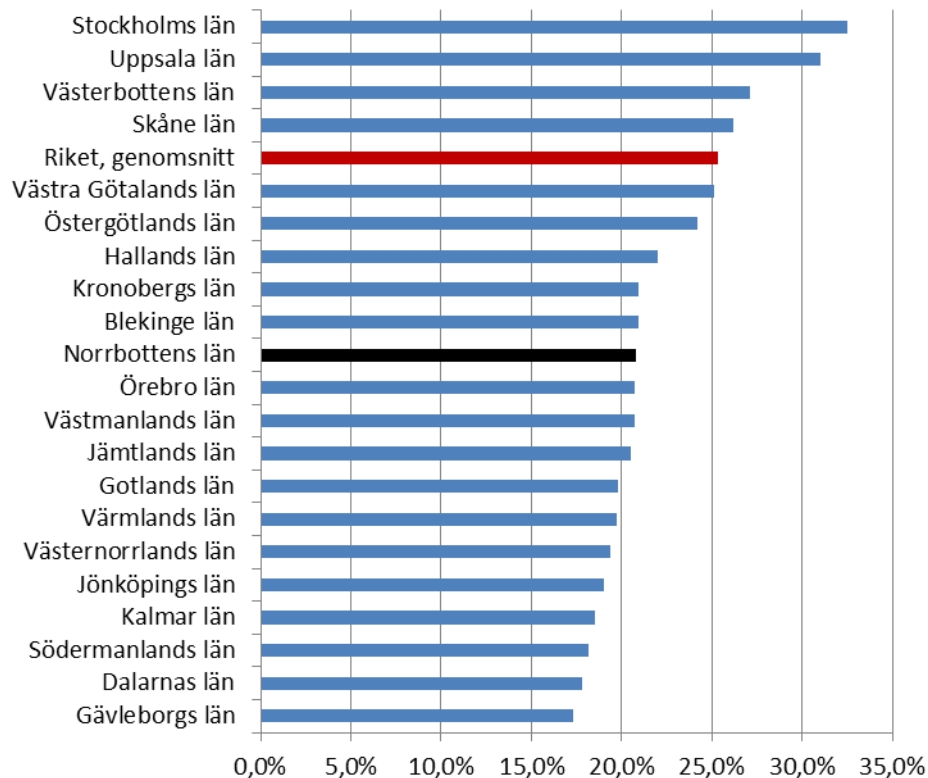
Figur 50. Andel högskoleutbildade av befolkningen 25-64 år*

Källa: SCB, via ekonomifakta.se
*Minst 3 års eftergymnasial utbildning

I figur 51 redovisas en nulägesjämförelse av andelen högskoleutbildade per län. Högst andel har storstadslänen samt de län som har stora universitet. Norrbotten placerar sig i ett mittenskiakt bland länen och det är tydligt att framförallt Stockholms och Uppsala län har ett stort försprång gentemot övriga län. En del av förklaringen är skillnader i arbetsmarknadens efterfrågan på kompetens – i Norrbotten har efterfrågan på arbetskraft till yrken som normalt kräver gymnasiekompetens varit stor under 2000-talet.²⁴ En ökad specialisering mot branscher med relativt låg utbildningsnivå har, som vi visar i tidigare avsnitt, möjliggjort att länets bidrag till BNP ökar. Dessvärre kanske den stora efterfrågan på arbetskraft också dämpar tillväxten i humankapital genom ett – särskilt i vissa kommuner – relativt lågt incitament till högre utbildning? Unga personer i t.ex. malmfälten har haft lätt att få välbetalda arbeten i t.ex. gruvsektorn, och dessa väljer därför att skjuta upp eventuella universitetsstudier.

²⁴ Ejdemo och Lundgren (2013) visar att sådana yrken har haft en så hög sysselsättningstillväxt i länet, att andelen sysselsatta i yrken som kräver gymnasiekompetens har ökat under 2000-talet, trots att sysselsättningen också har ökat i mer kvalificerade yrken i Norrbotten.

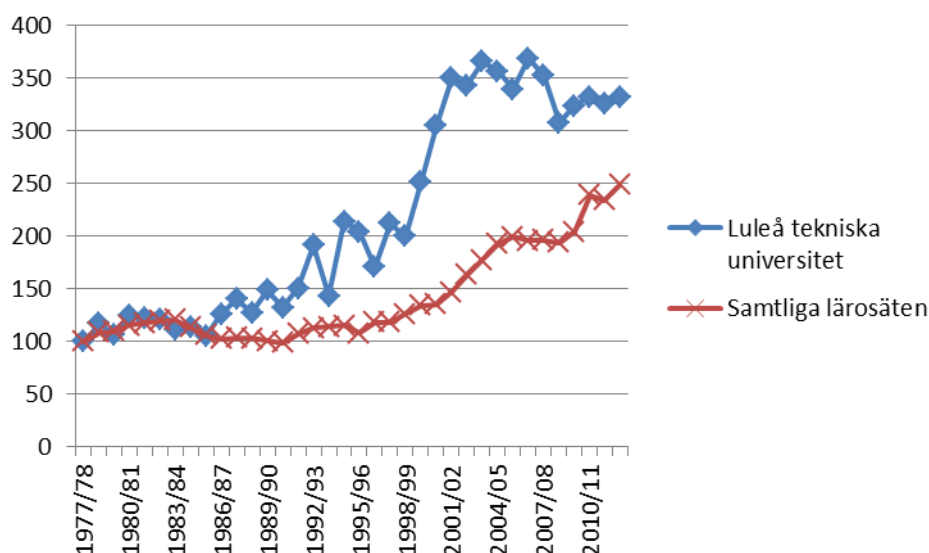
Figur 51. Andel högskoleutbildade av befolkningen 25-64 år per län, 2013

Källa: SCB, via ekonomifakta.se

9.2 Luleå tekniska universitets roll

För att undersöka Norrbottens roll i den svenska ekonomin har vi hittills fokuserat mycket på de stora basindustrierna, men den växande tjänstesektorn får också en allt större betydelse både nationellt och regionalt. Arbetsmarknaden i Sverige blir alltmer kunskapsintensiv och tillgången till en välutbildad arbetskraft är därför en förutsättning för fortsatt tillväxt och konkurrenskraft. I detta avseende har landets lärosäten en stor och viktig roll att fylla. För att öka kunskapen om Norrbottens bidrag till samhällsekonomin är det därför också motiverat att ta upp den ”produktion” av välutbildade ingenjörer, lärare, ekonomer, samhällsvetare, hälsovetare och andra akademiker som Luleå tekniska universitet svarar för i Norrbotten.

Ett sätt att få en övergripande uppfattning är att titta på antalet examina över tiden. I figur 52 redovisar vi ett index, som visar på flera perioder av betydande ”tillväxt” i antalet examina. Särskilt under 2000-talets början ökade antalet examina från LTU i snabb takt och universitetets bidrag till det totala antalet examina i Sverige växte.

Figur 52. Index antal examina per läsår (1977/78=100)

Källa: SCB, egen bearbetning

Med hjälp av statistik från Universitetskanslerämbetet, som redovisas i tabell 10, kan vi få en uppfattning om hur LTU:s bidrag till det totala antalet examinerade studenter såg ut för de som tog sin examen under läsåret 2011/12. Enligt statistiken examinerade Luleå tekniska universitet 1210 personer detta läsår. Av dessa personer hade 500 personer rekryterats från högskolelänet (d.v.s. Norrbotten). Två år efter examen bodde 510 personer fortfarande kvar i Norrbotten, vilket innebär att omkring 58 procent av de som tog examen vid LTU under läsåret 2011/12 var bosatta och verksamma i andra län eller länder.

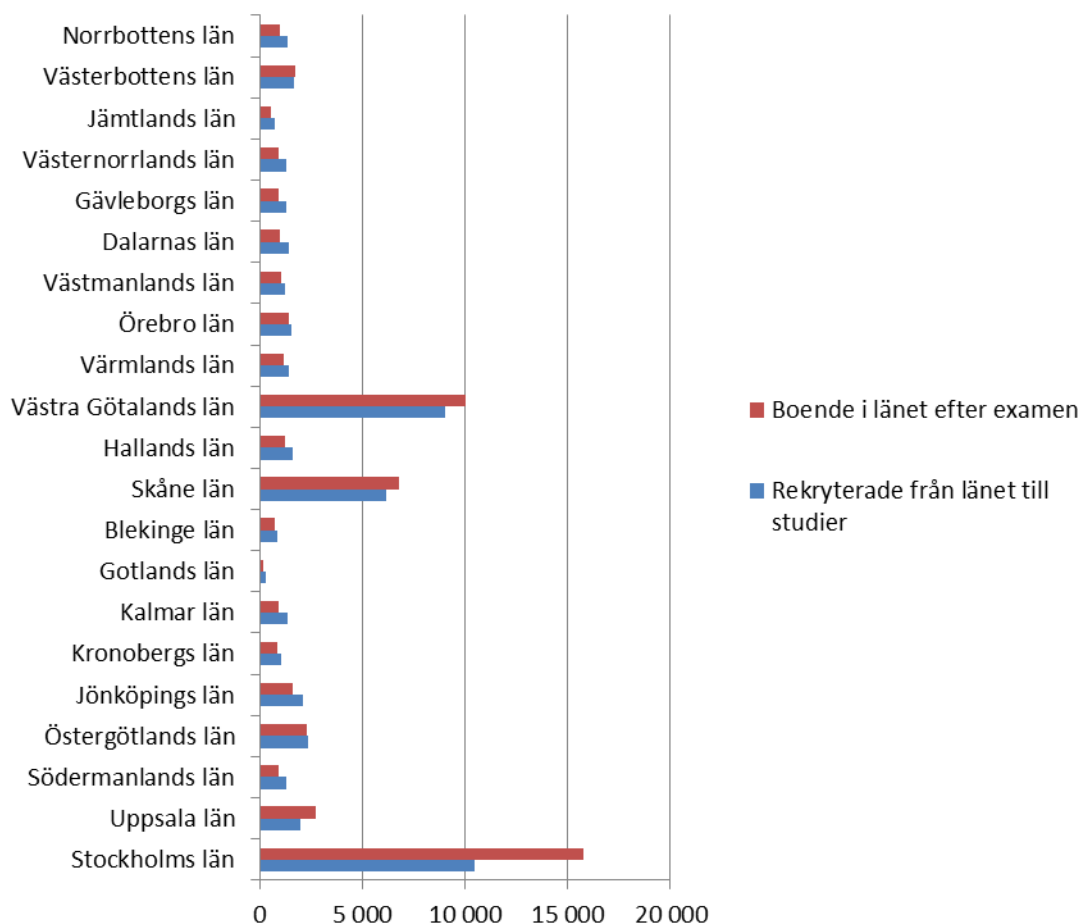
Tabell 10. Examinerade från LTU 2011/12 samt deras "flyttnetto"

	Examinerade 2011/12	Rekryterade från högskolelänet	Boende i högskolelänet 31 dec 2013
Luleå tekniska universitet	1210	500	510

Källa: Universitetskanslerämbetet (2014)

Ovanstående tabell visar att 500 personer av de som examinerades från LTU läsåret 2011/12 rekryterades från Norrbotten. Universitetskanslerämbetets siffror visar också att av de som examinerades under detta läsår hade fler personer valt att lämna Norrbotten för att studera på annan ort än de som valde att studera vid LTU. Totalt rekryterades 1370 personer från Norrbottens län (av de som tog examen 2011/12). Två år efter examen bodde 1000 personer av denna grupp i Norrbotten och det var alltså 370 stycken färre än vad som totalt rekryterades från länet till högre studier.

Figur 53 redovisar en sammanställning av antalet examinerade personer i Sverige läsåret 2011/12, uppdelat på vilket län de rekryterades från och hur många ur denna grupp som bodde i länet två år efter examen. De tre storstadslänen samt Uppsala och Västerbotten var de enda som hade fler av de examinerade som bodde i länet efter examen, än som rekryterades från respektive län. Särskilt stor är skillnaden för Stockholms län, som figuren visar. Detta pekar på att tillväxten av humankapital i storstadsregionerna verkar dra ifrån övriga landet.

Figur 53. Examinerade personer 2011/12: Rekryterade från respektive län till högre studier och antalet som bor i länet två år efter examen

Källa: Universitetskanslerämbetet

9.3 Sammanfattning och diskussion

När nya näringar växer och produktionsteknologin blir mer komplex blir arbetsmarknaden alltmer kunskapsintensiv. En förutsättning för att en region ska kunna bibehålla eller öka sin attraktivitet och konkurrenskraft torde därför vara att det finns ett tillräckligt humankapital i form av utbildad arbetskraft samt entreprenöriella och innovativa invånare som kan bidra till

ekonomisk förnyelse och hitta de nya tillväxtbaserna när de traditionella näringarnas växtkraft mattas av. Det finns förstås andra vägar att skaffa kompetens och kunskap än genom formell utbildning, men som indikator på hur länets utveckling av sådant humankapital fortgår är andelen högskoleutbildade av befolkningen ett betydelsefullt mått att ta upp.

I det här avsnittet har vi sett att andelen högskoleutbildade växer i både länet och riket, men på detta område ser Norrbotten ut att tappa mark då tillväxttakten har varit högre på nationell nivå. En förklaring är att storstäderna fortsätter att locka till sig den välutbildade arbetskraften på grund av karriärmöjligheter och ett större utbud av sådant som sammantaget gör städerna attraktiva. I Norrbotten har också efterfrågan på arbetskraft i yrken som normalt kräver gymnasiekompetens varit hög och regionens specialisering mot branscher där dessa yrkesgrupper efterfrågas har sannolikt bidragit till att dämpa Norrbottningarnas incitament till högre utbildning under 2000-talets senare hälft och fram till nuläget.

Luleå tekniska universitet fyller en viktig roll i att utbilda både länets och andra regioners invånare som söker sig till högre studier. Hösten 2014 hade universitetet ca 19 000 studenter på fyra campusorter (däribland Skellefteå i Västerbotten). Av de människor som examinerades från LTU under läsåret 2011/12 var fler rekryterade från övriga län och länder än från Norrbotten och fler blev också sedan bosatta och verksamma på andra platser än i länet.

10. Demografi och regionala transfereringar

I rapportens tidigare avsnitt har vi främst fokuserat på Norrbottens produktion av olika värden för att öka kunskapen kring länets roll i den svenska ekonomin. Detta har resulterat i en bild av ett produktivt län som har haft hög tillväxt i sysselsättningen och som ökat sitt bidrag till BNP under 2000-talet. Vi balanserar nu denna bild med att också undersöka länets beroende av nationen i form av de sociala trygghetssystemen och den gemensamt finansierade välfärden.

I detta avsnitt betraktar vi olika transfereringar till regionens hushåll och undersöker i vilken utsträckning Norrbottningarna är beroende av bidragsförsörjning. Därefter undersöker vi på regional såväl som lokal nivå den offentliga sektorns behov av bidrag, i meningen att resurser omfördelas inom ramen för det utjämningsystem som finns till för att säkerställa att samhällets krav på service kan mötas.

10.1 Hushållens bidragsförsörjning

Introduktion och definition

SCB publicerar statistik kring antalet personer som försörjs med sociala ersättningar och bidrag – dessa är alltså åtminstone för tillfället ”bidragsberoende”. Dessa transfereringar består av sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare förtidspension), ersättning vid arbetslöshet, samt ekonomiskt bistånd. För att skapa jämförbarhet mellan de olika typerna av ersättningar mäter SCB dessa i helårsekvivalenter – det antal individer som skulle kunna försörjas under ett helt år med full ersättning – vilket innebär att två personer som varit t.ex. heltidsarbetslösa ett halvår var, motsvarar en helårsekvivalent i statistiken.

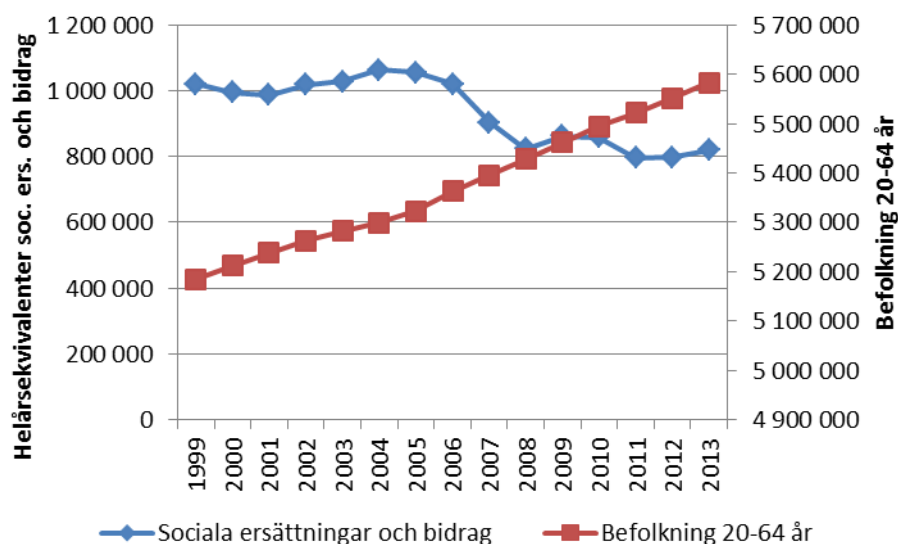
Norrbotten jämfört med andra län och riket

För det första kan man konstatera att den ekonomiska politiken förändrades under 2000-talets senare hälft i syfte att minska andelen bidragsförsörjda och stimulera till ett ökat antal förvärvsarbetande. Detta återspeglas i en relativt snabb nedgång av antalet människor med bidragsförsörjning, som vi snart ska titta närmare på. Den offentliga debatten pekar på att de sociala trygghetssystemen och transfereringarna är en laddad fråga och beskrivningar av hur bidragsförsörjningen har utvecklats kräver både försiktighet och eftertanke. I sammanhanget är det relevant att påpeka att de skärpta reglerna kring sociala ersättningar och bidrag verkar

ha lett till en tydlig minskning av olika transfereringar till hushållen, men det är i sig inget kvitto på att befolkningens ekonomiska välfärd har ökat.

De som får sin försörjning från bidragssystemen befinner sig i en typ av utanförskap, men det finns också personer som lever utanför utanförskapet. Svenskt Näringsliv (2012) har publicerat en rapport med statistik som producerats av SCB, som visar att det år 2009 fanns 140 000 svenskar i arbetsför ålder som under minst ett helt år saknat inkomster (även från bidrag) och varken deltagit i utbildning eller sökt arbete genom arbetsförmedlingen. På nationell nivå var andelen som befann sig utanför utanförskapet enligt mätningen 2,3 procent av befolkningen i arbetsför ålder. För Norrbottenskommunerna i genomsnitt var andelen 1,2 procent av ungdomarna (16-24 år) och 1,5 procent av de vuxna (25-64 år). För hela nationen fanns överlag ett systematiskt samband mellan förvärvsgrad och andelen utanför utanförskapet. Detta pekar sammantaget på att det finns ett mörkertal som påverkar tolkningen av de sociala trygghetssystemens utveckling.

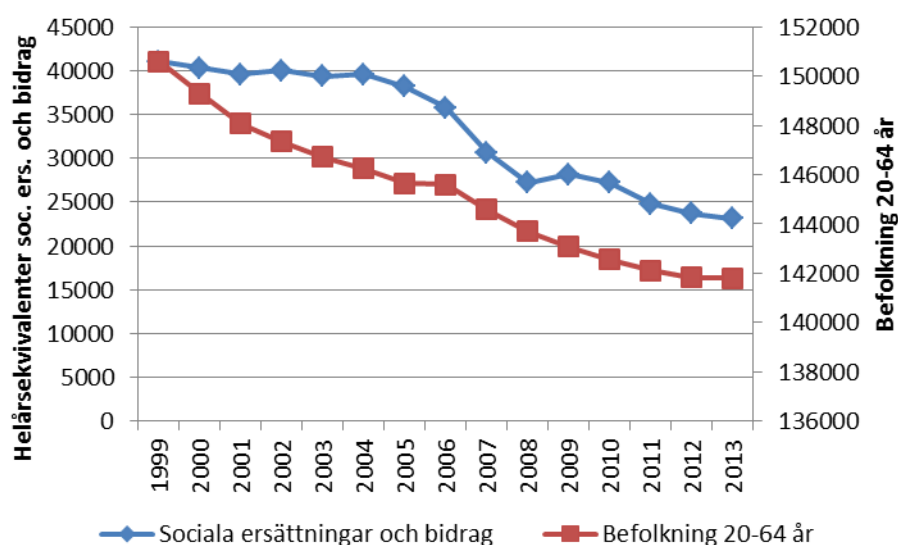
Vi ska nu titta närmare på det utanförskap som fångas av indikatorer kring bidragssystemen. Figur 54 visar utvecklingen av antalet bidragsförsörjda mätt som helårsekvivalenter, samt arbetskraftens storlek, mätt som folkmängden i åldrarna 20-64 år sedan 1999. Den relativt snabba nedgången av antalet bidragsförsörjda under 2000-talets senare hälft återspeglar perioden när den förändrade ekonomiska politiken träder i kraft, som vi nämnde i början av avsnittet. Samtidigt har arbetskraftens storlek uttryckt som befolkningen i åldrarna 20-64 år ökat under perioden.

Figur 54. Bidragsförsörjning (helårsekvivalenter) och befolkning 20-64 år i riket

Källa: SCB

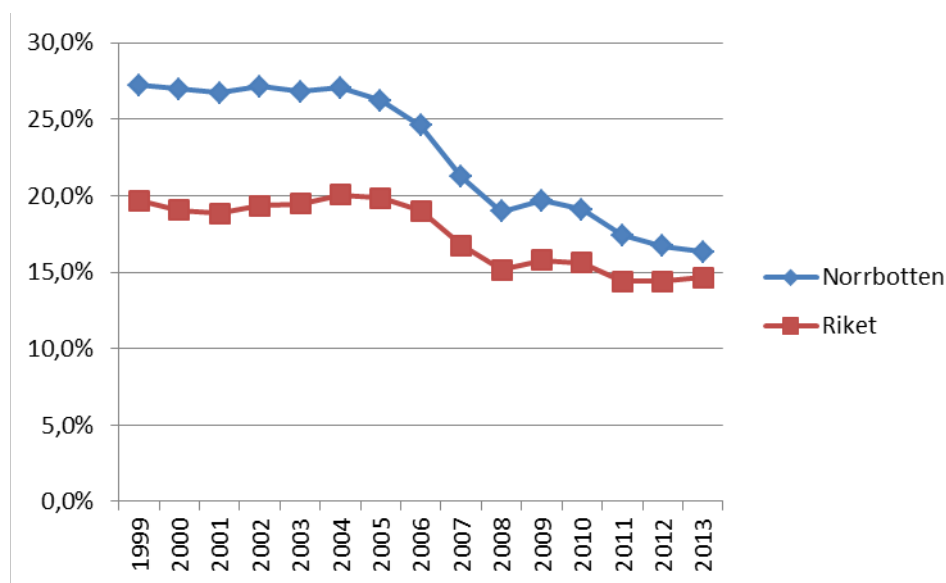
I Norrbottens län har en betydande minskning av antalet bidragsförsörjda i termer av helårsekvivalenter skett. Detta framgår av figur 55. Under det senaste årtiondet har antalet bidragsförsörjda i länet minskat med ca 40 procent. Bidragsförsörjningens utveckling i länet verkar efterlikna den demografiska utvecklingen, åtminstone i form av utvecklingens riktning, medan dessa på nationell nivå har utvecklats i motsatt riktning sedan 2000-talets mitt fram tills helt nyligen, då bidragsförsörjningen ökade något i riket.

Figur 55. Bidragsförsörjning (helårsekvivalenter) och befolkning 20-64 år i Norrbotten

Källa: SCB

En mer jämförbar indikator för bidragsförsörjningen är att mäta andelen av befolkningen i åldrarna 20-64 år som får sociala ersättningar och bidrag. Hur denna indikator har utvecklats i Norrbotten respektive riket framgår av figur 56. Vi ser här att andelen med bidragsförsörjning var större i Norrbotten än i riket under mätperiodens början – den var faktiskt högst i Sverige. Andelen har närmat sig den nationella nivån, men var år 2013 fortsatt 1,6 procentenheter högre. Under de senaste åren har minskningen stagnerat på nationell nivå och istället ökade andelen bidragsförsörjda något under 2013, medan bidragsförsörjningen har fortsatt att minska i Norrbotten.

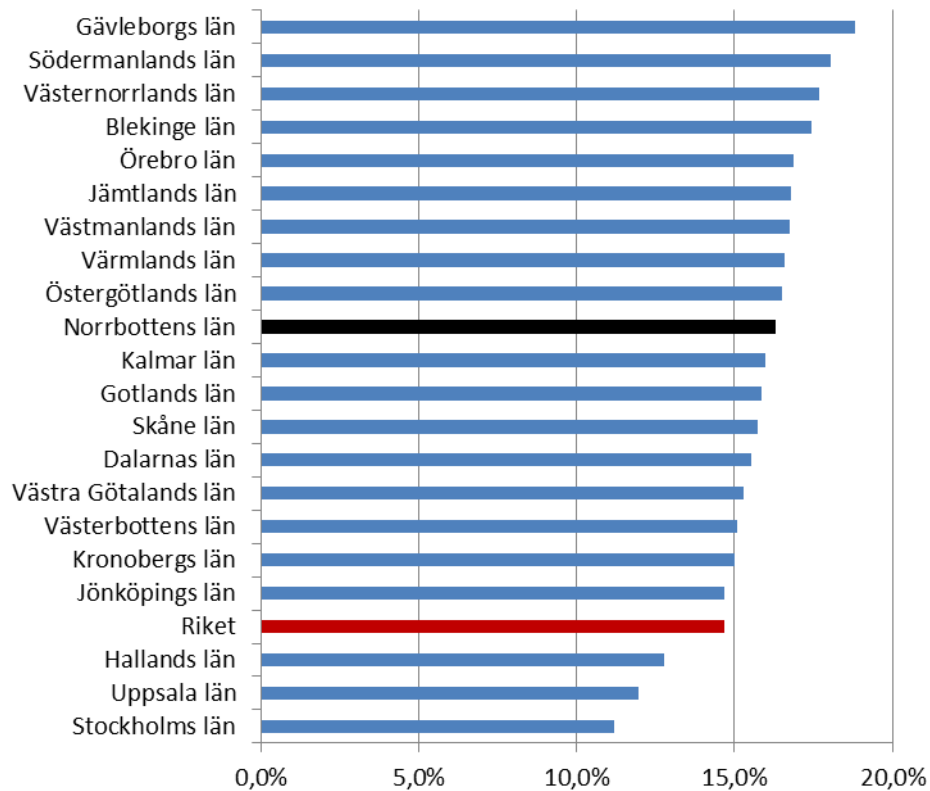
Figur 56. Utveckling av andel med bidragsförsörjning av befolkningen 20-64 år

Källa: SCB, egen bearbetning

Hur jämför sig då Norrbotten med andra län vad gäller andelen med bidragsförsörjning? År 1999 hade Norrbotten som sagt den högsta andelen bidragsförsörjda av alla län, på riksnivå var andelen 19,7 procent medan andelen i Norrbotten var 27,2 procent. Detta berodde framförallt på länets jämförelsevis höga andelar personer med sjuk- och aktivitetsersättning, arbetslöshetsersättning samt personer i arbetsmarknadsåtgärder, men som vi har sett har en kraftig minskning skett under 2000-talet fram till dagsläget.

Figur 57 redovisar hur det såg ut för Sveriges län år 2013. I en sådan jämförelse utmärker sig framförallt Stockholms län med den lägsta andelen bidragsförsörjda, medan Norrbotten hamnar i ett mittenskikt.

Figur 57. Andel bidragsförsörjda (helårsekvivalenter) av befolkningen 20-64 år per län, 2013

Källa: SCB, egen bearbetning

Tabell 11 redovisar hur fördelningen mellan de olika ersättningarna och bidragen ser ut på länsnivå samt den totala andelen helårsekvivalenter med bidragsförsörjning. Norrbotten har fortfarande den högsta andelen med sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare förtidspension). En del av förklaringen är sannolikt att erkänt slitsamma branscher som vård- och omsorg samt byggverksamhet sysselsätter en större andel förvärvsarbetande i Norrbotten än i övriga riket (se t.ex. Ejdemo och Lundgren, 2013). Dessutom kan tilläggas att Arbetsmiljöverket (2014) noterar att branschen ”utvinning av mineral” hade den högsta relativa frekvensen av arbetsjukdomar bland männen under 2013. Denna bransch sysselsatte 4 413 personer i Norrbotten år 2011, vilket motsvarar över 50 procent av den nationella sysselsättningen i denna bransch. Det finns alltså i Norrbotten en regional specialisering på relativt sett sjukdomsutsatta branscher.

Vad gäller de andra bidragsformerna låg Norrbotten relativt nära riksnivån år 2013 som tabell 11 visar. Dock hade länet en något högre andel som försörjs av arbetsmarknadsåtgärder. Norrbottens och Hallands län hade de lägsta andelarna som får ekonomiskt bistånd (som tidigare kallades socialbidrag); 1,1 procent jämfört med riksgenomsnittet 1,8 procent.

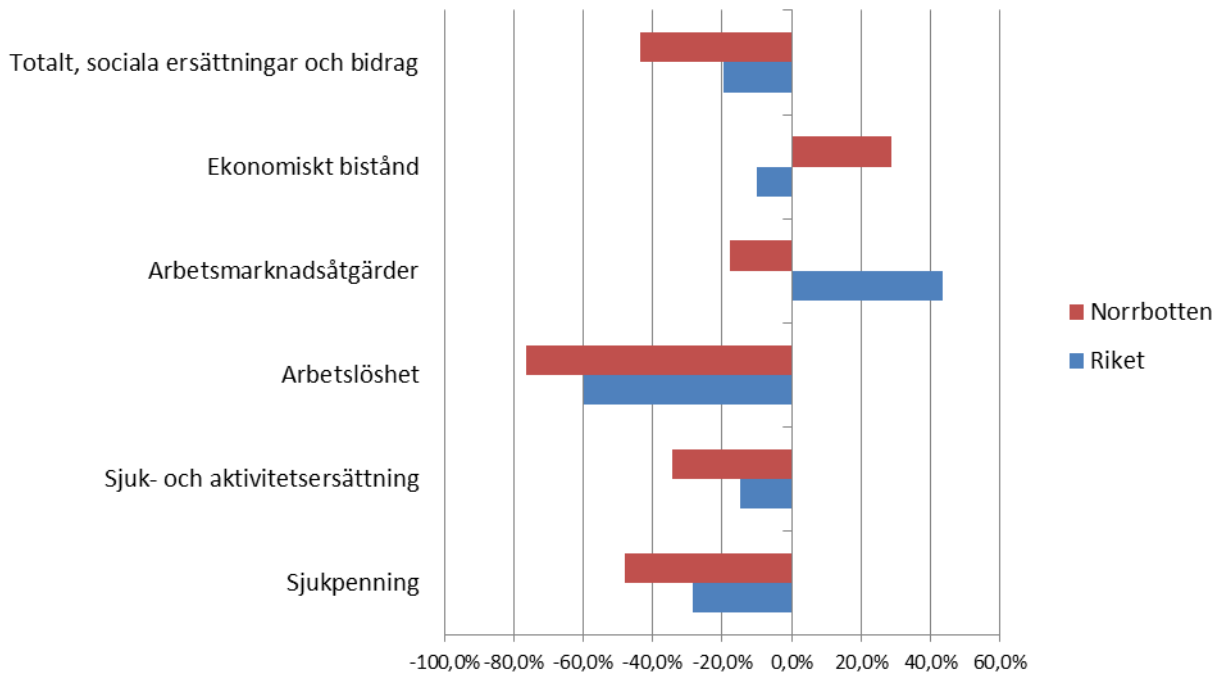
Gemensamt för Halland och Norrbotten är att de har relativt höga förvärvsgrader och regionala inkomster, men samtidigt verkar inte detta förhållande vara lika tydligt för andra län som också har en låg andel som får ekonomiskt bistånd. Möjligen kunde en mer detaljerad analys av socio-ekonomiska indikatorer öka kunskapen om de bakomliggande orsakerna.

Tabell 11. Bidragsförsörjning i Sverige 2013

	Andel (helårsekvivalenter) av befolkningen 20-64 år som försörjs av:					Totalt soc. ersättn. och bidrag
	Sjukpenning	Sjuk- och aktivitetsersättning	Arbetslöshet	Arbetsmarknadsåtgärder	Ekonomiskt bistånd	
Stockholms län	2,1%	4,0%	1,4%	2,2%	1,5%	11,2%
Uppsala län	2,3%	4,6%	1,2%	2,2%	1,7%	12,0%
Södermanlands län	2,5%	6,2%	1,8%	4,9%	2,6%	18,1%
Östergötlands län	2,0%	5,7%	1,7%	4,5%	2,5%	16,5%
Jönköpings län	2,4%	5,7%	1,5%	3,2%	1,8%	14,7%
Kronobergs län	2,4%	5,3%	1,8%	4,0%	1,5%	15,0%
Kalmar län	2,5%	6,5%	1,8%	3,9%	1,2%	16,0%
Gotlands län	2,3%	6,1%	2,1%	3,7%	1,7%	15,9%
Blekinge län	2,2%	6,0%	2,2%	5,5%	1,5%	17,4%
Skåne län	2,0%	5,4%	2,1%	4,0%	2,3%	15,7%
Hallands län	2,3%	4,9%	1,7%	2,7%	1,1%	12,8%
Västra Götalands län	2,5%	5,8%	1,7%	3,3%	2,0%	15,3%
Värmlands län	2,4%	6,0%	2,2%	4,4%	1,7%	16,6%
Örebro län	2,6%	6,1%	2,0%	4,3%	1,9%	16,9%
Västmanlands län	2,4%	6,1%	1,8%	4,2%	2,3%	16,7%
Dalarnas län	2,6%	6,0%	1,9%	3,0%	2,0%	15,5%
Gävleborgs län	2,5%	6,3%	2,4%	5,7%	2,0%	18,8%
Västernorrlands län	2,7%	6,2%	2,2%	4,9%	1,7%	17,7%
Jämtlands län	3,2%	6,4%	2,0%	4,0%	1,2%	16,8%
Västerbottens län	2,5%	6,2%	1,5%	3,4%	1,4%	15,1%
Norrbottens län	2,3%	6,8%	1,9%	4,2%	1,1%	16,3%
Riket	2,3%	5,4%	1,7%	3,4%	1,8%	14,7%

Källa: SCB, egen bearbetning

Vilka sociala ersättningar och bidrag är det då som ökar eller minskar? I figur 58 jämför vi den procentuella förändringen av antalet helårsekvivalenter med försörjning av olika bidrag mellan 1999 och 2013, för Norrbotten och riket. Vi ser att både i Norrbotten och i riket som helhet har antalet bidragsförsörjda minskat för de flesta bidragsformerna, men en skillnad är dock att på riksnivå har antalet i arbetsmarknadsåtgärder ökat med över 40 procent, medan Norrbotten uppvisar en minskning. I Norrbotten är det i stället det ekonomiska biståndet som har ökat något, men länet har trots det den lägsta andelen med ekonomiskt bistånd i Sverige (se tabell 11).

Figur 58. Förändring av antal bidragsförsörjda (helårsekvivalenter) mellan 1999 och 2013

Källa: SCB, egen bearbetning

10.1.1 Sammanfattning och diskussion

Sammantaget leder denna genomgång av bidragsförsörjningen till slutsatsen att det inte i nuläget (år 2013) finns fog att påstå att hushållen i Norrbotten skulle vara mer eller mindre beroende av sociala ersättningar och bidrag jämfört med andra län. Betydande förändringar har skett sedan 1999 då länet hade den högsta andelen bidragsförsörjda i landet; främst har arbetslösheten minskat kraftigt samt andelen med sjukpenning nästan halverats. Sedan 2009 har också andelen med sjuk- och aktivitetsersättning minskat med flera procentenheter (från 9,7 % år 2009 till 6,8 % år 2013). Den förbättrade arbetsmarknaden i länet under 2000-talets senare hälft är en viktig orsak till det minskade bidragsberoendet, och sannolikt påverkar också den förändrade politiken och regelverken utvecklingen av olika sjukersättningar. Ytterligare en tänkbar orsak, som vi dock inte har utrett mer detaljerat, är att den relativt höga andelen med sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare förtidspension) i länet under 2000-talet helt enkelt har börjat gå i ålderspension.

10.2 Den offentliga sektorns "bidragsberoende"

Introduktion och definition

En annan aspekt av diskussionen kring bidragsberoende är den offentliga sektorns behov av bidrag, i meningen att resurser omfördelas inom ramen för det utjämningsystem som finns till för att säkerställa att samhällets krav på service kan mötas. Detta är en fördelningspolitisk fråga som ofta har gett upphov till debatt, inte minst kring att vissa regioner tycks utgöra belastningar för andra.²⁵ Utjämningsystemets syfte beskrivs av Statskontoret (2012) som att: *"...skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för alla kommuner och landsting i landet att kunna tillhandahålla sina invånare likvärdig service oberoende av kommuninvånarnas inkomster och andra strukturella förhållanden"*.

I detta avsnitt redovisar vi några indikatorer som beskriver Norrbottens roll i utjämningsystemet med hjälp av statistik från de senaste åren. Från den första januari 2014 har dock vissa förändringar i utjämningsystemet trätt i kraft. Statskontoret (2014) beskriver på ett bra sätt det gällande utjämningsystemets olika delar:

- Inkomstutjämning – här sker en utjämning av skatteintäkter mellan kommuner och mellan landsting baserad på skattekraften.
- Kostnadsutjämning – här utjämnas för opåverkbara strukturella kostnadsskillnader. Exempel på sådana är att efterfrågan på kommunal service skiljer sig mellan kommuner (t.ex. behovet av äldreomsorg i kommuner med en hög andel äldre), eller att kostnaden för att producera service varierar (t.ex. p.g.a. löneskillnader mellan kommuner). Ytterligare ett exempel, som har särskild betydelse för många Norrbottenskommuner, är att långa avstånd och lågt elevunderlag kan medföra högre kostnader för skolverksamhet.
- Strukturbidrag och införandebidrag – dessa utgår till vissa kommuner och landsting som kompensation för tidigare förändringar.
- Regleringspost – denna reglerar att statens utgifter för utjämnningen hamnar på den beslutade nivån.

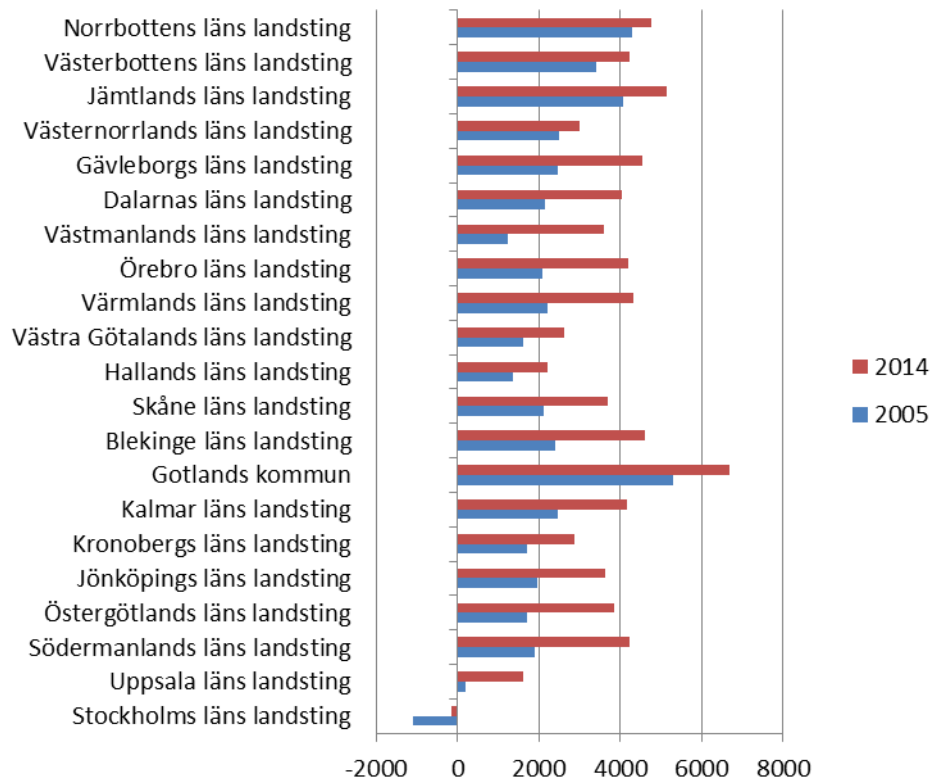
---

²⁵ Ett av många exempel finns att läsa på Svenska Dagbladets ledarsida från den 19 juni 2006, som bland annat framför argumentet att: *"Det sker en kraftfull överföring av skattemedel från Stockholmsområdet och andra dynamiska regioner till resten av landet."*, samt menar att: *"I Stockholmsområdet betalas hälften av landets skatter men en långt mindre andel kommer Stockholm till godo"*. Källa: www.svd.se/opinion/ledarsidan/sla-oss-lite-hardare-tack_328966.svd.

Inkomstutjämningen finansieras sedan 2005 i huvudsak av staten. Innan dess stod kommun- respektive landstingskollektivet för finansieringen. Dock fick kommuner och landsting s.k. generella statsbidrag, vilket avskaffades i samband med det förändrade utjämningsystemet. I det nuvarande systemet betalar de kommuner och landsting som har allra högst skattekraft en inkomstutjämningsavgift. Denna avgift har sänkts från år 2014, efter ett förslag från regeringen. *Kostnadsutjämningen* ska utjämna skillnader som kommunerna och landstingen inte själva kan påverka, i behovet av- och förutsättningarna för- att producera kommunal service. Till skillnad från inkomstutjämningen är kostnadsutjämningen statsfinansiellt neutral och all omfördelning sker mellan kommuner respektive landsting.

Norrbottn jämfört med andra län och riket

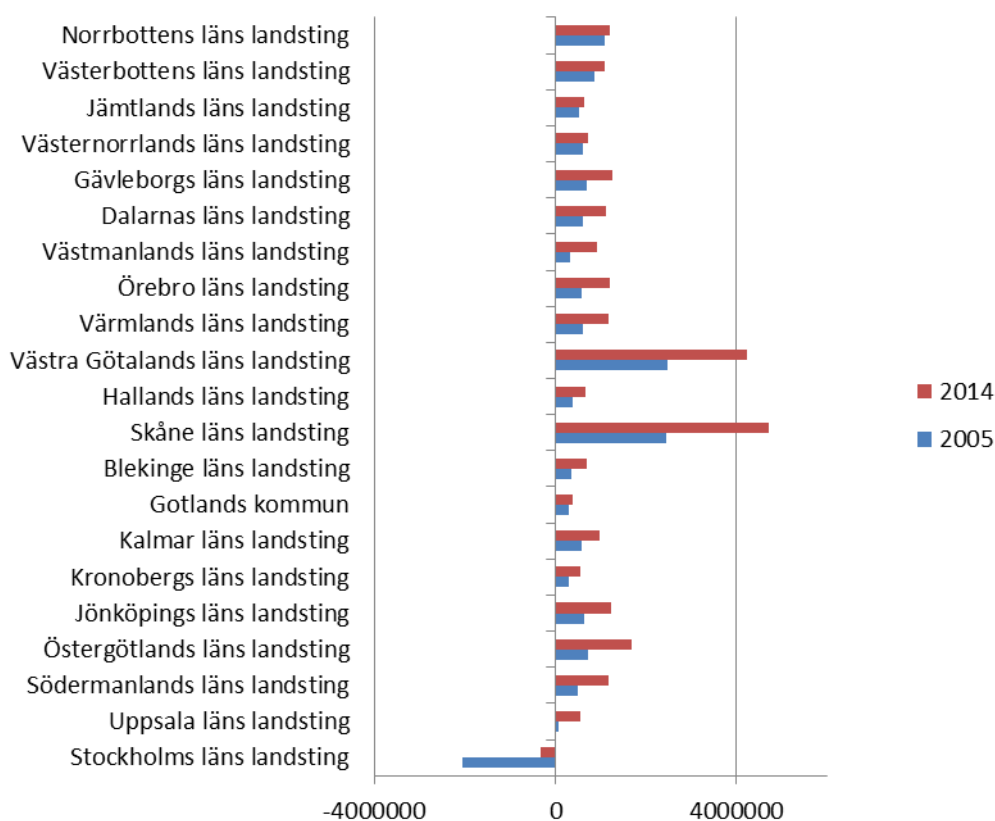
Vi inleder denna översikt av indikatorer som beskriver omfördelningen av offentliga resurser med att ge en bild av hur utjämningsystemet faller ut på regional nivå och tittar följaktligen på landstingens utfall. Figur 59 redovisar utfallet i utjämningsystemet för de olika landstingen samt Gotlands kommun år 2005 och 2014, mätt i kronor per invånare. Vi ser att det bara är Stockholms läns landsting som får betala en avgift medan utfallet för de andra landstingen är ett bidrag på i genomsnitt 3 900 kronor per invånare. År 2014 får Norrbottens läns landsting 4 776 kronor per invånare; därmed är det bara Jämtlands läns landsting och Gotlands kommun som får ett högre bidrag.

Figur 59. Landstingens utfall i kommunalekonomisk utjämning, kronor per invånare, 2005 och 2014

Källa: SCB, egen bearbetning

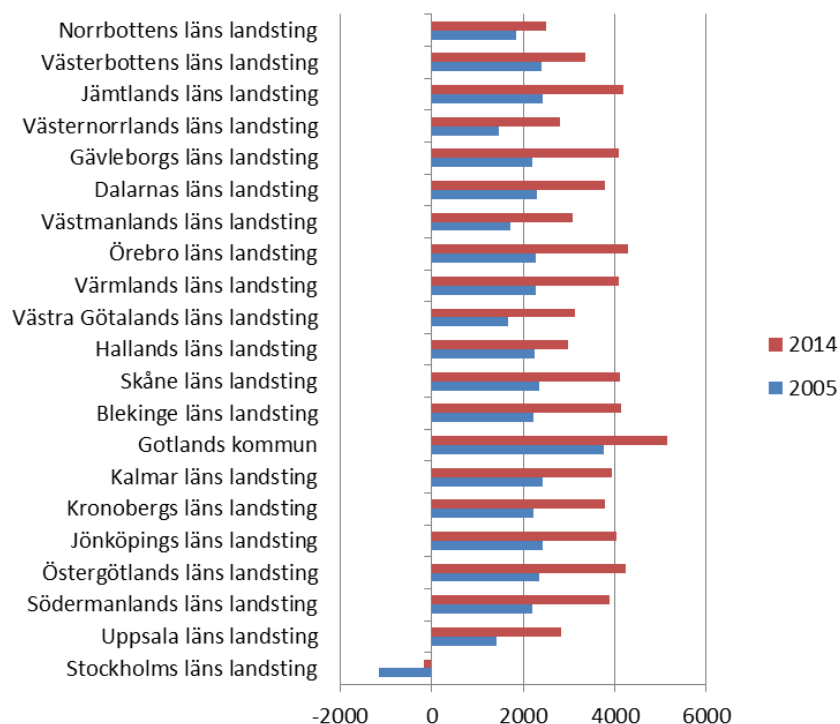
Största bidrag i absoluta tal (dvs. inte mätt per invånare) får landstingen i storstadslänen Västra Götaland och Skåne. Som figur 60 visar är det också dessa län som har fått de största ökningarna sedan 2005.

Figur 60. Landstingens utfall i kommunalekonomisk utjämning i tusental kronor, 2005 och 2014

Källa: SCB, egen bearbetning

Om vi bryter ner utfallet av den kommunala utjämningen för landstingen i mer detalj och tittar på inkomstutjämningen i kronor per invånare ser vi i figur 61 att Stockholms läns landsting betalar en avgift, men av de resterande landstingen är det Norrbottens läns landsting som får det lägsta bidraget år 2014, med 2 502 kronor per invånare. Detta beror på att Norrbotten har en jämförelsevis god skattekraft. För Stockholms läns landstings del har inkomstutjämningsavgiften minskat med nära 87 procent sedan 2005. I introduktionen till avsnittet noterar vi att utjämningsystemet har förändrats så att inkomstutjämningsavgiften har sänkts. I ett tidigare avsnitt av rapporten visar vi att Stockholms län har de högsta regionala inkomsterna mätt som nattbefolkningens lönesumma per invånare och därför en god skattekraft, men inkomstillväxten och demografiska förändringar under 2000-talet har lett till att övriga landet knappar in och Stockholms läns landstings roll i att reducera inkomstojämlikheterna har därför minskat.

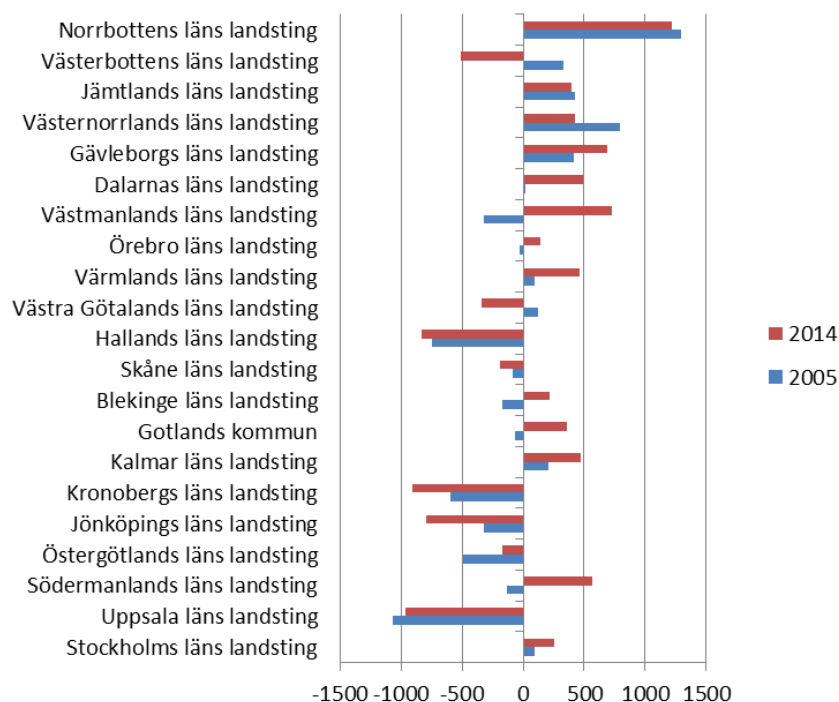

Figur 61. Inkomstutjämning, kronor per invånare 2005 och 2014

Källa: SCB, egen bearbetning

För Norrbottens del, som alltså får ett jämförelsevis lågt bidrag från inkomstutjämningsystemet, är en viktig del av förklaringen till att det samlade utfallet trots allt blir relativt högt att Norrbottens läns landsting får mest av alla i kostnadsutjämning, som figur 62 visar. Syftet med kostnadsutjämnningen är att kompensera för opåverkbara strukturella kostnadsskillnader. Att döma av utfallet i kostnadsutjämningsystemet så har ett flertal landsting betydligt mer gynnsamma strukturella förutsättningar än Norrbottens, då åtta av dem betalar en avgift till utjämningsystemet.

Figur 62. Kostnadsutjämning, kronor per invånare 2005 och 2014

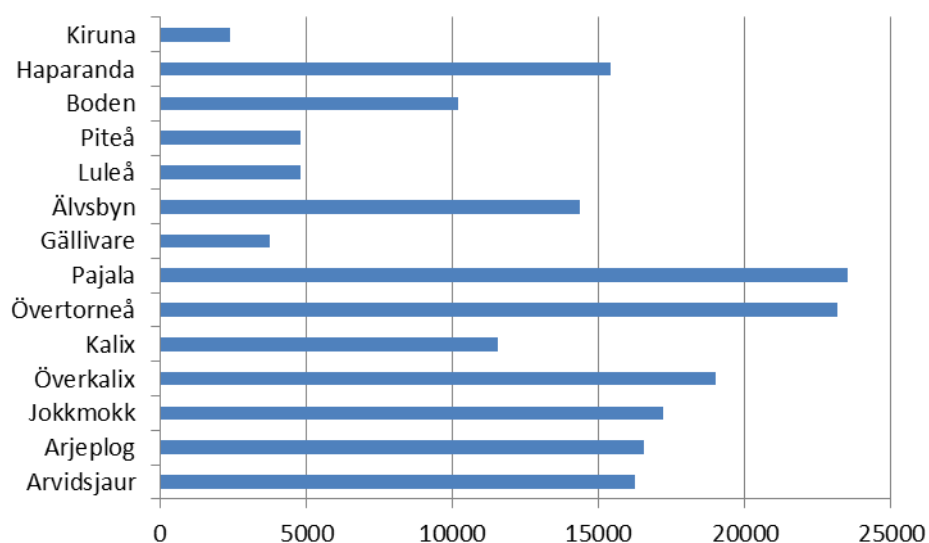
Källa: SCB, egen bearbetning

Även om denna rapport har ett tydligt fokus på länet som geografisk avgränsning bör det kommunala utjämningsystemets utfall rimligen också kommenteras kortfattat på kommunnivå för att möjliggöra en meningsfull diskussion. Vi tittar först på inkomstutjämningen

Genomsnittet år 2014 för utfallet för samtliga kommuner i landet är 8 070 kr per invånare i inkomstutjämning, medan genomsnittskommunen i Norrbotten får 7 533 kr per invånare år 2014. Det finns dock olikheter mellan kommunerna i länet på grund av skillnader i arbetskraftsdeltagande, branschstruktur och inte minst demografi. Kiruna som har ett högt arbetskraftsdeltagande och en hög medelinkomst är den enda Norrbottenskommunen (av totalt 14 kommuner i landet) som betalar en avgift till systemet för inkomstutjämning, med 713 kr per invånare; Gällivare kommun får blygsamma 98 kr per invånare, och i andra ändan av skalan finns Tornedalskommunerna Haparanda, Övertorneå och Pajala, där framförallt de två senare har en hög andel äldre (d.v.s. som inte ingår i arbetskraften) och Haparanda har ett lågt arbetskraftsdeltagande. Dessa kommuner tillhör dem som får mest i länet i inkomstutjämning år 2014; Haparanda får 12 726 kr/invånare, Övertorneå får 11 899 kr/invånare och Pajala får 10 826 kr/invånare.

I systemet för kostnadsutjämning ser läget något annorlunda ut; Malmfälten och kustkommunerna förutom Kalix betalar en avgift till systemet, medan resterande kommuner i länet får bidrag för att kompensera för strukturella kostnadsskillnader.

Det samlade utfallet i det kommunala utjämningsystemet redovisas för länets kommuner i figur 63. I hela landet var det åtta kommuner som blev nettobetalandare till systemet (Täby, Danderyd, Stockholm, Nacka, Solna, Lidingö, Vellinge och Lomma). Dessa tenderar alltså att ha en kombination av god skattekraft och gynnsamma strukturella förutsättningar för offentlig service. Utfallet för genomsnittskommunen i Norrbotten år 2014 blev 13 074 kronor per invånare, jämfört med genomsnittet på nationell nivå om 9 673 kronor per invånare. Som figur 64 visar finns det dock betydande skillnader mellan kommunerna, och dessa kan bland annat förklaras av strukturella kostnadsskillnader. Eftersom sammanställningen presenteras i kronor per invånare är det också relevant att nämna att de mer folkrika kommunerna är bättre rustade att dra nytta av skalfördelar, vilket bidrar till att hålla nere kostnader per invånare.

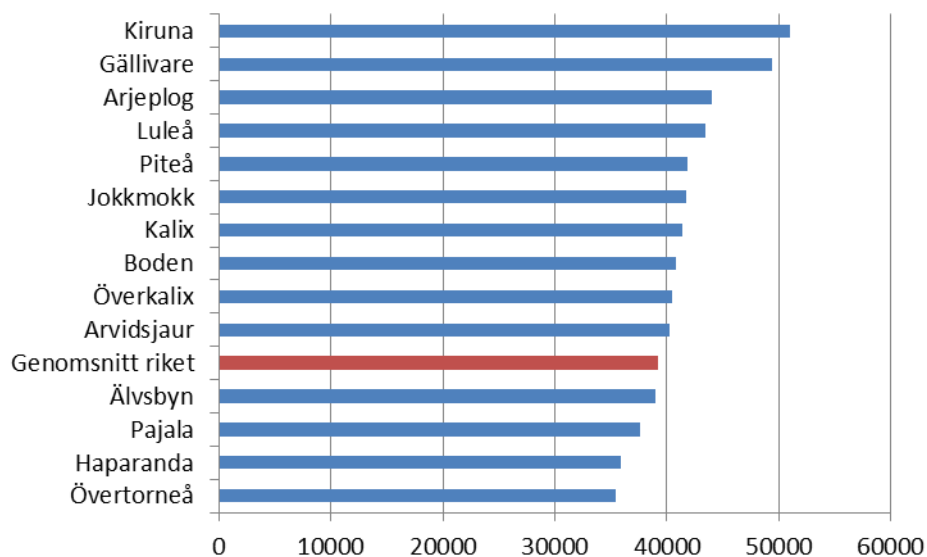

Figur 63. Kommunalekonomisk utjämning, kronor per invånare i Norrbottens kommunerna, 2014.

Källa: SCB.

Man kan konstatera att det finns betydande olikheter mellan kommunerna i Norrbottens län både vad gäller skattekraft och strukturella förutsättningar. Rapportens fokus är att beskriva Norrbotten som län snarare än att presentera en djupare analys av kommunernas ekonomi, men det är i sammanhanget också relevant att ta upp just kommunernas skatteintäkter. En

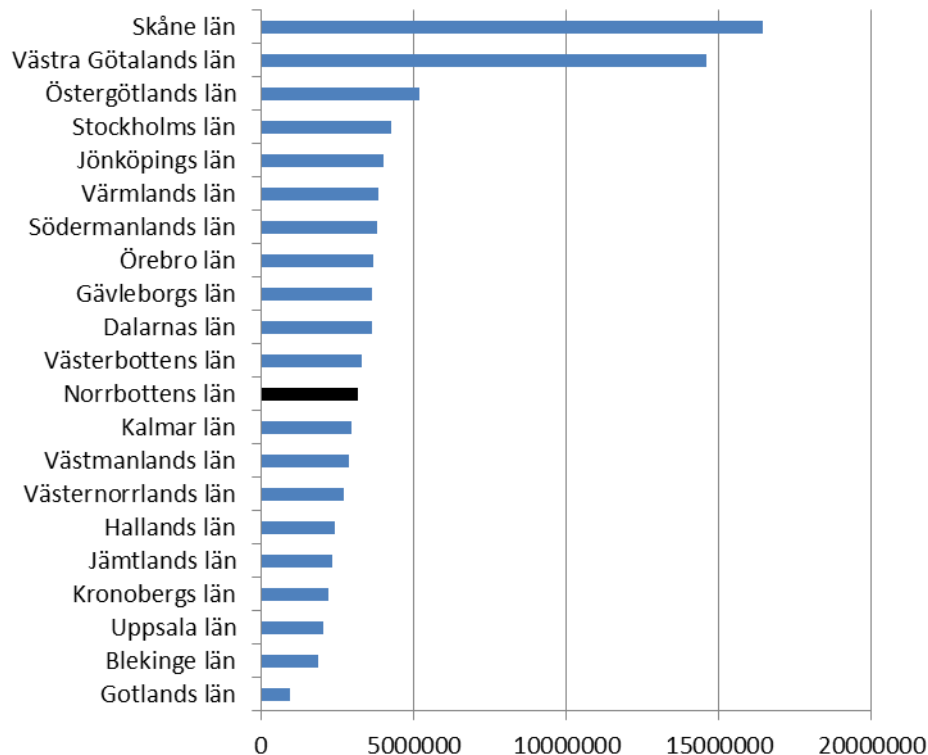
sådan samman ställning visas i figur 64, rangordnad i fallande ordning för år 2013. Vi ser att det är Malmfältskommunerna som har de högsta skatteintäkterna i länet, med omkring 50 000 kronor per invånare år 2013. Av alla kommuner i landet var det bara Danderyd och Lidingö som hade högre skatteintäkter per invånare än Kiruna och Gällivare år 2013. En majoritet av kommunerna i länet hade högre skatteintäkter än genomsnittskommunen i riket.

Figur 64. Kommunernas skatteintäkter i Norrbotten och genomsnitt för riket (kronor per invånare 2013)

Källa: Kolada, via ekonomifakta.se

Hur ser då det samlade utfallet i det kommunalekonomiska utjämningsystemet ut om man betraktar systemet i ett länsperspektiv? Detta framgår i figur 65, som summerar landstingens och kommunernas utfall på länsnivå. I detta perspektiv ser alla län ut att få bidrag från systemet, men man bör också komma ihåg att den enda egentliga verksamheten som bedrivs på regional nivå som tar del av utjämningsystemet är landstingen och där betalar Stockholms läns landsting en avgift till systemet.

Figur 65. Länsvis aggregerad utjämnning till kommuner och landsting 2014 (tusentals kronor)

Källa: SCB, egen bearbetning

10.2.1 Sammanfattning och diskussion

I Norrbotten är skattekraften idag relativt god vilket innebär att landstinget får det lägsta bidraget i inkomstutjämnningssystemet år 2014 av de svenska länens landsting, med undantag för Stockholms län som betalar en avgift till systemet. Däremot blir utfallet per invånare relativt högt för länet, eftersom Norrbottens läns landsting får mest av alla i systemet för kostnadsutjämnning, som ska kompensera för ”opåverkbara strukturella kostnadsskillnader”. På kommunnivå finns betydande skillnader; genomsnittskommunen får ett större belopp per invånare från utjämnningssystemet än genomsnittet på nationell nivå. En viktig förklaring torde även här vara de strukturella kostnadsskillnaderna; de kommuner som får mest per invånare har en genomgående en hög andel äldre, samt är glest befolkade med långa avstånd vilket bidrar till höga kostnader för den offentliga servicen.

Om utjämnningssystemet betraktas i ett länsperspektiv genom att utfallen aggregeras länsvis för kommuner och landsting ser vi att de största bidragen går till några av storstadsregionerna och alla län får totalt sett bidrag från systemet. Man kan dock ifrågasätta om det är

meningsfullt att göra denna aggregering, eftersom den enda egentliga verksamheten som bedrivs på regional nivå som tar del av utjämningsystemet är landstingen.

Kontentan av genomgången verkar leda fram till slutsatsen att den offentliga sektorn i Norrbotten har relativt goda skatteintäkter, med undantag för vissa kommuner, men de strukturella förutsättningarna som också tar sig uttryck i begränsade möjligheter till skalfördelar bidrar till relativt höga kostnader för den offentliga servicen jämfört med de flesta andra län. Stödet från utjämningsystemet framstår som viktigt för att hantera dessa strukturella skillnader och i denna mening är länets beroende av stöd från övriga nationen tydligt. Om dessa strukturella skillnader antas kvarstå under överskådlig framtid och om länet vill minska detta beroende framstår det som angeläget att hitta nya sätt att organisera offentlig service för att vinna skalfördelar, till exempel genom samordning av verksamheter över kommungränser (se t.ex. Lundgren, 2012, för några förslag). Även den fortsatta teknikutvecklingen kan ha potential att bidra till ökad produktivitet och på andra sätt kompensera för de strukturella skillnaderna.

10.3 Den offentliga sektorns storlek: en tvetydig indikator

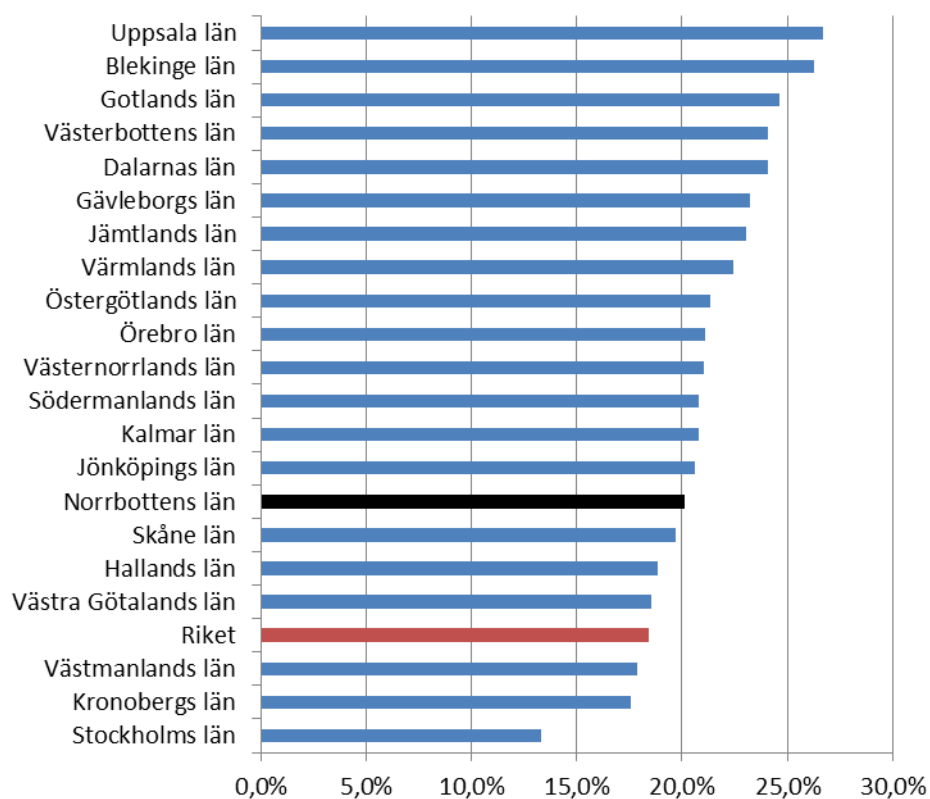
Introduktion och definition

Ytterligare en indikator som kan bidra till kunskap kring Norrbottens roll till samhällsekonomin är att betrakta den offentliga sektorns storlek i förhållande till bruttoregionprodukten. I huvudsak ger detta ett mått på de skattefinansierade verksamheternas roll i regionens ekonomi. Det finns dock ett antal fallgropar med detta mått, som innebär att det vore felaktigt att hävda att en region inte skulle vara produktiv om den offentliga sektorns andel av BRP är hög. Ett exempel på en sådan fallgrop är att en del regioner specialiserar sig på offentliga verksamheter såsom utbildning och sjukvård och detta skapar samhällsnytta som också gagnar andra regioner. Vissa regioner har också valts som lokalisering för offentliga myndigheter med funktioner som är viktiga för hela landet (t.ex. analysverksamhet i Östersund) vilket kan bidra till att öka de offentliga verksamheternas andel av bruttoregionprodukten. Den offentliga sektorns andel av BRP är därför ett tvetydigt regionalt mått som påverkas av regionens specialiseringar. Dessutom innebär ovanstående resonemang att en låg andel av offentliga verksamheter delvis kan vara ett symptom på att nationen inte satsar på regionen.

Det som främst motiverar att vi tar fram en indikator som visar den offentliga sektorns andel av bruttoregionprodukten är alltså inte att ställa någon region mot en annan, utan för att öka kunskapen kring vad Norrbottens bidrag till BNP består av och länets roll i samhällsekonomin.

Norrbotten jämfört med andra län och riket

Figur 66 nedan visar den offentliga sektorns andel av BRP per län för år 2011. Stockholms län utmärker sig här återigen med den lägsta andelen. Sex län uppvisar en lägre andel än Norrbotten, vars offentliga sektor stod för 20,2 procent av BRP år 2011. Detta innebär att det höga förädlingsvärdet per capita (som beskrivs i tidigare avsnitt av rapporten) skapades främst i privata näringar och bestod under åtminstone 2011 av en relativt liten andel skattefinansierade verksamheter jämfört med de flesta andra län.

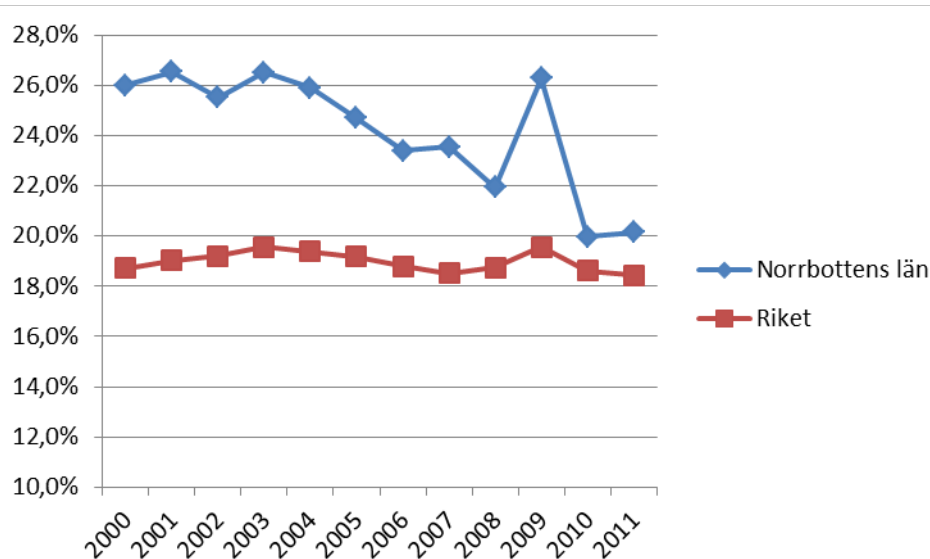

Figur 66. Den offentliga sektorns andel av BRP, 2011

Källa: SCB, egen bearbetning

Om vi betraktar utvecklingen över tiden (se figur 67) ser vi att den offentliga sektorns andel av BRP fram till helt nyligen var betydligt högre i Norrbotten och en delvis annorlunda bild

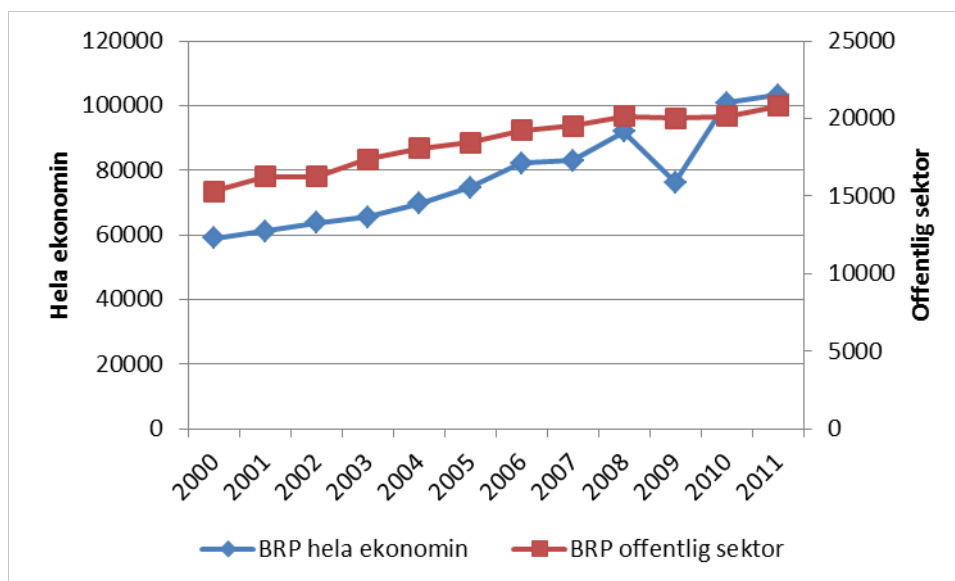
framträder. År 2000 var andelen faktiskt näst högst i landet. Sedan år 2000 har den offentliga sektorns andel av nationens BNP varit betydligt mer stabil än andelen av BRP i Norrbotten.

Figur 67. Den offentliga sektorns andel i procent av BRP, 2000-2011

Källa: SCB, egen bearbetning

Förklaringen till att den offentliga sektorns andel av BRP har minskat i Norrbotten är helt enkelt att länets totala förädlingsvärde har ökat snabbare än den offentliga sektorns. Som rapportens tidigare avsnitt tydligt har visat är det framförallt länets råvarubaserade näringar som haft en högkonjunktur och en rad stora investeringar har genomförts, vilket har drivit upp BRP. Vi har också visat att Norrbotten är specialiserat på (och därmed också beroende av) dessa konjunkturkänsliga branscher. Detta förklarar också den stora ”puckeln” vi ser i figur 67 runt år 2009 i samband med den globala ekonomiska krisen. Detta år sker en plötslig nedgång i bruttoregionprodukten som får den offentliga sektorns andel att växa snabbt, eftersom produktionen där inte är lika konjunkturkänslig (såsom framgår av figur 68).

Figur 68. BRP-utveckling i Norrbotten, löpande priser (miljoner kronor) 2000-2011

Källa: SCB, egen bearbetning

10.3.1 Sammanfattning och diskussion

Sammanfattningsvis visar de indikatorer vi tagit fram kring bruttoregionprodukt i rapportens tidigare avsnitt att länets bidrag till BNP, mätt som BRP per invånare, är näst störst i landet. I detta avsnitt ser vi också att den privata sektorn står för en jämförelsevis stor andel av bruttoregionprodukten. Tidigare avsnitt visade att länet har jämförelsevis höga kostnader för bl.a. den åldrande befolkningen och de långa avstånden, men det höga förädlingsvärdet från länets näringsliv resulterar i att de skattefinansierade verksamheternas andel av länets bidrag till BNP är jämförelsevis låg. Detta är möjligt på grund av regionens specialisering på industrier som har haft hög lönsamhet under de senaste åren.

Att andra regioner uppvisar högre andelar av offentlig produktion i BRP-måttet kan däremot inte tolkas som att de på något sätt bidrar i mindre utsträckning till landets ekonomiska välfärd, som vi påpekar redan i avsnittets inledande del. De regionala specialiseringarna är resultat av både en ojämn fördelning av faktortillgångar i form av naturresurser och andra förutsättningar som ger komparativa fördelar, samt mer dynamiska faktorer som självförstärkande "agglomerationer" av framgångsrika verksamheter. I vissa regioner har en rad omständigheter lett till betydande specialiseringar på att producera sjukvård och utbildning som på olika sätt spiller över från regionen till resten av landet genom samhällsnyttor i form av t.ex. hälsa och kunskap. En sådan roll har också Norrbotten, men i

relation till de senaste årens BRP är det privata näringslivets förädlingsvärde mer tongivande än i majoriteten av de svenska länen.

En till viss del liknande indikator (d.v.s. som också ställer offentlig och privat sektor mot varandra) används i Svenskt Näringslivs undersökning Företagsklimat²⁶ som bland annat mäter ”marknadsförsörjning”. Detta mått utgår från hushållen snarare än BRP och definieras som andelen av hushållens inkomster som kommer från ”marknadsaktiviteter” (t.ex. privata företag). Andelen för riket var 54,3 procent år 2013. Undersökningen redovisas på kommunnivå och för Norrbottens del är det bara Kiruna och Gällivare som har en högre andel marknadsförsörjning än andelen för riket, med ca 60 respektive 55 procent. Övriga Norrbottenskommuner (utom Kiruna och Gällivare) hade i genomsnitt en andel på 43 procent.

Ger då marknadsförsörjningen en kontrasterande bild till den offentliga sektorns andel av BRP? Det verkar inte så - även den senare var högre i Norrbotten är på nationell nivå (som figur 66 visar). Jämförelser mellan antingen riket eller ”alla andra län” kan ibland förmedla olika budskap om vad som är en ”normal” nivå. Typiskt för många indikatorer är att Stockholms län har egenskaper som står ut i jämförelse med övriga län, vilket får relativt stor effekt för nationella genomsnitt. Men marknadsförsörjningen pekar på en relativt viktig insikt och stödjer därmed resonemang som återkommer på ett flertal ställen i rapporten; Norrbottens specialisering har möjliggjort det höga förädlingsvärdet och det stora bidraget till BNP under t.ex. 2011 och det gäller särskilt gruvnäringen som bedrivs i Kiruna och Gällivare. Detta tyder på att ett svagare konjunkturläge kan leda till relativa försämringar i en rad indikatorer där Norrbotten idag framstår som en stark region.

---

²⁶ Se: www.foretagsklimat.se

Del III: Summering och lärdomar

11. Övergripande resultat och intryck

I rapportens tidigare avsnitt analyserar vi Norrbottens ekonomiska utveckling och nuläge i förhållande till omvärlden ur en rad olika perspektiv, för att belysa Norrbottens roll i samhällsekonomin. I detta avslutande kapitel summerar vi de viktigaste resultaten och slutsatserna från varje avsnitt. Avslutningsvis reflekterar vi kring de övergripande intrycken och resonerar kring några lärdomar för framtiden.

11.1 Sammanfattning av viktiga resultat och slutsatser

Inledningsvis konstaterar vi i **kapitel 2** att Norrbotten har haft en betydande positiv ekonomisk utveckling under 2000-talet. Denna har drivits på av en högkonjunktur i framförallt gruvindustrin och en rad stora investeringar. Länet har idag en stark arbetsmarknad och förvärvsfrekvensen (arbetskraftsdeltagandet) samt hushållens disponibla inkomster är bland de högsta i Sverige. I **kapitel 3** belyser vi Norrbottens bidrag till BNP ur olika perspektiv. Resultaten visar att Norrbottens bidrag till BNP har ökat betydligt under 2000-talet och länet utgör en större del av den svenska ekonomin idag jämfört med år 2000 (år 2011 får här utgöra "nuläget", eftersom det i skrivande stund inte finns mer aktuell BRP-statistik). Det samlade förädlingsvärdet (bruttoregionprodukten) i Norrbotten uppgick år 2011 till över 103 miljarder kr, vilket innebar att länet bidrog med omkring 3 procent av rikets BNP. Med hänsyn till folkmängden är länets bidrag till BNP förhållandevis stort; BRP per invånare var näst högst i landet år 2011 och uppgick till ca 415 000 kr. Detta år var det bara Stockholms län som hade en högre bruttoregionprodukt per invånare.

Norrbottens BRP uppvisar betydligt kraftigare konjunkturvariationer än rikets BNP. Det beror på att rikets varu- och tjänsteproduktion är mer diversifierad och har en tonvikt på tjänsteproduktion, medan en stor andel av Norrbottens BRP kommer från varuproduktion och särskilt tillverknings- och utvinningsindustrierna med tonvikt på gruvindustrin. År 2011 stod Norrbotten för omkring 5,1 procent av rikets samlade varuproduktion och på länsnivå var det endast de tre storstadslänen som hade en högre produktion av varor än Norrbotten. Länet hade med stor marginal den högsta varuproduktionen mätt i kronor per invånare 2011, hela 56 procent högre än "tvåan" Kronobergs län. Branscherna *tillverkning och utvinning* samt *energiförsörjning* står för särskilt stora bidrag till det nationella förädlingsvärdet i dessa branscher, med omkring 6 procent vardera.

Norrbottens traditionella roll som en naturresursintensiv industriregion ser ut att kvarstå i hög grad, men kapitel 3 visar också att Norrbotten är mer än ”bara” en industriregion. Den växande tjänstesektorn har periodvis haft en högre tillväxttakt i sysselsättning än motsvarande utveckling på nationell nivå, främst inom *finans- och företagstjänster*.

Analysen återkommer frekvent till naturresursernas betydelse för Norrbottens ekonomiska utveckling. Norrbotten är rikt på naturresurser som innebär s.k. komparativa fördelar, men en viktig aspekt av dessa är att de tenderar att tillhöra nationen, snarare än länet. Av detta skäl kan också länet ha svårt att tillgodogöra sig avkastningen som naturresurserna genererar och länets andel tenderar främst att bestå av lönerna i naturresursindustrierna. Vår analys visar att Norrbottningarnas ekonomiska välfärd har ökat sedan år 2000; tillväxten i regional inkomst har varit bland de högsta i landet under perioden 2000-2011, och regionens inkomster per invånare är nu på en relativt hög nivå jämfört med de flesta andra län. Den höga bruttoregionprodukten består alltså inte endast av stora driftsöverskott som försvinner ut ur länet; även lönesumman har ökat vilket gynnar regionen. Tillväxten i BRP under 2000-talet, som till stor del beror på en högkonjunktur i råvaruindustrin, har med andra ord bidragit till den ekonomiska välfärden i både Norrbotten och riket. Med detta sagt finns det också en tydlig sårbarhet för internationella råvarumarknader och det framstår som viktigt för en hållbar ekonomisk utveckling att utöver att utnyttja länets komparativa fördelar också sträva efter ett diversifierat näringsliv som ger regionen ”fler ben att stå på”.

I **kapitel 4** diskuterar vi industrins investeringar i länet och ger några perspektiv kring dessas betydelse. Under 2000-talets mitt togs initiativ till en rad stora investeringar i Norrbotten, vilket framförallt hängt samman med högkonjunkturen i gruvnäringen. Under perioden 2011-2013 genomfördes landets största industriella investeringar i Norrbotten, med ett årligt genomsnitt på strax över 8 miljarder kronor. Det motsvarar omkring 15 procent av industrins investeringar i Sverige under samma period. Industristrukturen skiljer sig åt mellan länen, vilket förklarar varför det finns stora skillnader i investeringsbeteendet mellan regioner. Det är i praktiken ett fåtal företag som står för de stora investeringarna i Norrbotten och dessa följer en konjunkturcykel som inte nödvändigtvis sammanfaller med konjunkturen för andra industrigrenar. Det är också i sammanhanget viktigt att påpeka att industrins investeringar i Norrbotten bidrar till ekonomisk välfärd i övriga landet. Det är svårt att uppskatta i vilken utsträckning detta sker, men vi kan konstatera att en sådan nationell effekt inte bara uppstår på sikt när de nya produktionsresurserna tas i bruk, utan investeringarna bidrar också till ökad efterfrågan på kapitalvaror som kan produceras nationellt.

De stora investeringarna i Norrbotten vittnar om en framtidstro från företagens sida, både på den egna marknaden och på en fortsatt lönsam produktion med länets resurser som insatsvaror. I den mån Norrbottens roll i den svenska ekonomin består av att utvinna och vidareförädla länets (och landets) naturresurser tyder de senaste årens investeringsnivåer på att denna kapacitet har förstärks genom ytterligare produktivitets- och kapacitetsökningar. För länets del framstår möjligheterna att på olika sätt tillgodogöra sig avkastningen från naturresurserna som allt viktigare, eftersom produktivitetsökningar tenderar att minska löneandelen av förädlingsvärdet i naturresursintensiv industri (se t.ex. Westin, 2011).

Kapitel 5 beskriver Norrbottens roll som ett exportlän. Varuexporten från Norrbottens län år 2011 var nära 42,7 miljarder kr, vilket motsvarade omkring 3,9 procent av den totala varuexporten från Sverige. Det var endast fem andra län som hade en högre varuexport under 2011. Den exportorienterade tillverknings- och utvinningsindustrin är tongivande i Norrbotten och mätt i kronor per invånare hade länet den högsta varuexporten i landet år 2011 med nära 172 000 kronor per invånare. Vi undersöker också vilka de viktigaste exportvarorna är, men analysen påverkas av att statistiken redovisar exportvärdet i det län där ett exporterande företag har sitt säte, vilket innebär att exporter av vissa varor från Norrbotten sannolikt underskattas då vissa större företag (t.ex. SSAB) har sina huvudkontor i Stockholmsområdet.

En kraftig ökning av exportvärdet från Norrbotten tog fart omkring 2004 och varuexporten hade sedan en betydligt snabbare tillväxttakt än riket, vilket också innebär att Norrbottens andel av rikets totala exportvärde har ökat under 2000-talet. Det är främst värdet av mineralexporten som har skjutit i höjden, som en konsekvens av kraftigt ökade järnmalmspriser fram till en toppnotering år 2011. Därefter har priserna och exportvärdet sjunkit, men mineralvaror var fortfarande med stor marginal Norrbottens största exportvara år 2013. Värdet av mineralexporter från länet uppgick till 18,7 miljarder kronor vilket motsvarade över 83 procent av Sveriges totala export av mineralvaror.

Kapitel 5 om länets export innehåller också en kvantitativ analys av Norrbottens specialiseringsgrad när det gäller exportvärdets sammansättning, som visar på en ökande grad av specialisering (koncentration) av Norrbottens export sedan 2009. Detta beror framförallt på att exportvärdet av trävaror samt massa- och pappersvaror har minskat, samtidigt som exporterna av mineralvaror fortsatte att öka. År 2013 hade Norrbotten den mest specialiserade exporten av alla län i Sverige. Länets specialisering på naturresursbaserade industrier

möjliggör det höga exportvärdet, men samtidigt innebär den också en sårbarhet i förhållande till den internationella råvarumarknaden.

Kapitel 6 innehåller två fördjupningar kring länets ekonomiska struktur. Vi tar först fram indikatorer för regionens specialiseringar baserat på hur koncentrerad sysselsättningen är till vissa branscher. Denna analys visar tydligt att regionen specialiserar sig på naturresursbaserade industrier och branscher med stark koppling till deras värdekedjor. Analysen bidrar också med kvantitativa mått som möjliggör jämförelser och uppföljningar över tiden för att studera hur regionens specialiseringsgrad utvecklas. I den andra fördjupningen använder vi en regionalekonomisk analysmetod (s.k. shift-share) för att studera tillväxten i sysselsättning och i förädlingsvärdet på branschnivå. Denna analys förstärker bilden av tillverknings- och utvinningsindustrin (främst gruvindustrin) som den mest betydande ”tillväxtmotorn” i den regionala ekonomin under 2000-talets senare hälft. Högkonjunkturen i gruvindustrin har inte bara haft en viktig effekt på den regionala ekonomin utan också en nationell betydelse. Tack vare den goda utvecklingen i branschen *tillverkning och utvinning* i Norrbotten (som främst drevs på av gruvindustrin) blev det samlade nationella förädlingsvärdet i branschen nästan 9,3 miljarder högre än vad branschens nationella tillväxttakt förutspår.

I **kapitel 7** betraktar vi besöksnäringen och dess växande betydelse för ekonomin. Avsnittet tar fram indikatorer kring hur antalet gästnätter samt logiintäkterna har utvecklats i länet jämfört med riket och andra län. Vi finner bland annat att tillväxten i antalet kommersiella gästnätter samt logiintäkter i Norrbotten har överträffat den nationella utvecklingen. I denna mening har länets betydelse för turismen i Sverige ökat. Norrbottens län hade de femte högsta logiintäkterna av landets alla län år 2013, med totalt ca 744 miljoner kronor. Logiintäkten mätt per invånare i Norrbotten var klart över riksgenomsnittet och den femte högsta av alla län i Sverige, vilket indikerar att besöksnäringen har en relativt stor betydelse i länet. Besöksnäringen omfattar dock fler verksamheter än de som erbjuder logi, men det statistiska underlaget ger begränsade möjligheter att beskriva detta. Därför sammanställer vi också några uppskattningar av den ekonomiska omfattningen av besöksnäringen i Norrbotten, som har genomförts av konsultbolag. Dessa indikerar bland annat att nordiska besökare i Norrbotten konsumerade i detaljhandeln för ca 1,5 miljarder kronor år 2012, samt att den totala omsättningen som genererades av besökare i Norrbotten (exklusive dagresor från utlandet) uppgick till 3,3 miljarder kronor år 2013 vilket skapade underlag för sysselsättning för 2 730 personer (se HUI Research, 2013; RESURS, 2014).

I **kapitel 8** sammanställer vi ett urval av indikatorer som på olika sätt ökar kunskapen kring Norrbottens förutsättningar till ekonomisk förnyelse genom innovation och entreprenörskap. Vi utgår från ett tidigare initiativ för att mäta dynamiken i en regional ekonomi som redovisats av organisationen Reglab och vi betraktar några resultat som deras ansats mynnat ut i. Dessa resultat pekar på att Norrbotten hamnar ungefär i ett ”mittenskikt” av Sveriges län vad gäller förutsättningar till ekonomisk förnyelse. En anledning till att länet inte får en mer framträdande position är att nyföretagandet är jämförelsevis lågt. För att komplettera denna bild sammanställer vi också några specifika indikatorer kring företagande, nyföretagande samt även företagens överlevnadsgrad i Norrbotten jämfört med andra län och riket. Dessa indikatorer visar att andelen företagare i Norrbotten (5,8 % av befolkningen 20-64 år) fortfarande är lägre än i riket (6,7 % av befolkningen 20-64 år), men andelen ökar över tiden och länet knappar in på riket vad gäller andelen företagare.

Vi mäter därefter nyföretagandet som antalet nya företag per 1000 invånare sedan 1995 och finner att Norrbotten hade det lägsta antalet nystartade företag under 2013 av alla län. Det startades 8,2 nya företag per 1000 invånare i Norrbotten år 2013, jämfört med 11,5 nya företag per 1000 invånare i riket samma år. Sedan 2007 är skillnaden mellan nyföretagandet i länet och riket konsekvent större än under mätperiodens tidigare år, vilket sammanfaller med den period då sysselsättningsutvecklingen i länet tog fart på allvar, samtidigt som förvärvsfrekvensen (arbetskraftsdeltagandet) överträffade rikets och fortsatte att öka i snabbare takt. Detta kan indikera att högkonjunkturen i länet och den starka efterfrågan på arbetskraft i viss utsträckning har hållit tillbaka nyföretagandet. Gruvindustrin kan t.ex. ha attraherat kompetent arbetskraft som under andra förhållanden hade valt att starta eget. Den höga förvärvsfrekvensen torde innebära att andelen som har incitament till s.k. levebrödsföretag (d.v.s. som främst motiveras av att skapa försörjning) är lägre i Norrbotten än i riket.

Vi visar också att företagen i Norrbotten har en hög överlevnadsgrad, baserat på en nationell uppföljning av företag som startade år 2008 (i Norrbotten var överlevnadsgraden högst i landet). Företag med hög överlevnadsgrad tycks signalera stabilitet och uthålliga affärsidéer, men det kan också vara ett symptom på ett lågt ”risktagande” eller kanske svaga incitament att starta företag som har osäkra förutsättningar, vilket stöds av det låga nyföretagandet.

Kapitel 9 tar fasta på att en välutbildad arbetskraft är en tillgång för en region. Det finns förstås andra vägar att skaffa kompetens och kunskap än genom formell utbildning, men som

indikator på hur humankapitalet i länet utvecklas är andelen högskoleutbildade av befolkningen ett betydelsefullt mått att ta upp. I Norrbotten ökar andelen högskoleutbildade av befolkningen i åldrarna 25-64 år kontinuerligt och uppgick till strax under 21 procent år 2013, men andelen är ändå fortsatt lägre än i riket som har en andel strax över 25 procent. Avståndet till övriga riket fortsätter faktiskt att växa. En förklaring är att storstäderna fortsätter att locka till sig den välutbildade arbetskraften på grund av karriärmöjligheter och ett större utbud av sådant som sammantaget gör städerna attraktiva. En annan bidragande orsak är skillnader i arbetsmarknadens efterfrågan på kompetens. En ökad specialisering i Norrbotten mot branscher med relativt låg utbildningsnivå har möjliggjort att länets bidrag till BNP ökat, men dessvärre har den stora efterfrågan på arbetskraft sannolikt också dämpat incitamenten till högre utbildning i vissa kommuner.

Vi illustrerar också Norrbottens roll som ett universitetslän genom att bl.a. lyfta fram antalet examina från Luleå tekniska universitet över tid. LTU fyller en viktig roll i att utbilda både länets och andra regioners invånare som söker sig till högre studier. Hösten 2014 hade universitetet ca 19 000 studenter på fyra campusorter (däribland Skellefteå i Västerbotten). Av de människor som examinerades från LTU under läsåret 2011/12 var fler rekryterade från övriga län och länder än från Norrbotten och fler blev också sedan bosatta och verksamma på andra platser än i länet.

Därefter ger **kapitel 10** ett perspektiv på Norrbotten som skiljer sig åt från resten av rapporten. I tidigare kapitel fokuserar vi främst på indikatorer som beskriver Norrbottens produktion av olika värden, men i kapitel 10 undersöker vi i stället länets beroende av nationen i form av de sociala trygghetssystemen. Sammantaget leder denna genomgång av indikatorer kring bidragsförsörjningen till slutsatsen att det inte i nuläget (år 2013) finns fog att påstå att hushållen i Norrbotten skulle vara mer eller mindre beroende av sociala ersättningar och bidrag jämfört med andra län. Både i Norrbotten och i riket som helhet har antalet bidragsförsörjda minskat för de flesta bidragsformerna sedan 2000-talets mitt, men en skillnad är att på riksnivå har antalet i arbetsmarknadsåtgärder ökat med över 40 procent, medan Norrbotten uppvisar en minskning.

Vi tar också upp den gemensamt finansierade välfärden och undersöker i vilken utsträckning länet får bidrag från det s.k. utjämningsystemet, som syftar till att utjämna ekonomiska förutsättningar för kommuner och landsting att kunna tillhandahålla likvärdig offentlig service. Denna genomgång leder fram till slutsatsen att den offentliga sektorn i Norrbotten har

relativt goda skatteintäkter, med undantag för vissa kommuner, men de strukturella förutsättningarna (t.ex. geografiskt stora och glest befolkade kommuner med höga andelar äldre) som också tar sig uttryck i begränsade möjligheter till skalfördelar bidrar till relativt höga kostnader för den offentliga servicen jämfört med de flesta andra län. Stödet från utjämningsystemet framstår som viktigt för att hantera dessa strukturella skillnader och i denna mening är länet beroende av stöd från övriga nationen. Om länet vill minska detta beroende framstår det som angeläget att hitta nya sätt att organisera offentlig service för att vinna skalfördelar, till exempel genom samordning av verksamheter över kommungränser (se t.ex. Lundgren, 2012, för några förslag).

Sammanfattningsvis ger rapporten en övergripande bild av Norrbotten som ett produktivt län som har haft hög tillväxt i sysselsättningen och som ökat sitt bidrag till BNP under 2000-talet. Det är särskilt gruvindustrin som har varit en viktig tillväxtmotor och denna sektor har också en viktig nationell betydelse på en rad olika sätt (t.ex. i form av en betydande del av landets export). Gruvbranschen är samtidigt cyklisk och perioder med mycket god lönsamhet har varvats med perioder av betydligt lägre priser på de produkter som produceras. Andra industrigrenar (t.ex. pappers- och massaproduktion) bidrar också till länets utveckling. Även inom energiområdet finns en betydande potential för ny verksamhet, såväl inom vindkraft som bioenergiområdet. Norrbotten är dock mer än en naturresursintensiv industriregion; den växande tjänstesektorn har periodvis haft en högre tillväxttakt i sysselsättning än motsvarande utveckling på nationell nivå, och nyetableringar som Facebook i Luleå och KnCMiner i Boden har satt Norrbotten på kartan som en IKT- och teknikregion med goda förutsättningar för etablering av nya datacenter.

Trots detta återkommer rapporten gång på gång till naturresursernas betydelse. Vår analys av regionens specialiseringar mynnar ut i ett antal kvantitativa mått som tydligt bekräftar den sedan lång tid etablerade bilden av att länet har en tonvikt på tillverknings- och utvinningsindustrier som har specialiserat sig på förädling av de råvaror och naturtillgångar som Norrbotten är rikt på, såsom skog, malm och vattenkraft. Produktionen av dessa varor samt produktionen i branscher med tydlig koppling till dessas värdekedjor är viktigare för sysselsättningen i Norrbotten jämfört med riket som helhet enligt de indikatorer vi tagit fram. Det är viktigt att påpeka att detta inte innebär att Norrbottens roll endast består i att vara ett sorts ”råvarulager”. Dessa långvariga specialiseringar har resulterat i en hög regional kompetens och infrastruktur i en vid mening för att utvinna och vidareförädla naturresurserna. Det har också uppstått verksamheter i länet som idag är en aktiv del av utvecklingen i

råvaruindustrin (t.ex. forskning vid LTU), vilket kan stärka regionens avkastning från naturresurserna och leda till nya exportmöjligheter av mer kunskapsintensiv karaktär. Det finns flera exempel på hur ny högteknologisk verksamhet och ny miljöteknik kan växa fram ur den kompetens som skapats i den traditionella basindustrin. Gruvindustrin har t.ex. stimulerat fram företag som erbjuder smarta IT-lösningar för underjordverksamhet, och utvecklingen inom bioenergiområdet (t.ex. framväxten av skogbaserade bioraffinaderier) bygger i hög grad på kompetens som utvecklats inom den kemiska massaindustrin.

11.2 Övergripande reflektioner och några lärdomar för framtiden

Vi har i de föregående avsnitten på olika sätt och med hjälp av olika indikatorer försökt att belysa Norrbottens roll i samhällsekonomin. Redan inledningsvis kritiserades retoriken kring länet som närande eller tärande. Som torde ha framgått finns knappast något fog för denna i olika sammanhang ibland förfäktade uppfattning: Norrbotten som region har särskilt under det senaste decenniet varit en av landets mest dynamiska regioner med tydliga och funktionella bidrag till den nationella ekonomin. Detta gäller särskilt det bidrag till nationen som det norrbottniska näringslivet åstadkommit. Inte ens när vi studerat mer socioekonomiska indikatorer (se detaljer i kapitel 10) framträder bilden av en region som lever på transfereringar från den södra landsdelen, utan snarare en region som på dessa punkter är förhållandevis lik andra svenska regioner. Med hänsyn tagen till den kraftiga åderlåtning av produktiv arbetskraft som regionen ändå drabbats av sedan ”den glädjande folkvandringen”²⁷ från norr till söder inleddes under 1950-talet är detta ett viktigt och för en del kanske överraskande konstaterande.

Samtidigt som vi gör detta konstaterande finns det återigen anledning att ifrågasätta om frågan om en region är närande eller tärande har någon relevans överhuvudtaget. Som även denna rapport torde demonstrera tenderar frågeställningen att driva mot analyser där en specifik region jämförs med andra (och med riksgenomsnittet av) regioner med den underliggande logiken att ett underskott representerar en utvecklingspotential för en region i strävandena att nå åtminstone ett riksgenomsnitt. Implikationen av en sådan utvecklingsprocess blir därmed en ekonomi som strävar efter minimala regionala variationer och specialiseringar utan i stället eftersträvar en ekonomi präglad av konformitet med avseende på näringsstruktur, regionala kompetenser och bidrag till en gemensam större helhet. Redan 1700-talets nationalekonomer framhöll emellertid att nationer (och regioner) skulle utnyttja sina komparativa fördelar för att

---

²⁷ Rubrik i *Aftonbladet* i början av 1960-talet.

på bästa sätt bidra till både den egna utvecklingen och utvecklingen av den större helhet (t.ex. den nation) till vilken den enskilda regionen tillhör. Även moderna teorier inom regional utveckling och innovation har understrukt betydelsen av komparativa fördelar och efterlyst regionala specialiseringar och egna spetskompetenser som en kungsväg till en utvecklad regional och nationell dynamik.²⁸

Att vara ”en region som alla andra” innebär emellertid fördelen att sträva efter ett diversifierat näringsliv utan tydliga regionala specialiseringar, vilket ofta anses vara en fördel när det gäller utsattheten för konjunkturmässiga fluktuationer och grundläggande strukturella förändringar. Att däremot sträva efter en renodlad specialisering på t.ex. en enda näring kan innebära stora risker för svängningar i den regionala ekonomin och risk för inlåsnings effekter i en föråldrad och en på sikt döende näringsstruktur.²⁹ Vi talar i dag därför ofta om behovet av ”smart specialisering” som möjliggör för en region att både exploatera sina specifika komparativa fördelar utan att för den skull måla in sig i ett instängt hörn när konjunkturen svänger eller strukturomvandlingen slår till. Att ha flera ben att stå på utan att för den skull vara ”ein mädchen für alles” som erbjuder allt det som marknaden efterfrågar bör med andra ord kunna fungera som en framgångsrik regional utvecklingsstrategi. För en region som Norrbotten skulle detta exempelvis kunna innebära en regional specialisering på råvaruexploatering, hållbar energiförsörjning och förädling kombinerad med en besöksnäring som också (men på ett helt annat sätt) exploaterar regionens naturresurser i form av exempelvis naturupplevelser, mörker och kyla, norrsken och rymdturism, och som därigenom skapar underlag för arbeten och utkomst för en helt annan kategori av invånare i regionen. Som vi konstaterat tidigare finns till och med exempel på där t.ex. gruvindustrin och besöksnäringen kan förstärka varandra.

Forskare inom området regional innovation pratar i detta sammanhang ofta om ”relaterad variation”,³⁰ dvs. ”andra ben att stå på” som på något sätt ändå är relaterade till konkurrensfördelar och regionala kompetenser som redan etablerats i regionen. Att exploatera naturtillgångar i form av t.ex. gruvbrytning och besöksnäring kan således ses som en form av relaterad variation (som i detta exempel även kan innehålla konfliktande intressen och ambitioner). Ytterligare en möjlighet för regionen att exploatera relaterad variation återfinns in den nya industri för storskalig datalagring som nu växer fram i norra Sverige, och som

---

²⁸ Se t.ex. Florida (2005) eller Foray m.fl. (2009).

²⁹ Se t.ex. Glaeser (2005) eller Bishop (2009).

³⁰ Begreppet ”related variety” myntades av forskaren Ron Boschma, nu föreståndare för det nationella excellence centret CIRCLE i Lund. Se även Boschma och Lammarino (2009).

representeras av företag som Facebook, KcMiner/BitCoin och Hydro66. I en studie av Facebooketableringen³¹ fann rapportförfattarna nämligen att det kanske viktigaste motivet för företaget att välja Norrbotten som den region man ville lokalisera sitt europeiska datacenter till var regionens erkända kompetens att på ett driftsäkert sätt kunna leverera elström till dessa energikrävande anläggningar – elenergi som dessutom kunde klassificeras som ”grön och förnybar”. Den regionala kompetensen att kunna erbjuda en driftsäker och i detta fall dessutom hållbar energiförsörjning emanerar i sin tur från regionens historik att härbärgera råvaruexploaterande processindustrier inom mineralutvinning, stålverk samt massa- och pappersindustri där driftstopp orsakade av en bristande energiförsörjning lätt får förödande ekonomiska konsekvenser.

För en region som Norrbotten bör den primära utmaningen således vara inte att delta i kapplöpningen mot ”Mellanmjölkens land” och ett riksgenomsnitt på alla tänkbara indikatorer avseende den regionala dynamiken, utan snarare att utveckla en smart specialisering som bygger på regionens redan starka sidor (t.ex. råvaruexploatering och förädling samt exempelvis besöksnäring). Detta kan kombineras med nya näringar som med logiken ”relaterad variation” exploaterar regionens starka sidor men inom helt nya områden (t.ex. datalagring och molntjänster). Konsekvensen av en sådan strategi blir emellertid ett stort beroende av de cykliska variationer som råvarubaserad industri fått lära sig att leva med. I någon mening kan detta innebära att sektorer av regionens näringsliv, t.ex. under perioder med låga internationella malmpriser, kan komma att av vissa karaktäriseras som ”tärande”. Genom en strategi inriktad mot smart specialisering som exploaterar relaterad variation rörande regionens resurser och kompetenser kan dock avigsidorna av sådana perioder motverkas.

Det är samtidigt viktigt att påpeka att det inte är ”regionen” som sådan som fattar beslut. Geografiskt bestämda regioner fattar inte beslut (se också Westin, 2011), de flesta beslut tas av decentraliserade hushåll och företag. En viktig förutsättning för långsiktig regional tillväxt är därför inte bara att ”välja rätt väg” för regionen i termer av specialisering och möjliggöra en sådan utveckling (t.ex. undanröja rättsliga barriärer, tillhandahålla riskkapital och nödvändig infrastruktur). Minst lika viktigt är att skapa och upprätthålla ett kreativt samhälle där nya idéer kan frodas, och på sikt generera nya affärsmöjligheter (som idag är helt okända). Detta förutsätter exempelvis en högt utbildad arbetskraft samt väl fungerande samhällsliga

---

³¹ Se Ylinenpää och Wigren (2014).

institutioner som skapar tillit mellan olika aktörer och möjliggör risktagande. På samma gång måste staten och de regionala myndigheterna också vara med och stödja (undanröja hinder för) den samhällsutveckling som anses önskvärd. Etableringen av hållbar råvaruutvinning och energiförsörjning kräver ett offentligt engagemang (t.ex. tillhandahållande av riskkapital, stöd till pilot- och demonstrationsprojekt, informationsinsatser etc.).³²

---

³² I County Council of Norrbotten (2014) diskuteras exempelvis ett antal åtgärder som skulle kunna underlätta framväxten av grön teknik och hållbara energikällor i Norrbotten.

12. Referenser

- Andersson, M. (2013). *Varifrån kommer de nya tillväxtföretagen? En systematisk analys av nyföretagandet i Sverige*. I: Braunerhjelm, P. (Red.). *Institutioner och incitament för innovation. Entreprenöriella Vägval för svensk tillväxt*. Swedish Economic Forum Report 2013, Entreprenörskapsforum.
- Andersson, M., Ejermo, O., Lavesson, N., Lööf, H., Ylinenpää, H. och J. Wincent (2013). *Bilden av det (o)innovativa och (o)entreprenöriella Sverige*. I: Karlen, Å och Gustafsson, J. (Red.). *Det innovativa Sverige. Sverige som kunskapsnation i en internationell kontext*. ESBRI, Stockholm.
- Anderstig, C. (2012). *Försörjningskvoten i olika delar av Sverige – scenarier till år 2050*. Underlagsrapport 8 till Framtidskommissionen, Fritzes, Stockholm.
- Arbetsmiljöverket (2014). *Arbets-skador 2013*. Arbetsmiljöstatistik Rapport 2014:1. Arbetsmiljöverket,
- Basile, R., och A. Girardi (2010). Specialization and risk sharing in European regions. *Journal of Economic Geography* 10, s. 645-659.
- Beine, M., och S. Coulombe (2007). Economic integration and the diversification of regional exports: evidence from the Canadian-U.S. Free Trade Agreement. *Journal of Economic Geography* 7, s. 93-111.
- Bishop, P. (2009). Spatial spillovers and employment growth in the service sector, *The Service Industries Journal*, 29, 6: 791-803.
- Boschma R., och S. Iammarino (2009). Related Variety, Trade Linkages, and Regional Growth in Italy. *Economic Geography*, 85 (3), s. 289-311.
- Bioenergi (2007). *Ökad konkurrenskraft för Smurfit med ny panna*. Bioenergi Nr 3, 2007.
- Brännlund, R. (2014). *Vad är Norrland värt?* Presentation vid seminariet "Framtidens gruv- och mineralindustri" anordnat av Georange och Nordic Publishing, 27-29 januari 2014, Stockholm.
- Case, K.E., Fair, R.C., Gärnter, M., och K. Heather (1996). *Economics*. Prentice Hall Inc, New Jersey, USA.

County Council of Norrbotten (2014). *Regions 4 Green Growth: Action and Implementation Plan Norrbotten*, Luleå.

Dinc, M. (2002). *Regional and Local Economic Analysis Tools*. Report prepared for the Public Finance, Decentralization and Poverty Reduction Program, World Bank Institute. The World Bank, Washington, DC.

Dunford, M., Liu, W., och, G. Yeung (2014). Geography, trade and regional development: the role of wage costs, exchange rates and currency/capital movements. *Journal of Economic Geography* 14, s. 1175-1197.

Ejdemo, T., och N-G. Lundgren (2013). *41 000 anställningar till och med 2025: En studie av rekryteringsbehovet i Norrbottens län*. Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. London: Routledge.

Foray, D., David, P., och B. Hall (2009). *Smart specialization: The concept*. Knowledge economists' policy brief No 9.

Glaeser, E. (2005). Reinventing Boston 1630-2003. *Journal of Economic Geography* 5, s. 119-153.

Holm, E., Karlsson, S., Strömberg, M., och K. Westin (2013). *Vad ska man ha ett land till? Matchning av bosättning, arbete och produktion för tillväxt*. VINNOVA Rapport VR 2013:06, VINNOVA.

HUI Research (2013). *Nordisk gränshandel och turism 2012*. HUI Research AB.

IVA (2010). *Innovationer, entreprenörskap och tillväxt. En kortfattad översikt av kunskapsläget*. Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Stockholm.

Jonsson, A., och L. Svendsberget (2010). *Investeringsläget i Norrland: Industrins investeringar i Norrland, åren 1997-2007*. CERUM Report Nr 24/2010, CERUM, Umeå universitet.

Krugman, P. (2009). The increasing returns revolution in Trade and Geography. *The American Economic Review*, Vol. 99, No. 3, s. 561-571.

- Leigh, R. (1970). The Use of Location Quotients in Urban Economic Base Studies. *Land Economics*, Vol. 46, No. 2, s. 202-205.
- Lundgren, N-G. (2012). *Hur bra går det egentligen för Norrbotten? I: Nyström, M (Red.), Norrbottensakademien. Årsskrift 2010-2011*. Lule grafiska, Luleå 2012.
- Müller, D.K., och R. Marjavaara (2014). *Gruvning bra för turism*. Inlägg publicerat i Haparandabladet, 25 April 2014.
- Nicholson, W. (2002). *Microeconomic theory. Basic principles and extensions*. Thomson Learning Inc, USA
- Reglab (2011). *Innovationsindex 2011. Regional förmåga till ekonomisk förnyelse*. Reglab.
- Reglab (2013). *Innovationsindex 2013. Regional förmåga till ekonomisk förnyelse*. Reglab.
- RESURS (2014). *TEM 2013 Norrbotten. Ekonomiska och sysselsättningsmässiga effekter av turismen i Norrbotten 2013*. RESURS för resor och turism i Norden AB, Stockholm.
- Schaffer, W.A. (1999). *Regional Impact Models*. Regional Research Institute, West Virginia University.
- SFS 1983:1055. Lag om nedsättning av socialavgifter och allmän löneavgift i Norrbottens län. Arbetsmarknadsdepartementet.
- SGU (2014). *Bergverksstatistik 2013*. Periodiska publikationer 2014:2, Sveriges geologiska undersökning.
- Shields, M. (2003). *Using Employment Data to Better Understand your Local Economy*. Center for Economic and Community Development, Pennsylvania State University
- N2014/2502/RT. *En nationell strategi för regional tillväxt och attraktionskraft 2014-2020*. Näringsdepartementet.
- SOU 2008:90. *Svensk export och internationalisering*. Statens offentliga utredningar, Utrikesdepartementet.
- Statskontoret (2012). *Det kommunala utjämningsystemet – en beskrivning*. Rapport 2012:21, Statskontoret.

Statskontoret (2014). *Det kommunala utjämningsystemet – en beskrivning av systemet från 2014*. Rapport 2014:2, Statskontoret.

Storper, M. (2011). Why do regions develop and change? The challenge for geography and economics. *Journal of Economic Geography* 11, s. 333-346.

Sundgren, C. (1998). *Beräkning av bruttoregionprodukter för Sveriges regioner. En analys av metodvalet och regionindelningens betydelse*. CERUM, Working Paper Nr 10:1998, Centrum för regionalvetenskap, Umeå universitet.

Svenskt Näringsliv (2012). *Utanför utanförskapet*. Rapport från Svenskt Näringsliv, Mars 2012.

Söderholm, P., och N. Svahn (2014). *Mining, Regional Development and Benefit-sharing*, Forskningsrapport, Luleå tekniska universitet.

Tillväxtanalys (2010). *Tillväxtfakta. Så växer Sverige och dess regioner*. Tillväxtanalys och Tillväxtverket, April 2010.

Tillväxtanalys (2012). *Destinationsutveckling. Turismens betydelse för regional och nationell tillväxt*. Rapport 2012:09, Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Östersund.

Tillväxtanalys (2013). *Regional tillväxt 2013: en rapport om regional tillväxt och utveckling*. Rapport 2013:06, Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Östersund.

Tillväxtverket (2014a). *Förutsättningar för konkurrenskraftiga företag. Företagens villkor och verklighet 2014*. Tillväxtverket.

Tillväxtverket (2014b). *Fakta om svensk turism. Turismens effekter på ekonomi, export och sysselsättning samt volymer, beteenden, utbud och efterfrågan*. Tillväxtverket, 2014.

Ylinenpää, H., och H. Tham (2014). *Nyföretagande i norr. En analys av nyföretagsfrämjande insatser i Norrbotten och deras utfall inför strukturfondsperioden 2014-2020*. Rapport till Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Ylinenpää, H., och A. Wigren (2014). *Etableringen av Facebooks europeiska datacenter i Sverige och Luleå. En ex ante-utvärdering*. Tillväxtverket, rapport 0170.

Westin, L. (2011). *Hållbar regional utveckling i Västerbotten. En sammanfattning av resultat från ACANALYS*. Centrum för regionalvetenskap (CERUM), Umeå universitet.

Örtqvist, D. (2013). *Tillväxtförutsättningar för Norrbottens näringsliv: En kartläggning av företagens styrkor, svagheter och utmaningar*. Länsstyrelsen i Norrbottens län, Luleå.

Bilaga A. Beskrivning av shift-share analysen och dess resultat

Här följer en kort teknisk beskrivning av hur shift-share analysen går till, samt en mer detaljerad genomgång av analysens resultat än den som ges i kapitel 6. I denna rapport använde vi oss av nationell och regional sysselsättningsstatistik för åren 2007 och 2012 för att bryta ner förändringen (*shift*) i de tre andelarna (*share*) NS, IM och RS:

Tillväxttakten (g) i sysselsättningen (E) i sektor i för region r mellan basåret (t) och slutåret

($t+1$), beräknas genom: $g_{ir} \equiv \frac{E_{ir}^{t+1} - E_{ir}^t}{E_{ir}^t}$.

Tillväxttakten (g) i sysselsättning (E) i sektor i för riket (n) är $g_{in} \equiv \frac{E_{in}^{t+1} - E_{in}^t}{E_{in}^t}$, och den

nationella genomsnittliga tillväxttakten i sysselsättning är g_n .

Den *nationella andelen* beräknas genom: $NS \equiv \sum E_{ir}^t g_n$. NS anger förändringen i total sysselsättning som skulle ha skett om den regionala sysselsättningen växte med samma takt som den totala sysselsättningen i riket.

Den *strukturella komponenten industri-mix* beräknas genom: $IM \equiv \sum E_{ir}^t (g_{in} - g_n)$. Den anger förändringen i sysselsättning som beror på regionala specialiseringar i branscher som växer snabbt eller långsamt på nationell nivå.

Den *regionala andelen* beräknas genom: $RS \equiv \sum E_{ir}^t (g_{ir} - g_{in})$. Den anger förändringen i regional sysselsättning som beror på skillnader mellan regional och nationell tillväxttakt. En positiv regional andel indikerar att fler nya jobb har skapats inom regionen än vad som kan förklaras av den nationella tillväxten eller näringslivets struktur (industri-mixen). Den kan tolkas som en indikator för regionala näringars konkurrenskraft jämfört med ett nationellt genomsnitt. Den regionala andelen av en shift-share analys kan alltså peka på starka näringar som gynnas av någon komparativ fördel, som t.ex. tillgång till rika naturresurser.

Den totala förändringen (skiftet) i sysselsättning mellan två tidpunkter blir summan av de tre komponenterna; *nationell andel (NS) + industri-mix (IM) + regional andel (RS)*, eller mer formellt:

$$TS \equiv \sum E_{ir}^t g_n + \sum E_{ir}^t (g_{in} - g_n) + \sum E_{ir}^t (g_{ir} - g_{in})$$

I tabell 1 nedan, som också redovisats i kapitel 6, framgår resultaten från en shift-share analys av sysselsättningsförändringen i Norrbotten mellan år 2007 och 2012, med riket som referensområde. Resultaten kommenteras här mer utförligt än den översikt som ges i kapitel 6.

Tabell A.1. Shift-share analys av sysselsättningen i Norrbottens län, 2007-2012

	Sysselsättning			Shift-share komponenter		
	2007	2012	Förändring	NS	IM	RS
Bransch (SNI 2007)						
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2763	4393	1630	110	969	551
Tillverkning och utvinning	18014	16664	-1350	720	-3465	1395
Energiförsörjning; miljöverksamhet	1443	1620	177	58	62	58
Byggverksamhet	9555	11025	1470	382	735	353
Handel	11017	11355	338	440	-39	-63
Transport och magasinering	6007	6096	89	240	-299	148
Hotell- och restaurangverksamhet	3277	3587	310	131	526	-347
Information och kommunikation	3000	2962	-38	120	13	-170
Finans- och försäkringsverksamhet	1494	1531	37	60	-55	32
Fastighetsverksamhet	1621	1668	47	65	39	-57
Företagstjänster	9322	11558	2236	372	1541	322
Offentlig förvaltning och försvar	8862	8783	-79	354	8	-441
Utbildning	13422	12269	-1153	536	91	-1780
Vård och omsorg; sociala tjänster	21585	21386	-199	862	-63	-999
Kulturella och personliga tjänster m.m.	4720	4696	-24	189	229	-441
Okänt	1326	1588	262	53	-56	265
<i>Summa</i>	<i>117428</i>	<i>121181</i>	<i>3753</i>	<i>4691</i>	<i>237</i>	<i>-1176</i>

Den *nationella andelen* (NS) är högre (4691) än den faktiska förändringen i sysselsättning (3753) under perioden 2007-2012, vilket innebär att tillväxten i Norrbotten var något lägre än den nationella tillväxten i total sysselsättning. Det beror på att den regionala branschstrukturen och förutsättningarna inom regionen inte är identiska med den nationella nivån. Shift-share analysens två resterande komponenter kan ge mer information om detta.

Industri-mixen (IM) visar vilka branscher som växer snabbare eller långsammare på nationell nivå än genomsnittet för hela ekonomin. Branscher med en positiv IM-andel växer snabbare än den totala sysselsättningen, medan en negativ andel indikerar det omvända. Att summan av IM är positiv kan tolkas som att Norrbottens branschstruktur har en viss tonvikt på nationellt snabbväxande branscher (d.v.s. som växer snabbare än den totala sysselsättningen). Resultaten visar att (nationellt) snabbväxande branscher i länet främst inkluderar *företagstjänster, jordbruk, skogsbruk och fiske, hotell- och restaurangverksamhet* samt *byggverksamhet*. Den bransch som har mest tydligt negativ IM-komponent är *tillverkning och utvinning*, eftersom den har haft en svag nationell utveckling. Inom branschaggregatet *tillverkning och utvinning* ryms dock ett flertal typer av industrier som befinner sig i olika konjunkturcykler. Den regionala andelen (RS), som visar vilka branscher som växer snabbare eller långsammare i Norrbotten än på nationell nivå, bidrar här med nyttig information. Branschen *tillverkning och utvinning* har haft en betydligt mer positiv utveckling i Norrbotten än på nationell nivå.

Shift-share analysens regionala andel (RS) tolkas ofta som en indikator på regionala branschers konkurrenskraft relativt övriga landet och kan bidra till att identifiera starka (eller svaga) branscher. För Norrbottens del indikerar summan av den regionala andelen att länet i någon mening förlorade 1176 arbetstillfällen under perioden på grund av länets specifika förutsättningar (d.v.s. vissa branscher utvecklades sämre regionalt än nationellt), men analysen bör kompletteras med mer information för att förstå vad dessa förutsättningar består av. De branscher som har högst negativ andel (d.v.s. som har utvecklats svagast jämfört med den nationella nivån) inkluderar *utbildning* samt *vård och omsorg; sociala tjänster*. Åtminstone branschen *utbildning* hänger tydligt ihop med länets demografiska utveckling, som medfört minskade barnkullar vilket har föranlett rationaliseringar och centralisering av utbildningsverksamhet (se t.ex. Ejdemo och Lundgren, 2013). Den bransch som har den mest positiva regionala andelen är *tillverkning och utvinning* – den har alltså haft en mer positiv utveckling i Norrbotten än på nationell nivå. Förutsättningarna för denna bransch är goda i Norrbotten eftersom länet har en viktig komparativ fördel i naturresurserna. *Tillverkning och utvinning* framstår enligt shift-share analysen som särskilt konkurrenskraftig jämfört med riket och utgör, som vi har visat i tidigare avsnitt, en tydlig regional specialisering.

Shift-share analys av BRP-tillväxt

Shift-share metoden kan också användas för att studera förändringen i regionala förädlingsvärden. Här tillämpar vi samma metod som ovan för att analysera tillväxten i nominell BRP (d.v.s. löpande priser) mellan åren 2007 och 2011. Resultaten redovisas i tabell 2 nedan, som också redovisats i kapitel 6 men resultaten kommenteras här i mer detalj.

Tabell A.2. Shift-share analys av BRP-tillväxt (nominell) i Norrbottens län, 2007-2011

Bransch (SNI 2007)	Nominell BRP (miljoner kr)			Shift-share komponenter		
	2007	2011	Förändring	NS	IM	RS
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2020	2353	333	229	61	43
Tillverkning, utvinning av mineral	20722	29594	8872	2350	-2769	9291
Energiförsörjning, vattenförsörjning	4097	6046	1949	465	663	821
Byggverksamhet	4038	5169	1131	458	-128	801
Handel, rep. av motorfordon	4832	5510	678	548	172	-42
Transport och magasinering	5542	6152	610	629	-310	291
Hotell- och restaurangverksamhet	1155	1214	59	131	51	-123
Informations- och kommunikationsverksamhet	2115	2850	735	240	110	385
Finans- och försäkringsverksamhet	1112	1330	218	126	71	21
Fastighetsverksamhet	3619	3878	259	410	85	-236
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap, teknik	2702	3173	471	306	6	158
Uthyrning, fastighetsservice, rese- och stödtjänster	1708	2154	446	194	275	-23
Offentlig förvaltning och försvar	5118	5103	-15	580	-164	-431
Utbildning	4281	4387	106	486	105	-484
Vård och omsorg	8165	9481	1316	926	527	-137
Kultur, nöjen, annan service m.m.	2074	2297	223	235	104	-116
Ej branschfördelade poster (2)	9612	12563	2951	1090	64	1797
<i>Summa</i>	<i>82912</i>	<i>103254</i>	<i>20342</i>	<i>9 403</i>	<i>-1 077</i>	<i>12016</i>

Den *nationella andelen* (NS) indikerar att om den ekonomiska tillväxten i länet hade haft samma takt som den nationella ekonomin totalt sett, skulle nominell BRP ha ökat med ca 9,4

miljarder kronor mellan år 2007 och 2011. Den faktiska ökningen var 20,3 miljarder, alltså mer än dubbelt så hög.

Industrimixen (IM) är negativ för flertalet branscher som är relativt stora i länet, vilket indikerar att de haft lägre tillväxt på nationell nivå än ekonomin som helhet. Det finns tydliga spår av den ekonomiska krisen under senare delen av 2000-talet: den för Sverige så viktiga branschen ”tillverkning och utvinning” hade faktiskt negativ tillväxt på nationell nivå mellan 2007 och 2011. Shift-share analysen jämför ögonblicksbilder för 2007 och 2011, och startåret verkar representera toppen av en högkonjunktur följt av en rad krisår med betydande rationaliseringar inom tillverkningsindustrin.

Shift-share analysens *regionala* komponent (*RS*) är antagligen mest intressant för denna rapport eftersom den indikerar om branscherna i länet haft högre eller lägre tillväxt än motsvarande bransch på nationell nivå. För Norrbottens del har tillväxten i nominellt förädlingsvärde i branschen ”tillverkning och utvinning” varit betydande under denna period, till skillnad från den nationella utvecklingen där förädlingsvärdet för branschen faktiskt har minskat. Detta beror i hög grad på den fortsatt höga efterfrågan på gruvindustrins produkter under perioden. Andra branscher som har utvecklats starkare i länet är på nationell nivå inkluderar *informations- och kommunikationsverksamhet, transport och magasinering, byggverksamhet* samt *energi- och vattenförsörjning*.

Länsstyrelsen
Norrbotten

LULEÅ
TEKNISKA
UNIVERSITET